

Tomcsa Sándor

Válogatott írások

Szerkesztőbizottság:

**Fekete Vince
Ferenczes István
György Attila
Lövétei Lázár László
Mirk Szidónia-Kata
Molnár Vilmos**

Tomcsa Sándor

VÁLOGATOTT ÍRÁSOK

Hargita Kiadóhivatal
Csíkszereda, 2013

A könyv megjelenését támogatta:

Hargita Megye Tanácsa

Szerkesztette: Molnár Vilmos

Sorozatterv: Léstyán Csaba

© Tomcsa Sándor jogutódjai
© Hargita Kiadóhivatal

ISBN 978-973-7625-46-5

GYÁVÁK-E AZ ERDÉLYI ÍRÓK?

Most, hogy e kérdés körül elült a harc – mely harcban egyébként az erdélyi írók nem árultak el gyávaságot, valószínűen annak alátámasztására, hogy hiába: bátor a magyar, ha küzd magyar ellen –, mondom, most, hogy elült a harc, s megvan az a távolság, az a perspektíva, mely a dolgok, az események helyes meglátásához szükséges, hadd szóljak én is hozzá e kérdéshez.

Nem mint író, hanem mint afféle bátor ember.

Mindenesetre mi az: gyávaság?

Mielőtt e kérdéshez hozzászóltam volna, gondosan tanulmányoztam e lelkiállapotot, betegséget, hangulatot vagy születési hibát – egyszóval a gyávaságot. Őszintén megvallva, mibenlétére nem sikerült semmilyen elfogadható magyarázatot találnom, s így kénytelen voltam az emberekhez fordulni.

A válaszok közül még ez volt a legelfogadhatóbb:

– Hogy mi a gyávaság, azt nem tudom, de ültél már a CFR-en? Ha ültél, fiam, akkor te egy bátor ember vagy. Hát valahogy ennek ellenkezője a gyávaság.

Persze ez nem helyes válasz, illetve megállapítás, mert aki nem bátor, az még nem gyáva, és aki nem gyáva, az még nem erdélyi író!

Próbáltam beleélni magamat helyzetekbe: hogyan viselkednék például, ha veszélyben forogna az életem vagy a pénzem; általában ezt a kettőt szokták az emberek a legjobban félteni.

Próbáltam elképzelni tehát, hogy megyek hazafelé, éjfélre jár az idő, baglyok huhognak, de én füttyörészek, nézem a csillagokat – mikor egyszerre csak egy sötét fal mellől elém ugrik egy sötét alak, homlokomnak szegzi revolverét, mondván: Pénzt vagy életet!

Hogyan viselkednék? Úgy viselkednék-e, amire rámondják, hogy gyáván, vagy nekiugranék a támadónak, az utolsó pillanatban kiütném kezéből a revolvert, a falhoz verném az illetőt stb., szóval megcsillogtatnám bátorságomat.

De ilyen képzelgések után sem tudtam rájönni semmire, biztosan és halk szomorúsággal csak azt állapítottam meg magamról, hogy ha valaki tényleg komolyan gondolná velem kapcsolatban azt a közmondást, hogy *pénzt vagy életet*, akkor az illetőnek pechje lenne, nekem pedig meg kellene halnom.

Ezt a bizonyos körülmények közti feltétlen elmúlásomat maga után vonó gazdasági helyzetem felett való szomorúságomat csak az enyhítette valamennyire, hogy példámon rájöttem, miképpen állapítható meg teljes bizonyossággal: gyávák-e az erdélyi írók?

Csuda egyszerű volt az egész!

Feltűrtem a galléromat, szememre húztam a kalapot, magamhoz vettem a revolveremet, s meghúzódtam egy sötét helyen a Parnasszus tövében, hol időnként elhúznak az írók; aztán amikor egy-egy közülük arrafelé járt, nekitartottam a revolveremet ezzel a jelisével: Pénzt vagy életet!

Leírom lehetőleg élethűen e találkozásaimat; annak eldöntését pedig, hogy gyávák voltak-e az erdélyi írók vagy sem, döntse el a nagyközönség, éppen az írók viselkedése alapján.

Álltam a sötétben. Ujjam a revolver ravaszán, s szívtam egyik cigarettát a másik után. Egyszerre csak lépések zaja verte fel a különben isteni csendet (egy téren állottam ti., hol a liberálisok éppen akkor tartották nagygyűlésüket), s egy villanylámpa fényénél megpillantottam a nagy Bánffy-t, ha úgy tetszik: a Kisbánt. Valószínű, már végére járt a korzó, és most hazafelé tartott.

Nagy lélegzetet vettem, felemeltem revolveremet, és mint ahogy már ilyenkor kell, elébe állva lehetőleg vérfa-gyasztó hangon elzúgtam: Pénzt vagy életet!

Kisbán erre megállott, kigombolkozott, elővette tárcáját, és írásokkal igazolta, hogy adóhátraléka nincsen, és szó nélkül távozott.

Impresszióm: megszokta a dolgot!

A következő íróember Jakabffy Elemér volt, aki éppen a gyengélkedő *Magyar Kisebbséget* sétáltatta meg.

Részemről ugyanaz a játék: nagy lélegzet, revolver-szegzés, vészjósló hang: Pénzt vagy életet!

Jakabffy széles gesztust csinált, tetőtől talpig végignézett:

– Engem akar megijeszteni, barátom? Nem tudja, hogy én szerkesztem a *Magyar Kisebbséget*?

Impresszióm: jobb megijedni, mint félni!

Sietős lépésekkel közeledett Molter Károly, gondolom, éppen azt a bizonyos „résztvénytársaságot” szanálta.

Részemről az előbbi játék: revolver stb.

Molter mintha egy kicsit gondolkozott volna, aztán a világ legtermészetesebb hangján mondta:

– Ugyan, kedves kiadó úr, hiszen az ilyen ügyeket el lehet intézni nappal is!

Impresszióm: eldöntetlen, hogy Molter humorista-e vagy bátor ember.

Szekérszörgést hallottam, s nemsokára a homályból tényleg kibontakozott egy szekér, amelyen Makkai Sándor ült. Nem az *Ördögszekéren* ült, mert azon még mindig a kritikusok lovagolnak.

A szekér elé ugrottam, de még mielőtt elmondhattam volna: Pénzt vagy életet, megszólalt Makkai:

– Elveimből nem engedek még a revolver csöve előtt sem, ha kell, legyen sorsom a Magyar Fáié – szólta, s még valamit akart mondani, de felkapva fejét, beleütötte egy csillagba. A csillag boldog mosollyal viselte a fájdalmakat.

Impresszióm: Makkai mint püspök nagy író, és mint író nagy püspök.

Léptek közeledtek: Tabéry Géza haladt az oroszos mélységű novellák felé. Én elébe álltam, és aztat mondtam: Pénzt vagy életet!

Ő aztat mondta: egyezzünk ki ötven százalékra, és inkább felolvassa egy novelláját.

Én aztat mondtam, hogy nem egyezkedem, és inkább hagyjuk az egészet, visszazívom a támadásomat.

Impresszióm: gyáva ember vagyok!

Levendulaillat terjengett a levegőben, és mintha távoli zene hangját hallottam volna. Ott haladt el Reményik Sándor apró verslábakon. És dalolt! Nem volt lelkem, hogy megzavarjam.

Impresszióm: örülünk, hogy irodalmunk – nem reménytelen.

Végre jött egy kis pénz a láthatáron: Tompa László, a Helikon harmincezer lejes nagydíjával koszorúzott költője.

Szinte jólesett, mikor ráfogtam a revolvert, hogy díjat vagy életet!

Tompa bágyadtan legyintett, és ezt az elég furcsa választ adta:

– Végtelen sajnálom, hogy csak az életemet bocsáthatom rendelkezésére, azon egyszerű okból, mert a Helikon viszont a harmincezret nem bocsátotta rendelkezésemre.

Még egy ilyen nagydíj, és tönkrementem.

Impresszióm: fene dolog is az az irodalom pártolás.

Már virradt, amikor P. Németh Gellért jött le a Parnasszusról (biztosan a szerkesztőjét kereste): éppen tíz éve nem láttuk egymást, megismert a – kalapomról.

Ő árulta el, hogy kelet felől egy nagyobb írócsapat közeledik, talán a jövő heti számig ide is érnek.

(Önök emlékszenek, hölgyeim és uraim, hogy én ott állok szemre húzott kalappal, feltúrt gallérral, kezemben egy revolverrel a Parnasszus tövében.)

Tamási Áron tart errefelé. Gondolom, Baumgarten-díját váltotta aprópénzre, és most gondtalanul sétál.

– Pénzt vagy életet! – zúgott a sötétben, és ráfogom a revolveremet.

Tamási megáll, és így:

- Netené, vaj sze tán no né a sujj suvajsza sze meg keedet, mi a varasgyéket csal kee?

ÉN (*őszintén megijedek*)... Izé...

TAMÁSI: Hajte-haj! Tüstént févirnyada, ha sze kee az a rusnya Szabó Dezső, hogy a toportyánféreg csúfojja meg keedet...

ÉN (*irtózatosan félek*): ...Bocsánat... egy vicc... Semmi...

TAMÁSI: No né, hajte-haj, még kied istáll ingöm, most éccő a bicski ehejt ki, hé...

ÉN (*rémülettől a hideg ráz*): Sz... sz... Szűz... Mmm...

TAMÁSI: Kicsidég lófrézolunk, hallá-é keed, s ahajt bicski ki, csóré puliszka ki, zsendice ki, árgyé ki, fődióma ki, és még a boss ki, és még a püpu ki, és még a kabalák ki, és még ...

ÉN (*nem bírom tovább*): Nézze, Tamási úr, itt van a pénzem!

Impresszióm: most már értem a Baumgarten-díjat ki- osztó zsűri ítéletét.

A sötétségen keresztül egy nőírónkat láttam közeledni.

...Ideges lettem... Mindjobban közeledett, mindinkább ideges lettem. Egyszerre csak a revolver elsült a kezem- ben. Nagy szerencsém volt: nőírónk csak látomás volt. Eltűnt.

Impresszióim nem voltak.

P. Németh Gellért ment vissza a Parnasszusra. – Mi az, csak ennyi? – szólt.

– Lásd a gazdasági viszonyokat – mondtam –, talán a jövő héten... de mondd, kit keresel te?

– Mondtam már, a szerkesztőmet.

– Talán a Parnasszuson.

P. Németh a fejét rázta.

1929

A SZEGÉNYSÉG MŰVÉSZE

Egy előkelőbb egyesület zártkörű estélyének hajnalán találkoztam vele. Tompa kék színű lámpa fénysátrában elhelyezett asztal mellett ült, feketéjét kavargatta, és a multság hajnali hangulatkacajai közt frissen, szerényen, okos és tág pillantásokkal nézelődött.

Valami vonzott hozzá, vannak ilyen magnetikus egyéniségek. Megkértem tehát, engedje meg, hogy asztalánál helyet foglalhassak, amit készségesen, hálás örömmel, de öntudatosan engedélyezett. Most már tudom: készsége és előzékenysége azokból a megpróbáltatásokból fakadt, amelyeken átment, öntudatát pedig művész mivolta adta. Mert – mint rövidesen kiderült – az illető a szegénység művésze volt, úgy, mint más a zongoráé vagy festészeté, de még inkább mint a trapézé, melynél a művészet elvont, nagy nyugalját izgalmassá teszi az életveszély.

Természetesen néhány perc múltán már az anyagról kezdtünk beszélgetni, művésze anyagáról, a szegénységről. A szegénység lényegéről, határaitól, a vörös véresejtekre, az agyra és a magántulajdon szemléletére való hatásáról, szociális vonatkozásairól, ösztönző és ugyanakkor senyvesztő tulajdonságáról. Én kvázi szakértő beszéltem a gyakorlati példák tömegeire támaszkodva, melyet ő finom, fölényes mosollyal hallgatott. Aztán egyszer, úgy látszik műkedvelői közepszerűségemet megunva, a szakértő egy türelmetlen, egyben leereszkedő mozdulattal félbeszakított:

– Én is szegény vagyok – mondta a tehetség fellángoló hitvallásával, bár egy kicsit olyan hetyke és belenyugvó hangsúllyal, mint egy gyomorrákos, aki még csak a diagnózis végzetes érdekességét érzi, de a fájdalmakat nem. Mert hogy művész volt, az kétségtelen, de még fiatal volt ahhoz, hogy az évtizedes művészi munkálkodás csúcsán,

az örökkévalóság felderengő világosságában, teljesen elvonatkozva, kívülről tudta volna szemlélni önmagát és életét. Hitvallása még nem valahonnan a magasból harsogott alá, hanem belsejéből tört elő. Bár határozottan, amint megismételte: - Igen, szegény vagyok, rettenetesen szegény.

- Ugyan - próbáltam kacagva cáfolni -, ahogy én önt itt látom: egy exkluzív társaság meglehetősen fényes estélyén, ruhaszövetének ez az üde színe, a nyakkendő pufók hulláma, a gallér könnyed vonala és végül - de nem utolsósorban - arckifejezésének derült, nyugodt volta harsogva mond ellent.

- Igen, mert művész vagyok - mondta szerényen. - Abban vagyok művész, hogy leplezni tudom szegénységemet, illetve ahogy leplezni tudom. Kegyed az imént exkluzív estélyről beszélt, ruházatom kifogástalanságáról és effélékről. Tény az - lobogott fel -, hogy ma esti meghívásom művészetem egyik nagy sikere, mérföldköve. Amolyan *Gioconda*, vagy Rodin *Gondolkodója*. Viszont minden más, ahogy engem lát, inkább már csak egyszerű tapasztalat és gyakorlat. Mert például itt, ahol ülök, ebben a tompa kék fényben, a legvacakabb, legelnyűttebb ruha is „mutat”. Az azonban már művészet volt, hogy ugyanebben a ruhámban a nyáron egy szintén előkelő kiránduláson vettem részt. Csak persze a ruhát előbb átalakítottam sportöltözékké, éspedig úgy, hogy krétával kis négyszögeket rajzoltam rá. Elképzelheti, hogy milyen „tartózkodóan” kellett viselkednem, egy hölgyet direkt lebeszéltem, hogy ne simuljon állandóan hozzám. Ez kissé nehezemre esett, viszont a sportruhámmal tökéletes sikert arattam, úgyannyira, hogy egy ismert pénzember elkérte a szabóm címét. Természetesen a legdrágább szabó címét mondtam be, és nem hiszem, tévednék abban, hogy ez a ma esti meghívásom a cím következménye volt. E ruhámban szoktam teniszezni, csak akkor gyászfátyolt tesztek a karjára és mélabút öltök.

E ruha már volt álarcosbálon hajóskapitány-jelmez aranygombokkal és horgonnyal, volt ötórai ügynevezett tanórúha, mikor is vörös krétával megcsíkoztam, sajnos kissé hamarabb kezdődött a tánc, és háromnegyed ötkor már a legtöbb hölgy ruhája harántcsíkos lett. Azok nehéz pillanataim voltak, mert az egyik hölgy csirkefogónak nevezte az illetőt...

- És miért leplezi így mostoha anyagi helyzetét - vetetem közbe -, ez mindentől eltekintve hihetetlenül fárasztó lehet.

- Hogy miért leplezem szegénységemet? - kísérté szavait egy kérdő mozdulattal -, bizonyára nem mintha szégyellném azt, mert akkor nem bírtam volna idáig, és eddig kiderült volna minden. De leplezem, részben mert rájöttem, hogy erre - dicsekvés nélkül szólva - zseniális tehetségem van, tehát a tehetségem kötelez, részben mert - higgye el - felette izgalmas játék, és valamivel csak el kell tölteni az időt. Szeretem az izgalmat is, a játékot is, persze pénzben nem játszhatom, mert nincs - nálam tehát látszat-jólétem a tét. És ennél izgalmasabb játékot nem lehet elképzelni, mert ha én ebből a tétemből csak egy fillért is elveszíték, kiderül az egész, és nem marad más, csak a közröhej.

- Már kérem - mondtam -, ami engem illet, én inkább viszem öntudatosan, mintegy büszkeséggel a szegénységemet, mint hogy ilyen őrijító idegfeszültségben éljek.

- Hát nem is kegyednek való - nézett rám sajnálkozva. - Bevallom: kegyed a legtehetségtelenebb szegény, akit valaha is láttam. Kegyed - folytatta a szakértő kegyetlen tárgyilagosságával - olyan bugyuta és őszinte szegény, hogy már szinte irigylem. Kegyed, bocsássa meg, olyan buta szegény, hogy fogadjunk, kölcsönöket kér, csak hogy ne látszódjék annak. Kegyed, megfigyeltem, például tíz lej borralalót adott a pincérnek, annak a pincérnek, aki tudja, hogy fel fogom íratni ezt a feketémet, és mégis mit gondol, kit szolgált ki gyorsabban és szívesebben?

Engem. Igen, engem, mert ismerem e pincér szenvedélyét, és borraivaló helyett a román-angol labdarúgómérkőzés esélyeiről beszélek neki, érdekesen és részletesen, taglalva a labdarúgás minden szépségét, kiemelve, hogy a világhírű angol centercsatár szintén pincér volt, és Londonban gyakran elbeszélgettem vele. Persze futólag és viccesen beleszövöm, hogy tőlem például sosem fogadott el borraivalót.

- A futballhoz is tetszik érteni? - kérdeztem csodálkozva.

- Egy szegénynek mindenhez kell értenie - mondta megállapítva -, tehát értek a futballhoz is annyira, amennyire Londonban feketéztem. Hajaj! Én - merengett el, mint öreg vitéz régi harci bravúrján -, én többek közt egyszer vacsorára voltam hivatalos. Tudtam, hogy minden vendég virágot fog vinni a háziasszonynak. Nekem, persze, nem volt pénzem virágra, mert akkor egyedül vacsoráztam volna, utálok a tömegetetést. Viszont éppen mert nem volt pénzem virágra, el kellett mennem vacsorára. Mit tettem tehát? Hogyan tereltem el a figyelmet? Úgy, hogy elmentem virág nélkül, és virág helyett tizenöt különböző nyelven mondtam - virágversikéket. Az óasszír és a kínai nyelven mondottakat én is költöttem. Óriási sikerem volt, és olyan divatot csináltam, hogy egy tönkrement virágkereskedő rám lőtt.

- Tud kínaiul is? - hápoztam.

- Majdnem úgy, mint óasszír nyelven - felelte könnyedén. - Ezt az egyik háziasszonyom kedvéért kellett megtanulnom, akinek házbér fejében egy ideig madáreledelt szállítottam, később óasszír nyelvelmékeket. Kegyed rokonszenves nekem - ült közelebb -, ha akarja, elmondhatom még művészetem néhány nagyszerű sikerét.

- Megtisztel vele - feleltem izgalommal.

- Hát itt van például a következő. Egyszer ismételtén társaságba voltam híva. Általában a társaság az, amelyért szegények vagyunk vagy gazdagok. Igen ám, de borotvál-

kozatlan voltam, és így nem mehettem volna el. Művészetem egy ihletett pillanatában azonban piros ceruzát ragadtam, és bajuszom és szakállam szőrzete közé piros pettyeket helyeztem el a bőrön, így állítottam be a társaságba, mely nagy részvételt volt, úgyannyira, hogy egy híres kozmetikus meg is vizsgált, és valami kenőcsöt rendelt. Mikor négy nap múlva találkoztam vele, természetesen már kutya bajom sem volt, amit mindketten, ő valamivel viharosabban és meggyőzőbben, a kenőcsnek tulajdonítottunk, mire a nyakamba borult, azóta imád, és a legfinomabb helyekre hurcol el magával, nyilván mint egyetlen sikerét. A pettyekkel azonban csínján kell bánni, mert ma finnyás a világ. Azért borotválkozás ellen jobb letapasztani az arcot, ez azonban körülményesebb, mert az ember előbb el kell híresztelje egy afférját. Aztán vannak kisebb, de lényegében nagy művészetet igénylő dolgok. Például hogyan kell elővenni egy zsebkendőt, hogy az tisztának látszódjék. Kifényesedett nadrág esetén az ember fordítva húzza fel a nadrágot és egy kottát tart maga elé. Hogy kitől, az attól függ. Én Bachot szoktam, imádom ezt a sejtelmes, nagy zeneszerzőt. A gallér használatát csak sziporkázó szellemességgel lehet eltüntetni. Én egyszer három óráig sziporkáztam egyfolytában. A pecsétes kabáthajtókánál az ember vagy állandóan mellre tett kézzel esküszik, vagy – és ez valamivel könnyebb – művészetimádónak játssza ki magát, és a képeket nézegeti. Viszont mind a két rendszer csődöt mond, ha hideg vacsorát tálalnak. Mert meleg vacsora esetén az ember egyszerűen leönti magát. Az elkoptatott cipősarok eltüntetése sokkal nehezebb, mint ahogy gondolná az ember. Én végül is úgy oldottam meg, hogy előkelően lábujjhegyen megyek, akkor eltakarja a nadrág. F fiatal hölgyek szeretik, ha moziba viszik őket. Ezen csak az segít, hogy az illető a pénztárnál kér két elsőrangú helyet, aztán összeesik. Mondanom sem kell, a fizetés előtt...

- Azért mégis nehéz lehet mindez - vágtam szavába -,
oly nehéz, hogy az állandó feszültség és figyelem megöli
a kedélyt.

- Hogy érti? - kérdezte.

- Úgy - feleltem -, hogy ön például egész idő alatt nem
kacagta el magát.

- Jó megfigyelő - bólintott -, azaz mégsem jó - hűtött
le. - Mert nem a kedély miatt nem kacagok, hanem mivel
hiányzik egyik szemfogam, öt éve nem kacagtam - tette
hozzá határozott szomorúsággal.

De nem sajnálhattam, mert ebben a pillanatban a tom-
pa kék fény kialudt, és helyette éles, fehér világítás ragyo-
gott fel. Vége volt az estélynek.

A nagy fényre önkéntelenül is behunytam szememet,
s mire kinyitottam, a művész sehol sem volt.

- Ki volt az az elegáns úr önnel? - kérdezte egy hölgy.

- Egy gazdag művész - feleltem áhítattal.

- Hát látszott is rajta - mondta a hölgy rajongva, és
otthagzott.

1939

KÉT MŰVÉSZ

Nemrég két művész teljesítményét figyelhettem és élvezhettem végig, közvetlen közletről, párhuzamosan.

Az egyik művész a levegőben dolgozott egy szál dróton, mely két emeletes ház teteje közt volt kifeszítve.

A másik művész – valamivel biztonságosabban – csak úgy a földön.

A közös produkció azzal kezdődött, hogy a művész a dróton tangózott, a fejére állt, és túrhető palacsintát süttött, mikor jöttek a persellyel, mert elvégül a palacsinta még húsz méter magasban és egy szál dróton is pénzbe kerül.

Erre a művész a földön gyorsan cigarettát rántott elő, és azzal az ürüggyel siklott ki a persely hatóköréből, hogy valakitől tüzet kér. Elismerően bólintottam.

A művész a dróton most bekötött szemekkel egy embert cipelt a hátán, de az semmi volt, mert ismét jöttek a persellyel, és a művész a földön bámulatos hidegvérrel és biztonssággal azt mondta: „Már adtam.” Mivel ilyen életveszélyes helyzetben sokat vitatkozni nem lehet, a perselyes távozott.

A művész a dróton ezután két embert vitt. De mi volt ez ahhoz képest, hogy a művész a földön, mikor konokul jött a perselyes, gyufát gyújtott és úgy csinált, mintha valamit elvesztett volna. Mivel egy perselyes ilyen hajmeresztő mutatvány közben nem állhat oda keresgéltni, újólág továbbment.

Most az következett, hogy a művész a dróton visszafelé szaladt, egy lélegzet-elállító műbukást csinált, az utolsó pillanatban elkapva a drótot. Sokan nem bírták, sikoltottak, és eltakarták szemüket. De ezek csak felfelé néztek a drótra, és nem láthatták a földi művészt, aki a perselye-

zést ebben az esetben azzal úszta meg, hogy felkiabált egy ablakba, mintha a feleségéhez beszélne.

Pedig nincs is felesége. Mivel egy perselyes nem várhatja meg, amíg egy ilyen földi művész megnősül, ezúttal is továbbment.

És következett: biciklizés a kötélen, zsákbamenés a kötélen, fél lábon ugrálás a kötélen, kézállás, vacsorázás és talicskázás a kötélen. És effajta semmiségek.

Mert a földi művész ezalatt orrvérzést, rosszulletet, sürgős dolgot, bénulást, ájulást szimulált.

De nem adott egy huncut vasat sem.

Nem tudtam, melyiknek nyújtsam magam részéről az elismerés pálmáját. Végül mégis, mikor minden lejárt, a földi művész előtt emeltem le elragadtatással a kalapot: Mester!

1937

KÍSÉRNEK A CSENDŐRÖK...

Jaj de jó ez a második nyár, ez a nem remélt, ez az ajándék. Mintha a nap is beszüntette volna a fizetéseket, és most, egy hónapi komor tárgyalás után, most szállítaná az elmaradt részletet. Most aztán az erősebb morcos jószívűségével önti az aranyat: nesztek ...

- Remek - mondják az emberek, és felpislognak az égre, kirándulást tervezgetnek, sokan már a szekrény aljába bedugott fürdőruha körül bizonytalankodnak, és a város, a télre esedékes fagy halálraitéltje, ájult-boldogan horkol egy kerítés tövében, a nap meleg tenyerével simogatja keszeg farát.

Frissen vasalt nyári zakóval rohan a szabóinas, még arra sem ér rá, hogy a járdán heverő almacsutkába belesuttoljon, valahol alsóruhában idegesen vár egy úr.

Megelevenednek a teraszok, és a fázós trafikos kisasszony kelleetlenül megy be a napos oldalról a sötét odújába, hogy a doktor úrnak kimérjen négy Mărășești-et.

A korzó színes és hullámzik, sok a nő, és sok a rakett, nem a teniszre való tekintettel, hanem mint egy óhajtott magasabb szintű élet kicsit szomorú, kicsit nevetséges szimbóluma. A hölgyeken vékony nyári ruha, és sétálnak, sétálnak. Az urakon a múlt jólétének gyötrő foszlányai.

Én a sarkon állok. Ritkán szoktam sarkon állani, de most innen jól lehet látni az eget és a földet. Az ég olyan sötétkék, mint a walesi herceg cipője. Ilyen kéken-kék, sima kapnikkal és egy árnyalattal sötétkékebb fűzővel. A föld nem ilyen összetett, egyszerűen sárgul és hízik, mint egy fiatal anya.

És e kettő közt a város, az én városom.

És én a sarkon, egy nagy tartozás kínzó érzésével szívenben.

Városom – sóhajtom –, én városom, embereiddel és házaiddal, könnyűiddel és mosolyoddal, én városom. Utcaiddal, kis zajaiddal, pihegéseddel, sírásoddal, ezzel a sarokkal itt alattam és körülöttem, én városom. És én itt árván és inkább szomorúan, szívemben egy nagy tartozással. Hogy helyet adtál nekem a világban, és egy bölcsőt, és túrted, hogy itt járjak, hogy a hasadon futballozom ifjú inakkal, és ujjongva felmászom kínosan felhúzott térded ormára, és ha kellett, zokogjak homlokodon, én városom. És elmentem és visszajöttem, és nem seper-tél le testedről, és néha a hónod alá bújtam és melegedtem. Hogy menedéket adsz, egy pirinkó jogot, egy rubrikát a könyveidben, egy irányt a világmindenségben, ismerősöket, barátokat, szomszédokat. Te, én és a világ: ez csak kettő, mert te és én egy vagyunk, ha szabad... Nincs egy porcikád, melyhez hozzá ne dörzsölődött volna életem akkumulátora! Olykor, bús estéimen bekapcsolom, és látom magam, amint előjövök köveidből, színeidből, homályodból, múltadból...

És mindezért mit adtam neked? Mindezt mivel háláltam meg?

És szomorúan állok a sarkon a zengő napsütésben: mit adhatok, hulló lélek a viharban? Mit adhatok: egy boldog órát, egy alkalmat a szóbeszédre, legalább egy röpke szenzációt, egy felejtető odanézést, egy gesztust!

Mit adhatnék?

És tépem magam itt a sarkon, a walesi herceg cipője színéhez hasonló ég alatt. Tépem magam a hála és a jót akarás rám dübörgő aktivitásában. Tépem az agyamat és a szívemet, hogy odadobjak neked valamit, városom, nagy adósságom gyarló részleteként.

...És ekkor a sarkon befordult két csendőr. Két csendőr puskával, szuronnal, ifjan, erősen, a hatalom és erő dob-bantó szimbólumaként. Mentek haza a laktanyába, végig a korzón.

És én egy villanásban még egyszer azt mondtam, hogy „Városom!” – és elindultam a két csendőr előtt. És szabályszerűen mentem előttük két lépéssel, átvéve lépésük ritmusát, végig a korzón, melyen az „eset” hamar átfutott.

– Viszik Tomcsát – hallottam felém szállani, és a pillanatok bámulók voltak, kérdők és izgatottak.

A kávéházból kitódultak, az ablakok megteltek, jelek röppentek: miért? Én titokzatos voltam és elszánt.

– Mit izensz? – kiáltotta egy barátom óvatosan a túlsó oldal felé fordulva.

A járdán utat nyitottak, bizsergés ült ki az arcokra: mi történhetett?

Ha jól láttam, az anyák ujjal mutattak rám, és óva intettek fiacskáikat.

A nők összesúgtak, és kettőt léptek hátra.

Egy ügyvéd köszönt.

És én csak mentem, mentem az örömtől dobogó szívvel, hogy megajándékozhattalak, én városom.

Csak mentem, és a járda végén szinte restelltem visszafordulni.

És akkor szemrehányó pillantásoddal találkoztam, én városom!

1933

JAJ, A NADRÁGOM...!

E fenti hangzat inkább méla sóhaj, mint hangos, ijedt felkiáltás, hogy teszem, beleültem valami festékbe, vagy elszakította egy kiálló szeg... Még csak nem is egy sokat ígérő operett címe, hanem egy folyamatos fenyegetésnek, egy riadt készenlétnek fáradt, nyöszörgő vetülete.

Arról van szó, hogy az embernek adóba elviszik még a nadrágját is. Tehát a fenti cím mögött nemcsak egyéni sóhaj rejlik, egy egész ország kap rémült arccal nevezett ruhadarabjához.

Hogy a felsőbb hatalmak adópolitikája és az események engem is görgetnek a végzet felé, ez csak a kiválasztottság és mártírumság törvényszerűségének szomorú igazolása. Nem a bőrömön, hanem a nadrágomon keresztül. Ami elég végzetes, mert bőröm állítólag hét van, nadrágom ellenben... De menjünk sorjában.

Van nekem ugyanis egy nadrágom és némi adóhátralékom. Pontosabban: van egy szürke nadrágom világos csíkokkal és egy, a mostoha viszonyok ellenére is százhetvenhárom lejre felcseperedett adóhátralékom. Mind a kettő egyetlen: a nadrág is, a hátralék is. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy a hátralék áll közelebb a szívemhez. Nem. A nadrág, hogy úgy mondjam, velem nőtt fel. A hátralék tőlem függetlenül.

Hogy mi után fizetek adót, ezt persze máig sem tudom. Hiszen író vagyok, és a levegő fogyasztása után tudomásom szerint még semmiféle adót vagy illetéket nem kell fizetni. De lehet, hogy a pénzügyminiszter úr időközben megirigyelte az írók olyan fokú elszakadását minden alantás, földi dologtól, mint például: hogy már nincs szükségük fedélre (lakbéradó), egy darab kenyérre (luxusadó), ruhaneműre (forgalmi adó), cipőre (útadó), gyógyszerre (gyógy- és betegápolási adó), a világ megis-

merésére (látványossági adó), tanulásra (idegen nyelvű könyvek után járó egyenes adó) stb., stb. – és behozta a levegő fogyasztása után járó légnemű testek (hidrogén, oxigén, vízpára, C₂K₅ és H₈-AO₆) adóját, így kell hogy legyen, mert egy komoly adóintést kaptam: amennyiben negyvennyolc óra alatt nem rendezem adóhátralékomat, akkor... (Az „akkor” utáni fenyegetést, azt hiszem, mindenki ismeri széles e hazában.)

Hiszen Pénzügyminiszter Úr, én a magam részéről akarok is fizetni, úgy segéljenek az istenek, minden álmom az, hogy fütyös kedvvel elmenjek az illető hivatali szervhez, és szívesen, készséggel, a kötelesség magától értetődöttségével azt mondjam: „Uraim, azt a kis ügyet jöttem elintézni...” És vidáman pengetném le tallérjaimat a pénztár kopott márványára. Elvégül százhetvenhárom lej igazán nem összeg. Aránylag. Nem érdemes azért már hetek óta ilyen görcsösen tartani a nadrágomat. Tartani éberem, erősen, két kézzel, hogy még az orromat sem tudom megvakarni. Nem, nem nagy összeg – ha van. De nincs. Nincs. Hogy miért nincs? Miért nincs önnek? Vagy magának, kis barna? Vagy ott annak a molett úrnak? Ó, már okot sem talál az ember! Mert nem azért nincs, mert Mussolini szemlét tartott a flotta felett, mert devizazárlat van, mer Kubában tengerbe fojtják a kávé, hanem azért nincs, mert... mert nincs na! Erre a nincsenségre ez a *nincs* az egyetlen kielégítő, logikus, kimerítő felelet.

Szóval nincs, és ezelőtt egy héttel hozzám jött a végrehajtó. Egyébként kedves, finom ember, izléses könyörtelenséggel. A revolvert nem viselte láthatólag, és rágalom, hogy csattogtatta volna a fogait. Ő mondta az összeget, tárgyilagosan, számszakilag, mondhatnám: férfiasan. Én erre inkább leheltem, szemérmesen, mint egy aljas bűnt, förtelmes állapotot: „nincs”.

Erre ő – több tárgy nem lévén – lefoglalta a nadrágomat. A szürke nadrágomat világos csíkkal.

Az egyetlen.

Azt hittem, hogy mindjárt üt rá egy pecsétet, vagy krétával ír rá valamit, de nem. Csak azt kötötte a lelkemre, nehogy eladjam, elveszítsem, vagy szándékosan rongáljam.

A nadrág természetesen rajtam volt, és oly kimondhatatlanul fura volt a gondolat, oly lehetetlen, oly átfoghatatlan, hogy az már nem az enyém, már el van könyelve, már az államkassza egy szerény tétele.

És tegnap, igen, tegnap egy stráfszekér állott meg a lakásom előtt. A szekéren volt egy zöld plüssdívány, székek, asztal, tálaló és egy filodendron. A szekér be volt rendezve egy amolyan kispolgári ebédlőnek, a milleniumi évek divatjában. Kissé zsúfolt volt, de lakályos. Csillár nem volt, mert akkor azt a Göncölszekér egyik csillárgára kellett volna akasztani. A kocsis a szekéren ült a filodendron tövében, a hivatalszolga a díványon, mintha csak látogatóban lenne a szekéren berendezett barátságos szobácskában. Én az ablakból néztem ezt a polgári kényelmet.

Kopogtak.

A végrehajtó volt. Kedvesen, melegen üdvözöltük egymást, mint régi ismerősök. Ő a kondíciómát dicsérte meg, én a gyermekei felől érdeklődtem. Ő mondta, hogy milyen jó volt egyik múlt heti cikkem, én mondtam, hogy örülök. És ő nagysága? – kérdeztem. – Köszönöm – felelte ő –, az epéjével volt valami, de most már jól van. – Aminek én nagyon örvendeztem.

Közben kint a kocsis füttyörészett, az édes tavaszi szél a filodendron leveleivel játszadozott, a hivatalszolga a szemben lévő állótükörben a bajszát pödörgette. Idilli, harmonikus hangulat volt. Amikor a lélek a csendes, kis dolgok láttán nagyot nyújtózik. Amikor a dolgok és emberek puhán illeszkednek be a történésekbe.

De aztán eljött a pillanat. Ő finoman, csak úgy szemmel és egy kis, de félreérthetetlen fejmozdulattal kérdezte, hogy mi lesz a hátralékkal?

Én így válaszoltam – ó, milyen szomorú összetörni a harmónia szelíd víztükrét ilyen szavakkal –:

– Kérem, még mindig nincs...!

– Márpedig – mondta ő, és határozottan a legszolidabb könyörtelenségét vette igénybe – vagy pénzt, vagy... – Nem mondta ki, csak a nadrágomra mutatott.

És belenyilallott a nadrágomba. És már láttam nadrágomat felakasztva a filodendronra, és a kocsis bevág a lovak közé...

Mégis kaptam egy nap haladékot, mely egy óra múlva lejár. És akkor megáll lakásom előtt két fekete ló a társzékérel.

És most itt ülök, még a nadrágomban, a reménytelenség küszöbén, és csodára várok, pedig tudom, hogy nincsenek csodák. Nincsenek csodák, és nekem nincs más hátra, mint hogy búcsút vegyek a külvilágtól. A tavasztól, amit úgy vártam, mert egész télen át úgyszólván csak ez a gondolat fűtött, a patakoktól, melyek mellett elüldögéltem és izentem a tengernek, a havasok csúcsától, hova fellihegtem, mert üzenetet vártam a Végtelenből. Nincs más hátra, mint hogy elbúcsúzzam a városok forгатagától, az emberektől, akiket mégiscsak szerettem, és a nőktől, akik el voltak ragadtatva szürke alapon világosabb csíkjaitól. A távolságok izgalmaiktól, az utazás látványaitól, a csodálatos centerhalf korszakalkotó rugdalózásától... Mindentől, mindentől, amit úgy szerettem.

Mert én egy óra múlva már nem tudom elhagyni a szobámat, és örökkön-örökké a négy fal közt fogok ülni egy egész rövid nadrágocskában, sötétebb csíkokkal.

Amíg csak azért is meg nem áll lakásom előtt két fekete ló...

1933

ŐSZI TÁRLAT KISVÁROSBAN

Szombat este, tizenegy óra.

Nemrég állt el az eső, a vizes járdán villanylámpák fénye rezeg. Hideg északi szél indult, néha koppanva hull a vadgesztenye. Az utca néptelen. A városka fülig húzta magára a paplant, s egy párnát is a lábára dobott, amely most már ott marad tavaszig...

Az a sunyi, nedves, késő őszi hideg van, aminél jobb a tél száraz, nyílt, őszinte hidege. Az a hideg van, ami settenkedik, keze a ködtől nyirkos, amitől nemcsak a test fázik, a lélek is.

Az utca közepe táján egy szabóüzletben még dolgoznak. Az üzletajtó függönyére egy próbababa torz sziluettje vetődik, mely körül egy másik árny matat: bizonyára a szabó. Az ügyvéd úr holnapra várja a ruhát, sietni kell, mert képes és a késésért bánatpénzt fizettet. Az alispánnál fog ebédelni.

A szabóüzlet elé a járda szélére egy amolyan vasalómelegítő van kitéve. Pléh alkotmány, tele parázssal. Olyan, mint egy hordozható kis kályha. Valami meleget is áraszt, körülötte a járda már felszáradt. Az üzletből néha kijön a szabó, és kicseréli a vasalókat. S amíg megy vissza, amint szabóhoz illik, a megnyálazott ujját hozzáérinti a vasaló talpához.

A nedves, hideg, léghuzatos utcában úgy áll ez a vasalómelegítő barátságos, fénylő szemeivel, mint egy meleg otthonocska, kézdörzsölős megpihenés, mint egy száraz szigetecske ebben a reménytelen, hideg ködtengerben.

És a csendben vizes cipők szortyogása hallik. Aztán megjelenik egy árny. A vasalómelegítőtől tisztos távolságban megáll. Tájékozódik. Bámulós szemgolyóira egy-egy tűhegynyi fénypont esik, mely olykor eltűnik. Ilyenkor bizonyára jólesően pislog. Egyelőre még csak a szemével

mer melegedni. A távolság akkora az árny és a melegítő közt, nehogy valaki is azt mondhassa, hogy a melegítőt zsebre akarja dugni. Ez az árny, hogy úgy mondjam, jogi szempontból mérlegelte a távolságot. Ez az árny az alibi bizonyos formájára gondolt. Tekintetes Királyi Törvényszék. Kincsre bukkant, de egyelőre csak bámulta. Félt igénybe venni, eszébe jutott, hogy egy rothadt almáért ezelőtt két héttel öt kiadós pofot kapott. Hát csak állt és bámult.

A szabó megint kijött vasalót cserélni. Lármásán, türelmetlenül dolgozott. Nem csoda, mindjárt éjfél, már kezdenek hervadozni a szombat esték gyönyörei.

Az árny erre belépett a mérsékelt égövbe, és azonnal elmondta a védőbeszédet:

- Hideg van, kérem.

A szabó kissé megriadt, és a szokottnál hangosabban mondta:

- Bizony, maholnap ingbe' s gatyába' lesz a világ. - Amivel bizonyára azt akarta mondani, hogy nemsokára lehull a hó.

Az árny e szája íze szerinti kijelentésre közelebb merészkedett. Térdei érezni kezdték a meleget, mely körülfutott idegeiben, mint egy váratlan, jó izenet. Kezeit kihúzta hóna alól, és megdörzsölte combjait, aztán ujjait mintegy áldóan terjesztette ki a vasalómelegítő fölé.

- Ha megengedi az úr - mondta.

A szabó arra gondolt, hogy lám, van akinek rosszabbul is megy, s megenyhülten egyezett bele:

- Tőlem rá is ülhet. - És bement.

Az árny gyorsan berendezkedett: leült, és a melegítőt lábai közé vette. Úgy ült le, mint aki végre megérkezett. Hosszú, keserves út volt, de nincs semmi baj, itt ez a vasalómelegítő. Lassan emberré melegedett. Borzas, őszes szakállá meg bajusza nőtt, folton-folt kiskabátja és zöldes kendőrongyai kezdtek tenyészni nyaka körül.

Hosszan köhögött, az üzletajtóra pislogott, és óvatosan vakarózni kezdett.

Szapura lépések hallatszottak. Fiatal, félszemű legény érkezett. Meglévő szeme is egészen kifordult, ahogy nézett. Jó időbe telt, amíg megismerte:

- Maga az, Samu bá?

Samu bá személyazonosságának igazolása helyett, úgy látszik ismervén a suhancot, a következő tanácsot adta:

- Osztán nyughass, mert kijön a gazda.

A suhanc nyughatott is. Valami anyagszerűnek érezte kihűlt teste a meleget, és úgy szívta be, mint szivacs a vizet. Csak későre szolalt meg:

- Samu bá, volna egy szikra dohánya?

Samu bá mélyen benyúlt a kabátja belső zsebébe, és egy akkora cigarettavéget vett elő, mint egy tökmag.

- Nesze - nyújtotta át.

A fiatal a cigarettavéget közel vitte a szeméhez, aztán kiköpött:

- Ezt se úr szítta... - Aztán a parázshoz érintette. A sötétből megint kivált egy árny. Idősebb nő volt.

Vacogott. És bejött, besietett ebbe a meleg szobába, melynek plafonja a magasságos ég, fala pedig a végtelen. Csak a padlója volt bizonyosság, ez az aszfalt, melyet szél sepert, eső locsolt.

- Jól melegednek - mondta kicsit sértődötten, talán hogy őt nem értesítették.

- Maga hol lakik? - így a fiatal.

- Én - kuporodott le a nő -, itt Szimáéknál a tornácon. De ma felsúrozták. Tiszta víz vagyok.

- Én - nevetett aprókat az ifjú - az állomáson beásom magamat a meleg salakba.

- Neked könnyű - hircelte a nő, és hangjában irigység volt.

Csend lett. Az öreg bóbiskolt, a fiatal a cigarettavég végét gondosan zsebre tette, a nő sóhajtozott. Most szapura léptek hallatszottak.

- Ez Rezner - ismerte fel a fiatal -, az a bolond.

Tényleg ő volt. Úgy jött be, mint egy előkelő társaságba. Jó estét kívánt, és bocsánatot kért, hogy helyet foglalhasson. Aztán a vagon aranyáról beszélt, ami a napokban megérkezik.

De ekkor nyílt a szabóüzlet ajtaja, és kijött a szabó. Az ajtót nyitva hagyta. És mikor az ajtó megint becsukódott, csak a négy ember maradt a sötétben, a hidegben. Egy darabig még az emlék melegítette őket, aztán feltápáskodtak és elindultak: egyik a nedves tornác, másik a meleg salak felé. Ketten nem tudták, hogy merre menjenek. De menniök kellett, mert az utca végén nehéz csizma kopogása hallatszott. Hát ők is eltűntek a sötétben.

A rendőr jött. Semmi gyanúsat nem talált. A száraz foltot a járdán nem vette észre. És nyilván azt gondolta, hogy minden a legnagyobb rendben van a városban, az országban, az egész világon.

1932

HAJNALI MENEDÉKHELY

Korán érkeztem. Az őszi éjszaka hosszú, konok. Még mindig csendes és sötét. De egy vendég már kucorog a bejárat melletti kőpadon. Mikor észrevesz, erőltetetten, keservesen köhög és hircelve sóhajtozik. Hiszen alapos okai lehetnek, hogy minden túlzás nélkül köhögjön és sóhajtozzék, mégis érzem, hogy ez a köhögés és sóhaj inkább alibi, magyarázat, bizonyíték, riadt könyörgés: Kérem, tetszik hallani, ilyen nyomorult vagyok, nincsen semmim, csak ez a köhögésem és sóhajom, itt ülök velük ezen a kövön, nem vétek én senkinek, kinek árthat, aki így köhög és sóhajt, különben is tudom, hogy van Isten, imádkozom, és sose loptam, mit lehet kezdeni ilyen tündővel és ezzel a bánattal, csak ülni reggel felé egy kőpadon és várni, hogy nyissanak ki.

Közelebb megyek, megismerem. Itt mindenki ismeri. Egy maroknyi csont és bőr ez a lény, ragadós, hulló rongyokban, az eszelősség határán és nőnemű jelleggel. A néphumor Rózsikának nevezi, a névben csengő üdeséggel és fiatalossággal félreérthetetlenül arra célozva, hogy milyenek is kellene lennie egy nőnek.

- Jó reggelt, Rózsika - köszönök neki. Megrebben, mint valami kopott, fekete madár:

- Há' ismer az úr? Ó... - És hálásan, nőies örömmel nyújtja el az ó-t.

- Húvös van - mondom, de azonnal észreveszem, hogy ez a megállapítás milyen céltalan, fakó és buta. Mintha egy haldoklónak azt mondanám: a fejfájás, az tényleg kellemetlen. Hát ennek mondom, hogy húvös van? Ennek hívom fel a figyelmét a hőmérséklet alacsony voltára? Ennek panaszolok tűrhetően felöltözve, ezt figyelmeztetem, ezt világosítom fel, ennek leplezem le, hogy húvös van? Egy kicsit szégyellem magam, mert szeretem

a tiszta formákat, és tudom, hogy a megállapítás még semmit sem használ. Egyszerűen le kéne vetnem a felöltömet és rá kellene adnom Rózsikára, mert Rózsika öreg és rongyos, és kegyetlenül fázik akkor is, ha erre külön nem hívom fel a figyelmét. De nem vetem le a kabátomat. Részben mert kabátom csak egy van, részben mert úgynevezett jó cselekedetem nagy vidámságot váltana ki mind a hivatalos, mind a műkedvelő emberbaráti intézmények, ligák és segélyező egyletek széles köreiből.

De Rózsika nem haragszik a „hűvös”-ért. Nem érzi ki megállapításom frivolságát, nem vagdal össze metsző gúnnal, nem köp szembe, mint a farizeus társadalom nyálkás képviselőjét, legalábbis nem érzem ki a hangjából, amint inkább szelíden és tehetetlenül, mint szakszerűen és keserűen fokozza a választ:

- Bizony, hideg van, kérem.

Igen, én lagymatag álhumanizmussal tulajdonképpen félre akartam vezetni Rózsikát ezzel a „hűvös”-sel. Nem hűvös van, hideg van. Ezekhez a nyomorultakhoz kerteles, szépítés, tompítás nélkül, egyenesen és félreérthetetlenül szól a világ, az élet, az elemek. Csak az ember hazudik nekik.

Ezalatt egy férfi jelenik meg, nesz nélkül jött, mintha csak a falról vált volna le. Amennyire látom, idősebb férfi, hosszú, tömött bajusszal, kezei bedugva a keblébe. Vagoc. Valami köszönést mormol, és otthonosan letelepszik Rózsika mellé. Rózsika meglöki, s ezt súgja neki: „Egy úr van itt.” - Hogy mondja? - billen meg a férfi feje. Rózsika rám néz, s elkacagja magát: „Süket” - világosít fel. Aztán belehirceli az ember fülébe: „Egy úr van itt!” Az visszajeti a fejét, kicsit vár: - Tőlem ülhet - mondja aztán mozdulatlanul, kiábrándultan, érdeklődés nélkül. Ez már öntudatosabb - állapítom meg -, tehát jobban is fázik, mint Rózsika. De most már eltérek az emberbarátok rugalmas részvétpolitikájától, nem szegezem le könnyes hangon, hogy hideg van, hanem cigarettát adok az em-

bernek. Ez körülbelül teljesítőképességem és lehetőségeim határa. Efölötti szomorúságomat csak részben enyhíti, hogy már van bizonyos rutinom.

Most kivilágosodik az ajtó melletti ablakocska. A fényre megélnkül ez a pár ember, dermedtségük feloldódik egy közeli reményben. Rózsika még többet kacag, még kevesebb ok nélkül, mint eddig. Az ember kifújja az orrát, köhög, köpköd, végighúz a bajuszán; az az érzésem, hogy most kel fel, most lép ki az ágyból. Csak éppen nem kinéz az ablakon, hanem benéz egy ablakon. Reggelenként sokan kinéznek, sokan benéznek. Ez a világ szociális egyensúlya.

Bentről a kiömlő világossággal motozás, rakosgatás, üvegcsörömpölés zaja hallatszik ki, aztán néhány perc múlva kivágódik a kocsmá faajtaja.

Rózsika rögtön feláll, és úgy surran le a lépcsőkön, mint egy patkány. A férfi még vár. Be-bekémlél az ablakon, matat a ruháján, köhécsel, a kövezeten cipőjéről lesúrolja a sarat, még egyszer hosszasan benéz az ablakon, aztán lesántikál a lépcsőkön.

Egy kicsit várok, majd lemegyek én is. Szabványos kocsmá, körül a falak mellett pad húzódik, közbül két asztal székekkel, söntés poharakkal, üvegekkel, szemben a falon a berámázott italmérési engedély.

Rózsika már a kályha előtt kuporog, és fát rak be. Rózsika buzgón és áhítatosan rakja a tüzet, úgy látszik, ilyen szolgálatok fejében túrik meg. A férfi mellette áll – valami elbetegesedett favágó lehet –, és csak nézi, nézi.

A kocsmáros kövér, torzonborz ember, kurta bekecsben, amit csak úgy a hálóingre vett fel, álmosan rakosgat, vakarózik és ásít. Nem törődik semmivel.

– Mit lehet kapni, kérem? – kérdezem a kocsmárostól.

– Tulajdonképpen semmit – feleli anélkül, hogy hosszabban rám nézne vagy megállana a rakosgatásban. Aztán mégis megmagyarázza. – Nem tartok raktárt, na-

ponként vásárolok be. – Meglocsoztat egy üveget. – Egy kis snapszot? – Kérek egy pohárkával.

A tűz fellobbant. Rózsika és a volt favágó leülnek a kályha mellé a padra.

– Menjen arrébb – mondja Rózsika a favágónak, helyzeti fölényével és valami fura tartózkodással és visszautasítással. És úgy néz a kocsmárosra, mint aki feltétlen szemmel tartja a helyiség színvonalát. Ez persze árulás Rózsikától, hiszen a nagy, mulya favágó nem törődik semmivel, mozdulatlanul bámulja a tüzet.

Most új vendég érkezik. Kis, élénk emberke, koszos, sáros, horpadt. Keménykalapja a füléig esik be. Kis pálca van nála. Megáll az ajtónál, összeüti a bokáját és szalutál. Rózsika kacag. „Te bolond” – mondja. A kocsmáros szigorúan ránéz, az emberke egész szabályosan azt mondja: „Bocsánat”, és megáll az ajtónál. De sokáig nem bírja a szótlanságot. Halkan önmagának beszél, és hevesen gesztikulál. De élénk szeme hol rajtam, hol a kocsmároson van. S mikor egyszer jobban szembe nézünk, szinte kiált rám:

– Az úr ki?!

Mivel erre kissé körülményes volna felelni, inkább megkérdem tőle, hogy iszik-e egy pohárkával.

Megenyhül. – Köszönöm – mondja. Rózsika erre a nők remek tájékozódási készségével hozzám sompolyog, és kompromittáló adatokat sorol fel a kis emberkéről. Például, hogy az eszében meg van zavarodva. Erre Rózsikának is rendelek egy pohárral. És a favágónak is.

Ülnek hárman a padon, mellettük a pohár, és mert hálások akarnak lenni, beszélnek. Iszonyú dolgokat mondanak. Rózsika például az anyját is tartja, így mondja: a mamámat reggel bezárom, tetszik tudni, beteg. Kiteszek neki tejet, mert én csak este megyek haza. Bár meghalna szegény – bólogat –, nagyon beteg. – És – engedelmet kérek – bűdös. Bizony – pillant le, aztán sóhajt, és hörpint egyet.

A favágó sem akar elmaradni. Felsorolja az „érdemeit”. Hat hónapig volt kórházban a lábával. Meg is mutatja. Mindkét lábszára iszonyúan dagadt és sebes.

– Hogy engedték így ki – kérdezem –, ilyen lábakkal?

Azt mondja, hogy a kórházban már nem volt „fedezék” rá. Talán fedezetet akart mondani, ami azonban nem fontos, érti itt mindenki. A favágó nem húzza le nadrágszárait, úgy ül meztelen, dagadt, gennyes lábakkal.

A bolond pedig odamegy, és azt mondja szaporán pergő nyelvvel:

– Tegyen rá tavalyi szúnyog idej tojását, szűzleány-nyálat, cinegehájat, felfőzött pókvelőt, gyöngyvirág-sóhajtást, sasmadár bal szemét – akkor elmúlik.

Rózsika kacag, és hátbaüti a bolondot.

A kocsmáros kioltja a lámpát.

Megvirradt.

1936

NA, AZÉRT MÉG LEHET KERESNI!

Kegyed nem tudom, hogy milyen körülmények közt olvassa a fenti kijelentést. Lehet, hogy éppen ballag fel az emeleteken, hogy sokkal, de sokkal hamarabb jöjjön lefelé, a szabadesés törvényének szomorú igazolásaként, lehet, hogy egy kanyarban a síneken ülve várja a legközelebbi „csatlakozást”, és utolsó pillanataival tisztel meg, lehet, hogy egyik szemével ezt a cikket nézi, a másikkal pedig egy kasszát, lehet, hogy kötelet fon, lehet, hogy késel az éji homályban – mit lehet tudni, hogy mit csinál az a sok „kegyed”, mikor pillantása ráesik a fenti tüneményre.

Mindenesetre tessék várni! Legalább addig, míg végigolvassa az alanti módozatot, ezt a mentőformát, ezt a talán utolsó kereseti lehetőséget. Mit számít már, ugye, ha az örökkévalóság egypár perccel rövidebb lesz...

Ó, mennyire örülök, hogy ezt én adhatom tudtára a világnak. Hogy nem éltem hiába! Szobromat kérem arccal északnak állítani, szemeim nem bírják a napsütést.

Hit, remény, szeretet! Még mindig lehet, urak, még mindig! Keresni. Pénzt keresni! Van még egy mód. Egyetlenegy, talán az utolsó!

És ez nem teória, ez a realitások csúcса, ezt én láttam ezzel a két szememmel, és gazember volnék, ha megtartanám magamnak, mint teszem azt, egy rákszérumot. Nem.

Itt van, nesztek, legyen közkincs.

Köldöknéző közgazdászokkal szemben persze kézirat. A tömeg közé szórom, mely megváltást vár.

Itt van!

Én láttam.

Tegnap.

Így volt:

Tavaszi napsütés, sétálok. Tömeg egy kapu alatt. Befurakszom. A tömeg közepén egy tizenhat-tizenhét éves suhanc áll, kissé sápadtan, de valami diadalmas mosollyal, és egy húszlejest szorongat. Ezt onnan tudom, hogy néha ki-kinyitja markát, és belepillant. A húszlejes izzadtan csillog. Aztán csak szorongatja tovább. És körül a tömeg. Ámul és hullámszik. Persze rendőr is, ki időnként megkérdi a suhancról, hogyan érzi magát? A suhanc így, egyszerűen: jól. Konsternáció, hullámszás, csodálkozás. Nők, férfiak, gyerekek, és a tömeg mind gyarapszik, és a rendőr jogalap után kutat.

- Mi van itt, kérem? - fordulok egy bankigazgatóhoz.

A bankdirektor a lenyűgöző csoda érthetlenségével mondja:

- Az a fiú... ott... közből... keresett húsz lejt. Effektíve - teszi hozzá magyarázatul, és büszke fejét alázatosan meghajítja a sápadt ifjú pénzügyi zsenije előtt.

Ebben a pillanatban egy másik úr fülét rányomta a fiú hasára. Összehúzott szemekkel figyelt, aztán a felfedezés ujjongásával ordította: - Ketyeg, becsületistenemre ketyeg!!!

Tumultus, lökdösés, mindenki hallani akarja, hogy - ketyeg.

De hát mi ez?! Kérem, urak, tíz perc múlva lapzárta... - és szétütve a tömegben, fületem én is rányomtam a kissé horpac gyomorra.

Tényleg ketyegett!

Aztán felvilágosítottak: ez a gyerek ott a kapu alatt, fogadásból, húsz lejért lenyelt egy zsebórát...

- Marhaság - mondja kegyed.

- Nem marhaság - mondom én; Kreps Péter tizenhat éves munkanélküli, fogadásból lenyelt egy zsebórát, és keresett húsz lejt.

Most ne térjünk ki arra, hogy mire kellett neki az a húszas. Mozira vagy kenyérre, cigarettára vagy gyógy-

szerre, bús ölelésre vagy vidám elmúláshoz. De nagyon kellett. Húszért lenyelt egy órát.

Hát itt van!

Tessék órát nyelni!

Mindjárt tarifát is lehetne felállítani. Teszem azt: Kar-kötőóra nyolctól tizenhat lejig. Zsebóra hús, vekker harminctől ötvenig, falióra száztól felfelé. Toronyóra láncal, külön megállapodás szerint.

Tessék, lehet keresni.

Esetleg sírni.

De hamar kérem, mert behozzák az óranyelés utáni illetéket. És akkor fuccs ennek is.

Óra a gyomorban - copyright by 1933.

Óra a gyomorban - mely a legszomorúbb időket mutatja.

1933

A MOZI HATALMA

Vasárnap délután: nemsokára kezdődik a mozielőadás. A mozibejárat körül gyermekek álldogálnak, vágyva, izzva a mozi bűvöletében. Hát hogyan: kint szeles, havas tél van, bent pedig Harry Piel mindjárt kezdi autóval, revolverrel és ököllel, és azt mondják, ebben van, hogy lelökik egy nyolcemeletes ház tetejéről, és ott fityeg fél kézzel megkapaszkodva a csatornában, és ezt a fél kezét kezdik fűrészelni, de ő mosolyog és rágyújt, mert sejtette a dolgot, és szerencsére, pont arra a kezére testszínű, vállig érő vaskesztyűt húzott. És hogy a banda néhány tagja erre elmegy „vasolvasztóért”, de az utolsó pillanatban aztán mégis megérkezik a rendőrség.

És mindjárt kezdi, istenem, mindjárt kezdi, már a másodikat is elcsöngették.

És a gyerekeknek nincs ki a jegy ára. Részben teljesen hiányzik, részben néhány lej hiányzik. Akiknek teljesen hiányzik, azok letargiában támaszkodnak a falhoz, akiknek van valami pénzalapjuk, azok kétségbeesetten igyekeznek összehozni a hiányzó összeget.

Egy kis fekete kölyök pénzt számol a markában. Három lej hiányzik. Három lej hiányzik, és a másodikat elcsöngették.

Most egy láthatólag nyugodt, fölényes és bizonyára vagyonos inasféle jön. Biztosan, határozottan tart a bejárat felé. A kis fekete nyilván ismeri, mert könyörögve rákapaszkodik:

- Te, adj három lejt, holnap becsületszavamra megadom. - Így.

Az inasféle rávillant, és egy rendkívül tárgyilagos, félreérthetetlen szóval pénz helyett mást ajánl.

De a kis fekete nem finnyás, nem lehet megsérteni, a bejáratig már csak néhány lépés, szaporán, könyörögve

eseng. Most már a becsületén kívül a két szeme világát is felajánlja zálogként, holnapig, amikor megadja a három lejt.

Az inasféle konok, gőgös, gúnyos, hajthatatlan. És mint ilyen, természetesen buta is, válasza állandóan egyazon tárgy körül mozog.

Hát mit tegyen a kis fekete? Ó, az élet rettenetes. Fejét szomorúan, elkéseredetten lehajtja. Talán ez adta az ötletet: a földön kavicsok hevertek.

- Te - kapta fel fejét elszántan -, ha adsz három lejt, lenyelek egy kőt.

Az inasféle a meglepő ajánlatra megállott. Vörös képe torz mosolyra merevedett. A hatalom kiült az arcára. Diktált.

- Jó - mondta -, lenyelsz öt követ, s holnap megadod a három lejt.

- Kettőt - könyörgött a kicsi -, két kőt, s holnap megadom.

Végül is sokat nem lehetett alkudozni, a kicsi belement három kőbe. Hogy lenyel három követ, minden lejét egyet. Viszont, hogy holnap négyet ad vissza. Nem követ - lejt. Ez kétségtelenül uzsora, de a megszorult ember mit törődik a holnappal. Az inasféle még egyet csavart:

- De én választom a köveket.

- Jó - mondta a kicsi fájdalmas sóhajjal -, de ha nem megy le a torkomon, mit csináljak?! - És könnyek csillogtak szemében.

Az uzsorás azonban kegyes volt. Három akkora követ választott ki „csak”, mint egy szolid galambtojás.

Bent a harmadikat csengették.

A kis fekete nem habozhatott, tehát amennyire lehetett, villámgyorsan nyelt. Egy, kettő, három. A szeme egy kicsit kiguvadt, de a kövek eltűntek. Lenyelte. Három „kőt” három lejét.

Az uzsorás még megvizsgálta a száját, hogy nem rejtette-e el, aztán - becsületére legyen mondva - fizetett.

A kicsi fekete pedig boldogan rohant a pénztárhoz.
Ha nem lett volna olyan zaj, talán lehetett volna hallani,
amint gyomrában kocognak a kövek.

1939

KISVÁROSI DIVATOK

Temetésnézés

Délután öt órakor van a temetés, a menet a ház előtt fog elhaladni. A ház, mely szerencsés fekvése folytán az események közeli szemlélője lehet, egyebekben csendes és eseménytelen, temetéstelen napokon csak ritkán veri fel a vendégek zaja.

De öt óraker itt viszik el a temetést, tehát fél ötör már tele van az utcára néző két ablak környéke. A „nézők” nagy részét nem fűzi különösebb, szorosabb kapcsolat a házhoz, tisztán csak ezek a nézési alkalmak. De kisvárosban az események varázsa összekovácsolja a lelkeket.

Még van néhány perc a gyászmenet elvonulásáig, ezalatt mindenki igyekszik a legjobb helyet megkaparintani az ablaknál, csellel, tolakodással, tekintéllyel, vagy egész egyszerűen szemtelenséggel. Van aki azzal zsarol helyet, hogy nyilallásai vannak a lábában. A temetésig rendszeren a drágaságról beszélgetnek, olykor a cukorbajról – az elhunytnak is az volt –, gyakrabban afféléről, hogy mibe kerül X.-nek a felesége karcsúsága. Élénken beszélgetnek, mondhatnám tüzzel, különösen ha valaki karcsúságáról, vagy éppen ellenkezőségéről van szó. Természetesen addig is ki-kipillantgatnak az ablakon, és ha lanyhul a társalgás, vagy színtelenedik a téma, az utcáról szedik áldozataikat.

De hallga: harangoznak. Egy gyerek szalad ki a szemközi kapuból, lenéz az utcán, és azt ordítja vissza: „Hozzák.”

„Hozzák” – kondul az ablakok környékén is, a szobában, mire villámgyorsan megállapítják, hogy olyan életmódra csak sikkasztásból telhetik, aztán az ablakokhoz tömörülnek. Kis izgalom van, bár úgyszólván már notó-

rius nézők, de hiába, most következnek azok a pillanatok, amikért még egyáltalán léteznek.

Most feltűnik a gyászmenet eleje.

- Nézzétek - mondja egyikük megdöbben hangon -, Csupaki már egész kopasz.

- Te, ki az ott dr. Csempe mellett?

- Na, Bajmaki is vehetett volna egy sötétebb ruhát.

- Hehe, már világos is alig van neki!

Így kergetik egymást az események. Feszült, izgalmas pillanatok.

A gyász kocsi, a gyászoló család. Egy pillantás, s megálapítják, hogy az elhunyt unokaöccse keresztfiának a felesége nem jött el. Ah, de az mindig ilyen volt. Emlékszel rá, fiam? Na, az a magas barna, már vagy nyolc éve elmentek...

A menet eltűnik, mire az, aki lábnyilallással zsarolt, azonnal feláll, és helyet mutat ellenfelének: „Parancsolj” - mondja gúnyosan.

- Mit főzöl vacsorára? - kérdi egy hang.

- Tudja a fene, az uram olyan nyavalyás - hangzik a válasz.

- Mi hideget eszünk és kávé. Remek tejet hoznak.

Aztán távoznak.

A legközelebbi temetésig.

Vöcsökékhez tortát vittek...

Én nem láttam, és gyanútlanul elindultam hazulról azal a suta, de kötelességszerű reménnyel, hogy na: ma végre kiderül valami bizonyos, feltűnik a csalhatatlan jel, megszólal az igazi, a tévedhetetlen hang - óvatos meghatározással: a világ lelkiismerete -, egy gigászi kar kinyúl a hegyek mögül, és megmutatja a helyes utat, hogy a bűnbánat vezeklő zokogása tölti be az univerzumot, hogyha szférákból a béke nagyszerű himnusza fog leszű-

ródni... Ehelyett egy kacsintás kíséretében arról értesülök, hogy Vöcsökékhez tortát vittek.

Vöcsökéket nem ismerem; vágyaim már rég szétrepesztették egy torta rózsaszín jéggel bevont kereteit, de ama komoly és szavahihető állítás mellett, hogy Vöcsökékhez tortát vittek, mégsem mehetek el érzéketlenül, ezért a leleplezést meglepetéssel fogadom, megdöbbenéssel vegyes megilletődöttséggel, de mivel látom, hogy nem ez az irányzat, én is kacsintok, és azt mondom titokzatos mosollyal:

- Hjaja.

Ez a kifejezési forma, ez a „hjaja” kisvárosi nyelven sok mindent magában foglal. Ez a „hjaja” óvatos és diplomatikus fogalmazás, mert nem ismerem tisztán a szándékot és a közlés célját, hogy Vöcsökékhez tortát vittek. De vagyok és akarok is annyira kisvárosi lenni, hogy egy ilyen komoly és szavahihető úrnak, mint ez az illető törzslakó is, aki őseitől örökölte a kisváros hierarchiájának finom szellemét, mondom, egy ilyen komoly és szavahihető úrnak, aki kitüntet az esemény közlésével, nem önthetem ki a szívemet, hogy hát ott egye a fene azt a tortát, mi közöm nekem Vöcsökékhez?! Á - nem lehet. A kisváros kötelez. Ezért fogalmazok óvatosan és diplomatikusan, ezért nyilvánítom véleményemet egy ilyen „hjajá”-val. Mert mint említem: ebben minden benne van. Az is, hogy: „Na hál’ istennek, végre szegények tortához jutottak”, de ha nem ismervén Vöcsökék magatartását és kisvárosi értékét, fenti hálaadásszerű örööm felzúdulást váltana ki, mindig védekezhetem azzal, hogy kérem, bocsánat, én azt mondtam: „Hjaja... Könnyű Vöcsökéknek azzal a tortával, mert úgylis leülük.”

És azt veszem észre, hogy ez a Vöcsökék tortája foglalkoztat. Különösen, hogy egész rövid távon még hárman hívják fel erre a figyelmemet. Nyom ez a torta, beleragadok, csupa torta vagyok. Mormogom az utcán, talán gesztikulálok is hozzá, hogy Vöcsökékhez tortát vittek.

- Mi bajod? - kérdik, de csak legyintek, mert úgysem értenék meg, hogy Vöcsökékhez tortát vittek. Hogy nem jel, hang, út, zokogás, hanem egy ilyen édes, rózsaszín dolog, mint a Vöcsökék tortája. Belefájdul a fejem, szédülök, zsibbadok.

Aztán nem bírom tovább, hazamegyek, levágom magam a díványra, és belebögöm a párnába: Istenem, Istenem, Vöcsökékhez tortát vittek!!!

Ősbemutató

A sarkon a legalkalmasabb pillanatban fordulnak be.

Akkor, amikor a vasárnap déli korzón már lezajlottak a szenzációk, mikor az események, emberek, toailettek, párok, szemöldökök, arcbőrök már a megszokás felszínén úszkálnak. Amikor már nincs anyag és nincs táp, pedig a tömegben még volna fogékonyság és készség.

Ekkor fordulnak be a sarkon.

Az időpont mesterien ki van számítva. Tíz perccel előbb még nagy konkurencia lett volna egy térdig érő szilvakék kosztüm és egy bodega elé kiakasztott harminckilós harcsa; tíz perccel később pedig a rohamosan ritkuló korzó fogadta volna őket. Most a tömeg még hálás és lobbanó.

A lehető legjobbkor fordulnak be a sarkon.

Megjelenésük bár nem váratlan, mégis frappírozó, és megtorlódik a korzó. Aki észrevette őket, megrándítja a másikat, figyelmeztető kiáltások, köhintések és püsszegések hallatszanak. És ők határozott lépésekkel fordulnak be a sarkon, mintegy jelezve, hogy a bizonytalan andalgásnak vége, a cél nyilvánvaló és biztos. Az ifjú, persze, karon fogja a hölgyecskét, nem mohó szorítással, de a magántulajdon öntudatos kihangsúlyozásával. Emelt fejvel halad a nő mellett, hisz egy kicsit diadalmenet is, mert a tömegnek mindig az volt a véleménye, hogy a papa csak nem esett a feje lágyára?! Egyebekben komoly lila színű

nyakkendőket visel, és látszik azon, hogy gondos, finom ujjacskák lazították pohosra. És lakkcipőt is visel, azzal az eltökélt ragyogással, hogy ezután már mindig így lesz. A hölgyecske kis odahajlással dokumentálja a megváltozott viszonyokat, amolyan jogi dokumentum ez. Még nincs teljesen tisztában szerepével, azért inkább mosolyog. Ez zavart leplez, szeretne bizonyítani, s ezért legszívesebben hozzáfogna egy kétszemélyes tojásrántotta készítéséhez. De mivel ez lehetetlen, megelégszik azzal, hogy egy pihét vesz le az ifjú hajtókéjáról. Ez nyílt színvallás, amit a tömeg kissé kételkedve fogad. Ekkor már bent vannak a korzó egyenesében; a korzó utat nyit nekik, de inkább a távlat kedvéért. A pillantások rövidesen megálapítják, hogy a hölgyecske ruhája helyben készült és vállban húz.

- Hát ezért nem nagyon érdemes - mondja valaki, ami felfogás dolga, s azt jelenti, hogy ha nem húz, akkor érdemes.

És mennek, mennek, karonfogva, még össze nem szokott lépésekkel, mint szenzáció, mennek még húsz lépést, aztán megfordulnak. Még nézik őket, még visszafordulnak utánuk, de akkor a ruha vállban már nagyon-nagyon húz, és az ifjúról elterjed a hír, hogy az a nadrág van rajta, amelyben ezelőtt három évvel kosarat kapott. Jövet már nem mint szenzáció jönnek, nem mint esemény, csak mint férj és feleség. Úgy jönnek, mint korunk nagy, de unalmas problémája, mint reménytelen számvetés és szomorú jövő. Pedig a lehető legalkalmasabb pillanatban fordultak be a sarkon. Ők.

Az ifjú pár.

1937

PENYÁK TÓNI VÉGZETE

I.

Penyák Tóni kiskereskedőre életének ötvenedik, példás, bár gyermektelen házasságának huszonötödik évében sújtott le a végzet buta, kegyetlen ökle.

Penyáknak – aki csak a cégtáblán volt Antal – menegető fűszerkereskedése volt, a járdáról két lépcsővel és az ajtó felett kis csengettyűvel, mely üdén szólott, ha valaki az üzletbe benyitott kékítőért, szappanért, vagy éppen kockacukorért: „Csiling, csiling, vevő jött...”, és Penyák Tóni ilyenkor belépett a lakószoba kétarasznyira nyitva hagyott ajtaján, köhintett, és ujjáival könnyedén rátámaszkodva a pultra, szemüvege felett komolyan, kérdően ránézett a vevőre.

Így ment ez évtizedeken keresztül, így, hogy a csengő csilingelt, Penyák Tóni jött, köhintett, és kérdően nézett. Ez volt az élete Penyák Tóninak, oly iszonyú régtől fogva, hogy úgy tűnt neki, nem is született, csak megszólalt a csengő, és ő jött, így, ahogy most: komolyan, kopaszon, szemüveggel, jött a csengettyűszóra a nagy ismeretlenből, nem gügyögött, nem hancúrozott, nem járt szoknyák után, nem virradt meg füstös kocsmákban, nótabokrok alján, nem sugdosódott kasszírnökkel, sohasem mámorosodott meg, sohasem csinált bolondságokat, nem, nem lehetett, mert szólt a csengő: „Csiling, csiling, vevő jött... nehéz az élet, Penyák...”

Éppen csak hogy megnősült. Persze vasárnap volt a lakodalom, akkor úgysis üzletzárás van, de azért hétfőn a rendes időben nyitott. Még az égre sem nézett fel, amíg a seprűket meg ostornyeleket kirakta az üzlet elé, pedig felséges májusi reggel volt. Világoskék májusi reggel volt, fecskék cikáztak, a kerítések felett az orgona lila virága

kandikált ki, és bent, az üzlet melletti szobában pihegett az ifjú hitves. Hiszen lehet, hogy belevágott a gondolat: bezárni, bezárni legalább két napra, és az üzletajtóra egy cédulát tenni: „Boldogság miatt zárva!”, de nem lehetett, jaj, nem lehetett, mert a sarkon éppen akkor fordult be Csengerné, aki remek vevő volt, félkiló-számra vásárolta a rizskását.

Az ifjú hitves, akinek pihegése később nehéz légzéssé fajult, idővel elhízott, mogorva lett, és mikor látta, hogy Penyákot az ujja köré csavarhatja, egyszerűen bevezette az egyeduralmat. Penyák ezt nem bánta, szinte nem is érezte, mint azt a májusi reggelt sem; az ő életét a csengettyűszó szabta meg, ami azon kívül esett, felesleges volt, mellékes, figyelemre nem méltó, hozzá méltatlan. Penyák tudta, hogy bámulják ezért az életmenetéért, józan, megfontolt felfogásáért, és a kisvárosban úgy emlegetik, mint a polgár és a férj mintaképét. Penyák tudta, és talán ez volt élete egyetlen öröme.

És akkor jött ez a buta dolog. Ez az érthetetlen és hajmeresztő eset, a kaján sorsnak ez a pokoli ötlete, amit nyilván nem is él túl Penyák. Belehal. De az az irtózatos, hogy bizonyos foltot még a halál feloldó és nagy vegytisztító üzeme sem tud eltávolítani.

II.

Úgy történt, hogy egy délután, alig valamivel zárás előtt megint megszólalt a csengő. Penyák a szobából belépett az üzletbe, rátámaszkodott a pultra, és szemüvege felett kérdően nézett. Ismeretlen, testes, mosolygó férfi állott előtte. Körülbelül egykorú vele, a hirtelen meggazdagodás kapkodó, dicsekvő, recsegő eleganciájával.

Hogy az idegen keze nem lendült az üvegbura alatt műtárggyá érlelődött sajtदारabka felé, hogy nem mutatott a szardíniák laza sorára – az ilyen idegen, testes és elegáns urak inkább efféléket vásárolnak –, általában

hogy nem pillantgatott a keresett áru után, hanem csak nézett a Penyák szemébe és mosolygott, Penyák zavarba jött, és szokásától eltérően még egyet köhintett. Aztán megkérdezte:

- Mit tetszik parancsolni?

Az idegen erre hangosan felkacagott, majd szemrehányó hangon, kicsit szomorkásan azt mondta:

- Penyák...

És ahogy elhúzta a „nyáák”-ot, az ismeretlenség köde elszállt, és ott állt Penyák Tóni előtt a régi-régi kartárs: Molnár Pista.

Penyák Molnárral inaskodott, mindig bámulta és egy kicsit irigyelte is Molnárt. Molnárban annyi kalandvágy, életöröm, tetterő és önbizalom feszült, hogy végül kisvárosi helyzete fel is robbant, ismeretlen helyre röpítve Molnárt. Most derült ki, hogy sok viszontagság után Amerikában telepedett le, üzletet nyitott, amely hál' istennek megengedi, hogy íme hazalátogathatott. És nem sajnálta a fáradságot, eljött ide is, ahol ifjúságát töltötte, és ahol a régiek közül már csak Penyákot találta.

Penyák nem tudta, mit kezdjen Molnárral. Első eset volt, hogy valaki üzletében „régibarátságot” keresett.

- Ül le, kérlek - mondta mindenesetre -, mindjárt bezárok.

Molnár kibillentette zsebéből vastag aranyóráját, rápillantott.

- Már lehet is zárni - mondta. Aztán rácsapott a pultra, s ellentmondást nem tűrő hangon így folytatta: - És eljössz velem, majd megiszunk egy fél liter bort. És kibeszélgetjük magunkat. Hajnalban indulok vissza.

Penyák kinézett a kirakat ablakán, aztán vissza Molnárra.

- Nincs itthon az asszony - törölte le a pultot -, elment a sógorához.

- Annál jobb - csapott Molnár Penyák Tóni vállára.

III.

Így történt, hogy este nyolc óra felé Penyák Tóni beállított egy ismeretlen, elegáns úrral a városka egyetlen kávéházának éttermébe.

Molnár Pista nagyvilági fesztelenséggel engedte át magát a pincéreknek. Penyák legszívesebben maga mellé tette volna a felöltőjét, és ráült volna a kalapjára. De rövidesen őt is kezelésbe vette az üzem, és nemsokára kabátjától megfosztva ült egy kis asztalka mellett, a környörtelen, vakító villanyfényben.

- Természetesen, öregem, az én vendégem vagy - tette kezét Molnár a Penyák karjára.

Penyák mindazonáltal csak egy rostélyost rendelt, savanyúság nélkül. Vacsora után összerakta a tányérokat, lepallotta a morzsákat, és várta, hogy mi lesz. Molnár természetesen bort rendelt és természetesen a legjobból. Aztán csendesen beszélgettek. Penyák tett ugyan néhány kétségbeesett menekülési kísérletet, de mikor Molnár kijelentette, hogy egyszerűen leüti, megadta magát a végzetnek. A végzetnek, mely már ott motozott akkor valahol a kávéház körül.

IV.

Éjfél felé a vendégek egy része táncolni kezdett. Tangók lengedeztek, párok andalogtak, s ha egy-egy pár elsuhant Penyákék asztala mellett, Penyák különös szédülést érzett. Ha kiürült a pohár, a pincér azonnal töltött, és Molnár kirendelte a harmadik üveg bort.

Penyákba egyszer csak úgy vágott bele a keserűség, mint a villám. Hogy egy rongyos kis üzletben élte le az életét, hogy még emlékei sincsenek, mint másoknak. Hogy mindig józan volt, megfontolt, s közben elszállt az élet. Pedig nemcsak szappan van, kékítő és bűdös hering meg kettőért paprika, hanem van édes bor, ilyen muzsika

és nők, akiknek nincs hasuk, és csak egy kis bátorság kéne, és ő is átkarolhatná őket.

- Prozit - mondta, és felemelte a poharát.

- Na, csakhogy kezd megjönni a kedved - nevetett Molnár -, bizony, öregem, az élethez kell egy kis könnyelműség...

Penyák mosolygott, és úgy érezte, hogy képes volna mindenre. Mindenre, valamire, amiben benne legyen minden elmulasztott könnyelműség, merészség, fiatalos mámor és vakmerőség.

- Prozit - mondta még egyszer, és fenéig kiitta a poharát.

V.

Akkor egy bodorított hajú férfi lépett a terembe, és megkérte a nagyérdemű közönséget, hogy Raff mester bemutathassa soha nem látott képességeit. És ekkor Raff mester már meg is jelent a teremben. Vékony, kifestett emberke volt, világoszöld trikóban, örök mosollyal. És szótlanul már munkába is kezdett. Végigvágta magát a padlón, majd lábait a nyaka köré rakta. Aztán tüzet és kardot nyelt, mialatt a bodorított hajú tányérozott. Végül is Raff mester egy körülbelül fél méter átmérőjű, két ujj vastag vaskarikát vett elő, és azon préselte át testét, hol felülről lefelé, hol alulról felfelé. Ezt a mutatványát megtapsolták. Raff mester közönyösen, gépies mosollyal állott a tapszaporban.

Penyák szétnézett: kipirult, nedves szemű hölgyek, elismerően bólogató férfiak ünnepezték a mestert. - Csapódott össze értem valamikor is két tenyér? - kérdezte. - Soha - felelte. - Nézett rám valaha valaki? Vártak tőlem valamit? Számítottam valamit? Ennyit?! Soha, soha, soha! Csak mindig az a pizok csengettyű. De le is ütöm, ha hazamegyek - gyűlt fel benne valami különös meleg és

bátorság –, és leengedtetem az üzlet frontját, és ha a feleségem nem csinál valamit a hasával, elválok ...

Ezalatt Raff mester befejezte előadását, a vaskarikát jobb kezében fogva hajlongott.

Hogy ki vagy mi indít el az agyban egy gondolatot – nem tudom. Hogy honnan ered az elhatározás – ki tudja. Bizonyos felfogás szerint minden, amit teszünk, elő van írva. A jó is, a rossz is, a hősi és végzetes tettek is.

Ki tudja tehát, hogy ki ingerelte, vagy mi vezette Penyákot, amikor felállott, odament Raff mesterhez, és határozott mozdulattal kivette kezéből a vaskarikát. Aztán feje fölé emelte, és átgymöszölte rajta előbb a két karját, majd a vállait. Mindezt meglepő könnyedén csinálta, a karika ott feszült a mellén. És hetykén, mosolyogva állt. A közönség a meglepődés csendje után hatalmas tapsban tört ki. Még Raff mester is néhányszor könnyedén összehűtötte tenyereit.

– Bravó! – ordította Molnár, akinek amerikai keblét feszítette a büszkeség, hogy ilyen barátja van.

Penyák megdicsőült arccal állott a lelkendező csodálkozás középpontjában, de mivel örökké nem állhatott így, hozzátűtött, hogy kibújjék a vaskarikából. Megfogta tehát két kézzel hátul, mint az inget, és ki akarta lódítani magát belőle. Kétszer-háromszor nekilendült, de a karika az utolsó pillanatban mindig megakadt. A közönség megérezte valamit, és Penyák köré gyűlt. Raff mester fölényes, kárörvendő mosollyal adott tanácsot a kibújáshoz, de mikor így sem sikerült, ideges lett, és azt mondta kevert cseh-magyar nyelven, hogy a fene egye meg, neki csak ma éjjelre van engedélye, és még vagy öt lokál van.

– Próbálja lefelé – mondta valaki, mire Penyák lefelé nyomta a karikát, de ezzel csak azt érte el, hogy legyömöszölte a derekára.

– Nem megy – lihegte Penyák kissé sápadtan.

– Nincs más, tisztelt úr – sürgette Raff mester –, tessék levetközni és úgy megpróbálni.

Egy szűk körű társaság tehát az elgondolkozott Penyákkal az élen kivonult a folyosóra. Penyák szótlánul vetkőzött, a ruhákat Molnár tartotta, aki alig bírt magával. Penyák meztelen felsőtesttel állott, a folyosó végén cselédek kukucskáltak be és durván röhögtek.

- Na most - vezényelte Molnár.

Penyák nekihazakodott, mintha valami láthatatlan ellenséggel küzdene. De csodálatosképpen a karika így is, ruhátlanul is megakadt kiálló vállcsontjaiban, amelyen a bőr a sok próbálkozás folytán megpuffadt.

- Kegyednek - fordult egy alacsony úr Penyákhoz - érdekes a csontrendszere: felülről lefelé összenyomul, ellenkezőleg azonban nem. Érdekes - mondta még egyszer, és úgy nézte Penyákot, mint valami egzotikus állatot a ketrecben.

Arról, hogy a csípőjén lenyomja a karikát - szó sem lehetett.

- Kérem, én nem várhatok - dühöngött a mester -, miért csinál ilyen marhaságokat, örvendjen, ha ülhet és ihat. Azt hiszik az urak, hogy olyan könnyű?!...

Végül is Molnár lépett közbe, aki kiegyezett a mesterrel. Éspedig olyképpen, hogy kifizette az elmaradt kérészetet azzal, hogy majd a mester menjen a karika után.

- Hova? - kérdezte Raff mester szelídebben.

- Penyák Antal fűszerüzlete - hebegte Penyák, és didegelni kezdett.

Végül is Penyák felöltözött, és Molnárral és a vaskarikával a derekán távozott a hátsó kijáraton. Molnár a kapuig kísérte Penyákot, ott érzékenyen elbúcsúzott, és kérte, hogy látogassa meg Amerikában. A karikáról azt mondta, hogy egy kicsit kellemetlen, de lehet élni vele.

Virradt, mikor Penyák besompolygott a szobába, hol hitvese nem is nehezen, hanem vészjóslóan lélegzett.

VI.

Reggel Penyák nem kelt fel. Ez még nem fordult elő.

- Hol voltál?! - dörrent el az asszony. - Persze, most beteg vagy. Ki tudja, hol jártál. Mi bajod? - s hogy Penyák csak sápadtan feküdt, megrázta. - Mi bajod?!

Penyák nagyot lélegzett. Egy könny indult meg a szeme sarkából, és befutott a fülébe.

- Egy karika van a hasamon - suttogta.

- Mid van? - hajolt közelebb a felesége.

- Egy karika - motyogta szegény Penyák, és le nem vette volna szemét a mennyezetről -, egy karika... egy vaskarika.

- Mutasd - rántotta le az asszony a paplant, és Penyák megmutatta. Leereszkedett kis pókhasát úgy szorította át a vaskarika, mint valami hideg, szörnyű kigyó.

Az asszony összecsapta kezeit:

- Hát te mit csináltál?!...

- Nyisd ki az üzletet - mondta Penyák elhaló hangon. Tényleg, már ott is volt az ideje. Penyákné kitárta az üzlet ajtaját. Éppen akkor ment el Birinyi, a pletykafodrász.

- Mi az, nagysád - állott meg -, kegyed nyit? Mi történt Penyák úrral?

- Hagyja - legyintett az asszony gondterhes arccal -, képzelje, annak egy karika van a hasán.

- Csak most tudja? - vigyorgott a fodrász szemérmetlenül. Aztán közelebb lépett. - Komolyan, na, mi történt?

- Mondom - rántott egyet a vállán az asszony -, karika van a hasán, egy vaskarika.

- Hát mit mond Penyák úr, úgy született? - firtatta a fodrász, mire Penyákné becsapta az ajtót.

- Na, te szépet csináltál - tett-vett az üzletben -, már az egész város arról beszél.

VII.

Délelőtt tíz órakor Penyák végre elszánta magát, és elhívták Kucor Jakabot, a lakatost. Kucor megnézte a karikát, és azt mondta, hogy le lehetne vágni villannyal, de az megsértené a hasat. Nincs más, mint elreszelni a karikát.

- Sokáig fog tartani? - szipogta Penyák.

Kucor tüzetesebben megnézte a vaskarikát, és azt mondta, estig megéri vele. Két helyen elreszelni ezt a karikát: nem gyerekjáték. De hogy Penyák addig olvasson vagy daloljon.

Végül is Kucor elment reszelőért, nekigyürkőzött, és elkezdett reszelni.

És soha olyan szaporán nem szólt a csengő, mint aznap: „Csiling, csiling, látod, Penyák, így jár a könnyelmű ember...”

Ennyi vevőt egy nap még nem látott az üzlet. Persze a vásárlás csak ürügy volt, Penyákra meg a karikára voltak kíváncsiak. Sokan sápítoztak, sokan kacagtak. Penyákné mint egy vértanú jött-ment a szoba és az üzlet közt.

Penyák pedig sápadtan és mozdulatlanul feküdt, és arra gondolt, hogy bizonyos foltot még a halál nagy feloldó és vegytisztító üzeme sem tud eltávolítani.

1938

EGY RETTENETES VASÁRNAP DÉLUTÁN...

János - könyvelő egy szövetkezetnél - eltolta a harangvirágos tésztástányérkát, lepallotta sötétkéék ruháját, poharat tett maga elé, megtöltötte, aztán három kortyban lehajtotta a langyos, szürke, meszes kútvizet. Több mint tíz éve jelentette Jánosnál ez a tolás, pallás és a három korty azt, hogy a nap délutánba fordult. A vasárnapot viszont a sötétkéék szín, keménygallér és pillangó nyakendő jelezte.

Mintegy búcsúzóul nagyot szippantott a kifőzés pállott, dinsztelt káposzta szagú levegőjéből és felállott. A kicsi, kövér kosztadónó, mikor látta, hogy egy vendég indul, mint a régi órákban a kakukk, megjelent a konyha ajtajában, és elkakukkolta az ebéd utáni szokásos jókívánságot: egészségére. János odabólintott, és ezzel végérvényesen átlépte a délelőtti és a délutáni határát.

Hát ott állott a vasárnap délutánban, sötétkééken, babos pillangóval a nyakán, jóllakottan, kezdődő pocakkal és tanácstalanul: na most merre menjen, mit csináljon?!

A vasárnap délutánokkal már több éve nem volt gondja. Több év óta a vasárnap délutáni program, öt órától - Rózsika volt. És Rózsika ki is töltötte a vasárnap délutánjait. Az ebéd és az öt óra közti idő eltelt a készülődéssel. Ebéd után ráérősen ballagott hazafelé, otthon ledőlt, olvasott, szundikált, a könyv és az álom mellől az órára pislogva. Négykor feltápászkodott, gálába tette magát, még egy futó pillantást vetett a tükörbe, aztán lassan, nagy kerülővel elment Rózsikához.

Rózsika egy özvegy tanárnénak volt ízetlen, színtelen és szagtalan leánya. Mivel az elhunyt apa a fizika tudományának volt kötelességszerűen lelkes és a lehetőségig felkészült tanára, János szakmába vágóan olykor arra is

gondolt, hogy Rózsika a kék lakmuszt pirosra festené-e, vagy ellenkezőleg: a pirosat kékre? De ez csak futó rá gondolás volt, kíváncsisága nem terebélyesedett problémává, ezzel inkább csak az atya emlékének áldozott.

János megérkezésekor kézcsókkal üdvözölte a mamát, aki a hogyléte iránti érdeklődésre egyszer úgy, mint máskor, fejfájásról panaszolt, aztán azonnal áttért az özvegy tanárnék nyugdíjának rendezetlenségére. János, egyszer úgy, mint máskor, több mozgást ajánlott a fejfájás, több hitet és reményt a rendezetlenség ellen. Az özvegy ezt a részben gyakorlati, részben elvi tanácsot egyszer úgy, mint máskor, szomorú sóhajjal fogadta.

Aztán Rózsikára került sor. Rózsikával kezét fogott, és hogy a több év óta tartó ismeretséget és látogatásokat ezzel tegye meghittebbé és családiasabbá: mindig egy pillanattal tovább akarta Rózsika kezét a kezében tartani, de Rózsika valami riadt zavarral huzakodott ezektől a pillanatoktól.

János ezután leült a megszokott helyére, a fehér fejű szegekkel kivert díványra, az atya képe alá, mely kép az érettségi fényképről volt megnagyítva, és amely képen a kutató tekintet és a puritán hajviselet már előrevetették a fizikatanári pálya magasztos állomásait, melyek közt – az egykori tanítványai visszaemlékezése szerint – egyik legmagasztosabb az volt, mikor a fizika örök törvénye szerint kék lánggal égő Bunsen-lámpát a tanítványai közé vágta...

János tehát a díványban ült, aggályosan vigyázva, hogy a dívány hátára terített necc-terítőcskék nehogy összegyűrődjenek; a mama hintaszékben foglalt helyet, lába alatt a sámerlivel – melyet Rózsika úgy hozott be a konyhából, mint egy kimagasló műsorszámot –, és kötött, mert „egy igazi nőnek nem szabad tétlenül ülnie”. Rózsika helye az asztal mellett volt, és olyan testtartással ült, mint a Habsburg Rudolf-rejtélyből közismert Vecsera bárónő ül azon a dagerrotipen, melyet a tanárné a her-

vadt-ibolya színű bársonyba kötött fényképalbum első helyén őrzött.

És beszélgettek. És egyszer úgy, mint máskor, a Habsburg-dinasztiáról beszélgettek. Ez volt az özvegy tanárné kedvenc témája, hogy úgy mondjam: vesszőparipája. A világháború alatt a jótékony Augustza főhercegnő egy akvirációs útja során kezét fogott vele, és azóta nem tudott másról beszélgetni. Egy picit talán bele is hülyült ebbe a történelmi kézfogásba. Idővel szinte úgy tekintett egy-egy kimagasló Habsburgot, mint családtagot. Albrecht főhercegről megrovóan beszélt, mert gyakran megjelent a bécsi orfeumokban, az ősz Frigyes királyi herceget viszont imádta. Hosszan és szomorú lelkesedéssel beszélt a „boldogtalan” Erzsébet királynéről, és ha Schrott Katalin került szóba, csodálkozva tárta szét kezét, a felfoghatatlanság kínzó érzetével rázza fejét, de mielőtt a felséges viszonyról nyilatkozott volna, Rózsikát kiküldte a konyhába, hogy nézze meg a tüzet, mert bár Isten kedvező kegyelméből valók, de a királyok is emberek... Ilyen kérdéseket intézett Jánoshoz: Nem tudja-e, hogy a 74 őszén elhunyt Joachim főherceg himlőben halt meg vagy kólikában? János kezdetben természetesen nem tudta, de mikor látta, hogy az özvegy mintegy lenézi, hogy ilyen dinasztikus gyomor bajról fogalma sincs, kezdett a Habsburgok után oknyomozni, és ahol a dinasztia történelme titokban tartott bizonyos mozzanatokot, ott ő költött magyarázatot, úgyszólván az özvegy a végén mint Habsburg-szakértőt értékelte.

Rózsika némán hallgatta a Habsburgok körüli vitákat, aztán mikor a mama már eltikkadt Gizella főhercegnő érényeinek tolmácsolásában, a zongorához ült, és egyszer úgy, mint máskor, azzal a zeneművel kezdte, melynek címlapján gótikus betűkkel ez állott: *Gebet einer Jungfrau*. És János rákönyökölt a zongorára, és a mama ölébe ejtette a kötést, és az idő így telt, telegetett... Mikor annyira bealkonyodott, hogy a kottát nem lehetett látni,

Rózsika áttért a népdalokra, de a „pi-pi-piros alma” hőfokánál forróbb, szenvedélyesebb dalokat kerülte. Aztán leszállt az este, és amikor az elgyöngült anyai szem a sötétedő szobában nem tudta pontosan kivenni a fiatalok körvonalait, az özvegy felkattintotta a villanyt, és kiment a konyhába, elkészítem az uzsonnát. Ettől a pillanattól egészen addig, míg a mama megjelent az uzsonnával, Rózsika buzgón és pillanatnyi megszakítás nélkül zongorázott. Alibi – gondolta János, és valami dühítő szégyenérzet szaladt át rajta, mintha ezüstkanalakat zártak volna el előle. De ez az érzése is csak pillanatokig foglalkoztatta, csak annyira, mint a Rózsika esetleges kémiai viszonya a lakmuszpapírral.

Az uzsonna egyszer úgy, mint máskor, kávé volt, vaj és pirítós. Ez az összeállítás úgy következett a vasárnapi együttlétekre, oly biztosan, könyörtelenül és rettenetesen, mint a halál. Az uzsonnát inkább szótlanul fogyasztották. Az özvegy az abroszon kis ujjával sepergette a morzsákat, Rózsika előkelően próbálta fogni a csésze fülét, ami minden figyelmét és energiáját igénybe vette, mert egyébként egyszerűen marokra szokta fogni a csészét. János a kávé tetején úszó lepedékkal küzdött, nehogy a szájába kerüljön. Mert a tejszínt leszedték tejfelnek, amit a mama nem is titkolt, és általánosságban felhívta az ifjúság figyelmét a takarékosagra. Uzsonna után a piac fenyegető drágulása volt a téma, és az özvegy sötét jóslatait a krumpli és a marhahús eljövendő forgalmi áráról azzal enyhítette, hogy a szerető szívek mindent átvészelnek, lám, ők is mikor egybekeltek, alig volt egyebük, mint a tanári diplomába vetett hitük. – Mert én így mentem az uramhoz – mondta, és hosszú, száradt mutatóujját János orra elé tartotta. János egy darabig bólogt, aztán elköszönt. És ezzel körülbelül vége is volt a vasárnapnak.

János sokszor átgondolta a fizikatanár hátramaradot-taival kapcsolatos helyzetét, ismét és ismét feltéve magá-

nak a kérdést, hogy szereti-e Rózsikát? És azonnal, habozás nélkül, határozottan azt felelte, hogy nem szereti. De hogy látogatásainak adjon Rózsikával is kapcsolatos alapot, így enyhítette kategorikus válaszát: azaz nem szereti annyira, mintha Rózsika egy gyönyörű, bájos, okos, vídám lánya lenne valami nagyon nagy kereskedőnek vagy húszezer holdas földesúrnak... De akkor mért jár hozzá évek óta? – hallotta az ismerősök nyers kérdését, miért tartja fent azt a kapcsolatot?! – hallotta utána nyomban a teljesen illetéktelenek felelősségre vonását.

És ezelőtt egy héttel, a múlt vasárnap meghallotta a mama hangját is.

János a megelőző vasárnap is pontosan öt órakor érkezett. Csak a mamát találta otthon. Kérdő pillantására a mama azt mondta, hogy Rózsika a szomszédban van, valami tésztareceptet ír le. János azonnal tisztában volt, hogy a mama leküzdve lelkiismeretének tiltakozását, és kiegészítve az atyától beléjük oltott és a család minden tétét és szavát átfutó igazságérzettel, egyszerűen hazudik. De más baljós jeleket is látott: a mama nem kötött, és amit még sosem vett észre: a nyakában fekete szalagon medálionocska volt, természetesen a fizikatanár érettségi képének kicsinyített másával, olyan színekben, mint egy barackvirág-csokor. És a mama orra púderesebb volt, mint általában.

János tudta, miről lesz szó. Istenem, eleget vártak – gondolta, és megadóan foglalta el helyét a díványon, az atya képe alatt. Természetesen, mintha más nem is járna az eszében, azonnal a Habsburgokra tért. Aznapra Orth Jánosból készült, aki tudvalevőleg mint János főherceg otthagya az egész dinasztiaát, és világgá ment. De János egy megbocsáthatatlan hibát vétett, talán idegességében, talán nem készült fel eléggé, és Mexikóban Miksa császár helyett a szegény Orth Jánost lövette agyon.

– Az Miksa volt – igazította helyre a mama, és János érezte, hogy kezd kicsúszni lába alól a talaj.

- Persze... - mondta bele a hirtelen támadt csendbe. A mama a körmeit nézegette, aztán felkapta a fejét:

- Mondja János, magának mi a célja Rózsikával?

A kérdés elhangzott, ha kissé körülményesebb formában és nem a legvilágosabban is, de félreérthetetlen céllal. János tagadhatatlanul már régóta várt látogatásai céljára vonatkozó érdeklődést, de a válasza nem készült fel. A kérdés azonban elhangzott, kitérni nem lehetett, a mama szeme rajta függött. Válaszolni kellett. János a kérdéshez hasonlóan a körülményes és a lehetőség homályos válasszal próbálkozott.

- Nagyságos asszonyom - kezdte -, én a legszentebb érzéssel és makulátlanul tiszta szándékkal léptem át házuk küszöbét és...

- Na ez csak természetes, remélem is - vágott közbe a mama. És hogy János elakadt, így folytatta: - Na és?

János erre a kissé nyers, szinte követelőző „Na és”-re nyelt egyet, és azt mondta: - Igen ...

A mama ezt az „igent”-t nem fogadta el teljes értékű elismerésnek, és a tisztességről vallott szigorú felfogását jónak látta az ura tekintélyével is alátámasztani:

- A szegény megboldogult férjem valóságos fanatikusa volt a tisztességnek és a puritánságnak - mondta, és szemét most az ura képére függesztette. János még egyet nyelt, és így folytatta:

- Amint méltóztat tudni, mint árva gyerek nőttem fel, nem éreztem a család éltető melegségét, amit itt találtam meg becses körökben, és ami úgy... - Nem folytathatta, a mama visszaakasztotta rá a tekintetét:

- Maga már nem gyermek - fojtotta Jánosba a szót.

- Hát nem - bölintott János.

A mama olyan mozdulatot tett, hogy „na tessék tovább”.

- Azt hiszem - folytatta János -, a nagyságos asszony jól tudja, hogy nem iszom, nem cigarettázom, nincsenek szenvedélyeim, és mint ilyen temperáns beállítottságú embernek nincs köröm, úgyszólván barátaim sincsenek,

mert a mai barátkozást bizonyos könnyebb élet- és erkölcsi felfogás jellemzi...

- Ha az ön jelleméről nem volna tiszta képem, alkalmat találtam volna kimutatni, hogy nem kívánatos a társasága - mondta a mama, és az urára pillantott, és úgy látta, hogy az bólint.

- Úgy gondoltam - vett még egy lendületet János -, hogy a nemes körökben eltöltött órák örök emlékével...

A mama ezt a mondókáját sem engedte, hogy befejezze, amiért János pillanatnyi hálát is érzett, mert nem tudta, hogyan is fejezte volna be.

- „Örök emlék” - hehített a mama. - Kérem, nekem egy örök emlékem van - mutatott a képre -, az uram. És azt hiszem, egy férfi az örök emlékeket egy feleség mellett kéne hogy gyűjtse.

János a kitörés után belátta, hogy a mama egyáltalában nem valami lírai magaslatokra kíváncsi, ezért elhatározta, hogy leszáll a realitás szürkébb, de megingathatatlanabb talajára.

- Aztán, nagyságos asszonyom - tárta szét János a karjait -, a múlt hónapban is leütöttek a fizetésemből háromszáz lejt, mert úgy látszik, ezzel a hozzájárulásommal meg fog szünni a világ gazdasági krízise.

A mama nem értékelte ezt a kesernyés szellemeskedést, egy pillanatra mintha az egész nő fellobbant volna, de aztán inkább nyugodtan, mint egy régóta húzódó gondolat záróközleményét mondta:

- Mert Rózsika iránt egy nyugdíjogosult vasúti pénztárnok érdeklődik.

- Igen - mondta kicsit később halkán János -, örülök...

Rózsika a végszóra belépett. Az anyjára nézett, és mindent tudott. És mintegy feleletként a maga részéről, a zongorához ment, és lecsukta.

János nem mondhatta el, amit akart. De talán nem is tudta volna szavakba önteni: mi készítette, hogy vasárnap délutánonként megjelenjen a fizikatanár családjánál.

Kétségtelenül nem a szerelem. A pirítós sem, amit talán még a Habsburgoknál is jobban utált. A zene, még Rózsikán keresztül is? Mert egy ilyen kisvárosban talán még bonyolultabb módon lehet egy kis zenéhez jutni. Mit akartam itt? – töprengett János. – Egy kis közösség kellett, vagy valami cél, még ha csak egy vásárnap délutánnyi is? Talán. Mindenesetre félreértették. A mama már az unokára kötött, és Rózsika az anyaság előkészületeinek titkaitól riadozott...

A mama felállott, és az ablakhoz ment, Rózsika a zongoraterítővel babrált.

– Talán igazuk van – állott fel János is. Elköszönt, és elhatározta, hogy többet nem teszi be a lábát Rózsikáékhoz.

És most, a következő vasárnap, itt állott – amint már láttuk – sötétkékben, tanácstalanul, Rózsika-mentesen. Egy hosszú délután volt előtte.

Az őszi szürke, elszíntelenedő ködébe burkolt város csendes volt. A nehéz, sötét fellegeket mintha a templomtornyok tartották volna. Az utca kövezete sötét-nedves volt a láthatatlanul hulló ködtől. Bakák, falusi legények, cseléd lányok viháncoltak, és csak egymás szeméit látták, azok pedig csillogtak az ifjúság verőfényében. Ha egy-egy bennszülött polgárt látott, azok sietve, határozott céllal lépkedtek a szesz vagy a kugli örömei felé. Ó, kilencet ütni! – sóhajtott János. Az egyik mellékutcából a szerelem egyetlen hivatásos papnője bukkant elő. Megállt a sarkon, és nézelődött. Éppen olyan tanácstalan, mint én – állapította meg János. És bár korántsem volt szent, elborzadt bizonyos gondolattól. Elindult. Csak a patika volt nyitva és volt világos. A patikus a pultra könyökölve olvasott.

János elhatározta, hogy hazamegy, és nagyot alszik. Otthon le is feküdt, de nem tudott elaludni. A vasárnap délutáni alvás eddig nem volt nála öncélú, hanem valami várakozási forma, átmeneti állapot, időszaki helyzet,

melynek folyománya egy háromórás, biztos, zártkörű és többé-kevésbé nyugodt időtöltési lehetőség. De most miért aludna, mi jön utána?

Megint felkelt, egy darabig ténfergett leengedett nadrágtartóval, aztán elfoglaltságot keresett. Talált is: kifordította és kitisztította a ruhája zsebeit, megragasztotta egy könyve borítólapját, és szinte örült, mikor egy halvány kis pecsétet fedezett fel a kabátján, azt benzinnel takarította.

De egyre jobban érezte, hogy hiányzik valami. Nem, nem Rózsika – mondta azonnal. Se a pirítós. Talán a zene, valami kötelék, valahova tartozás, a fene tudja! – vágta le a kabátját a díványra.

Megint lement az utcára. A fellegek még lejjebb ereszkedtek, nyirkos volt minden. Bodóval találkozott, egyébként nem bírta, mert nagyképű pasas volt. Most szóba állt volna vele, de Bodó sietett, azt mondta, megkérték, hogy valami jogi kérdésben mondjon véleményt. Bár hívna engem is – óhajtotta János –, hazudik, de bár hívna. De Bodó nem hívta. Ha bemenne az irodába dolgozni? – A fene – vetette el a gondolatot –, hogy az a disznó Barabás még többet lophasson? – Kínjában bement a sivár és üres kávéházba, feketét kért, és leült az utcára néző ablak mellé. Kint párok lépkedtek el határozott szándékkal, családok vonultak, arcukon a cél örömevel, egy gyerek sokáig bámulta, míg csak az apja el nem húzta, magyarázva valamit. – Bizonyára azt mondja – borzongott meg János –, hogy így jár mindenki, aki egyedül marad... – A cukrászdával sem volt több szerencséje. Émelygett, mikor a gesztenyepürét elébe tették. Kétségbeesésében megkérdezte a cukrászkisasszonyt, hogy hogy van, de a kisasszony szótlanul visszavonult polgári öntudata sáncaiba, és olyan pillantásokat vetett rá, mintha a félhomályos helyiségben többfajta merényletet is el akarna követni ellene. És a patikus még mindig olvasott a pultra könyökölve, és már a cselédlányok is hazamentek.

Szétnézett, teljesen egyedül volt az utcán. Úgy érezte, mintha eltévedt volna, nem, nem erre akart jönni. Nem egy ilyen ködtől csepegő kisvárosba, ahol minden zárt, monoton, dinsztelt káposzta szagú... Mintha zongoraszót hallott volna: „Gebet einer Jungfrau”... a toronyóra ötöt ütött. Úgy szálltak az óraütések, mint lomha, fekete madarak.

- Hát nincs irgalom?! - nézett szét könyörögve.

- Nincs! - hallotta ki a szél suhanásából.

Nem bírta tovább. Elrohant, és megkérte Rózsika kezét.

1934

Már virradt, mikor Pongorné horkantva felriadt és felült. Pihegett, mint aki menekült valahonnan. Megrázta a másik ágyban, a mindennapi életből kiszakadva, békésen hortyogó urát.

- Ákos... Ákos!

Pongor pislogva, csámcsogva nézett rá.

- Ákos, szinte elütött egy autó! - És kezét még mindig pihegő keblére tette.

Pongor mikor rájött, hogy a felesége csak álmodta a szerencsés kimenetelű kalandot, kifelé fordult s úgy morgogta:

- Háliszennek, hogy csak álom. - De nem aludhatott vissza, mert hitvese megint megrázta:

- Elöl az autón három szám ragyogott tűzvörös fénnel nyolc... tizenhét... negyvennégy. - Többször ismételte ezeket a számokat, kezdetben bizonytalanul, majd egyre határozottabban, de mindvégig egyforma erővel szorította Pongor karját.

Pongor a rejtelmes számokat a feleségnek kijáró, kötelező figyelemmel hallgatta, de figyelme rohamosan lankadt, mert, hogy őszinték legyünk, Pongorban, huszonnyolc évi együttélés alatt, hitveséről kialakult az a vélemény, hogy kissé „extravagáns”. Igen, ilyen finoman, sejtelmesen, az idegen nyelv ilyen távoli zenéjével mondta baráti körben, ha ritka italozás közben vallomáshangulat fogta el. Egy szovátai üdülése alkalmával együtt ebédelgetett a legutolsó kecskeszakállas orvossal, s mikor egyszer kifogytak a témából, előhozta ezt az „extravaganciát”, mire a legutolsó kecskeszakáll, nagyot harapva a cseresznyés bélesből, azt mondta, hogy „mindent hagyjon rá” az illetőre. És Pongor ezt az orvosi tanácsot emlékezetébe véste. Hát most is ráhagyta:

- Ajaj, az ember mi mindent összeálmodik! - De mielőtt ezt a megállapítását a gyakorlatba is átvihette volna, hitvese olyan hangon, mint mikor valaki életveszélyben megpillantja az egyetlen kivezető utat, szinte rikoltotta:

- Írjad: nyolc, tizenhét, negyvennégy. - Pongor ráhagyta. Az ágy lábánál levő széken lógó mellényzsebéből kivett egy ceruzavéget és az éjjeliszekrény márványára firkantotta a három számot.

- Felírtad? - kérdezte sürgetve Pongorné, valami különös, hittől tikkadt hangon, a világosodó ablakra meredve, mint aki végre megpillantotta az élete igazi értelmét, célját. Mert nem tudott, nem akart belenyugodni abba, miszerint csak azért van a világon, hogy az urának a harisnyáit stoppolja és libapimpó-teát főzzön neki, ami, mint ismeretes, a makacs gyomor egyetlen gyógyszere.

- Fel, fel - hagyta rá ásítva Pongor és Szováta jutott az eszébe, hol az éjszakákat efféle közjáték nélkül aludta végig. Aztán visszafeküdtek és nemsokára, mint hű hitvestársakhoz illik, szuszogásuk egybefonódva szállt az eget helyettesítő mennyezet felé.

Reggel, Pongor már a nyakkendőjére hullott tejeskávé-cseppeket törölgette, megitta a bélműködést szabályozó pohár vizet, már két kezével óvatosan megfogta a felesége fejét, mint egy drága vázát, hogy hivatalba indulás előtt csókkal illesse az éjjeli krémtől kissé zsíros hitvesi homlokot, mikor Pongorné kikapta kezei közül a fejét:

- A számok! - rebent meg, mint akinek a nagy út előtt az utolsó pillanatban jut eszébe, hogy valami életfontosságú dolgot kifelejtett a csomagból. - A számok! - riadozott. - Hova írtad a számokat?

- A márványra - emlékezett Pongor, és úgy állt, mint akinek kihullott kezéből a drága váza és most cserepeiben lábai előtt hever. Nem értette a dolgot.

Pongorné a márványra pillantott:

- Írjad, írjad - szólt az éjszakai tikkadt hangon -, nyolc, tizenhét, negyvennégy.

- Rá kell hagyni - gondolta Pongor és egy borítékot húzva elő, felírta a számokat.

Pongorné most közelebb lépett a férjéhez, és mint aki titkot közöl, ezt suttogta:

- Ezt a három számot megteszed a lottón. - És körülnézett, hogy nem hallotta-e valaki.

Pongor figyelő arca elernyedtt, és szégyenkező, kis mosollyal mondta:

- Tudod, hogy nálam sosincs egy vas se. - Pongorné a szekrényből kivett egy fekete kézitáskát, abból egy háromlejest:

- Nesze - nyújtotta át a pénzt -, első dolgod legyen, hogy megvedd a jegyet. - Aztán, ami ritkán fordult elő, Pongort kikísérte az ajtón, és úgy nézett utána, mint Jázon után nézettek, aki valamikor elindult az aranygyapjúért.

Pongornak a trafik előtt eszébe jutottak a számok, de mivel már úgysis elkésett a hivatalból, szaporán tovább lépegetett. Az irodában munka és a tinta fanyar illata fogadta.

Tizenegy órakor Szirmai, a főkönyvelő beszólt, hogy vegye a szabóüzemek iratait, fel kell hogy vigyék a rajonhoz. Az utcán a kellemes reggeli hűvösség után kánikulai hőség fogadta. Úgy kerülgették a járda napsütötte részét, mintha tüzes lapok lennének leteregetve. De az árnyék sem nyújtott enyhét. Csak a nyitott ajtajú, fellocsolt bodogákból áradt valamicske hűvösség és a sör csábító illata. Az egyik előtt megállott Szirmai, a könnyed, nőtlen Szirmai.

- Megiszom egy sört; maga bejön, vagy...

- Megvárom kint - mondta gyorsan Pongor lesütött szemmel, aztán hogy Szirmai eltűnt a zsongó félhomályban, beállt a kirakat előtti keskeny árnyéksávba. Mért menjen be, úgy sincs egy vasa sem. Leadja a fizetését, az utolsó baniig, mert ha nem, a felesége extravagáns rohamot kap. Inkább átadja úgy, ahogy kapja, mert neki már

nem kell, teszem azt, éjjeli arckrém. De elég különös – gondolta –, hogy vannak, akiknek sörre telik. Igaz, az arckrém sem életszükséglet. Egy férfi arckréme mért ne lehetne például a sör, mely kitágítja az arc bőr pórusait és megfelelő mennyiség használata után bizonyos pír kölcsonöz. És mért nem mondta Szirmai úgy, hogy „maga is megiszik”, ahelyett, hogy „maga is bejön”...?! Egyáltalán nem is szabadna nyáron forgalomba hozni ilyen sárgás, hideg folyadékot, melynek tetején két ujjnyi hab van, amit az ember szétfúj, hogy mindjárt a folyadék ömöljön le a kiszáradt torkon... És Pongor nagyot nyelt... Vagy tennék kötelezővé a söralapot. Ezt úgy lehetne, hogy köteles lenne minden nagykorú, nős férfi magánál hordani két pohár sörre való pénzösszeget, ilyen forró nyári napon való felhasználás céljából. Persze az összeget kizárólag sörfogyasztásra szabadna fordítani, amit a bodegák nyugtával igazolnának, nehogy valamely férj bűnös módon arckrém-vásárlásra pazarolja el. Ha kimerül a söralap, a beszolgáltatott nyugta alapján a hivatalfőnök vagy a feleség újabb összeget folyósítana... Könnyű az ilyen Szirmaiknak, feleség helyett sört ihatnak, és nincs pofájuk azt mondani: „Nézze, Pongor, igyék egy pohárral maga is”... Általában a nőtlen elemektől kéne beszédni a söralapot, söradó formájában és szétosztani a nős szomszédok közt, akik kénytelenek az egyre keskenyedő árnyéksávban állani... Pongor megtörölte a homlokát. Egészen a falhoz szorult a kegyetlenül tűző nap elől, melynek egy sugara már megcsillant orra hegyén. Egyben két férfi lépett ki a bodegából, láthatóan új erőre kapva, frissen. Az egyik bajuszán még rajta volt a sör habja, most szopogatta le alsó ajkával, a másik, hogy hunyorogva kilépett, ezt mondta: „No, ez jobban esett, mint az anyatej!” Pongor határozottan megbotránkozott, hogy az árpalevet ilyen szent folyadékhoz hasonlítják, de mikor a nap már az egész orrát, sőt a homlokát is kezdte sütni, egyre nagyobb engedményeket tett az árpálé irányában, azzal

a megfontolással, hogy egy csecsemő úgysem tudja, anyatejet fogyaszt-e, vagy sört. Ilyen értelemben, alig arasznyi árnyékban mégis csak ésszerűbb és kívánatosabb egy pohár sör... És nemcsak élvezeti cikk, hanem táplálék is a sör, amit a régiek „ser”-nek neveztek és amit már az 1400-as években kezdtek főzni Angliában... Mivel az árnyék felhúzódott a falra, Pongor a pokoli hőségben nem hatolt tovább a sör forrásvidéke felé, hanem dühösen kifakadt:

- Mi az istennyilát csinálhat Szirmai ilyen sokáig?!

Pongor inkább csendes, nyugodt ember volt (ahogy ő mondta: melankolikus), és tudta, hogy ez a kifakadása a hóguta első tünete, hát belépett a bodegába. A pincér hangos „helyet-helyet” figyelmeztetéssel éppen akkor tört utat magának a tömegben egy rakomány sörrel, minden poháron egyformán két ujjnyi habbal, amit végül nem is kéne szétfújni...

- Söralapot! - sírt fel Pongorban a vágy, és orrlikai kitégultak.

Végre megpillantotta Szirmait egy homályos sarokban, ahol úgy pislogott, mint egy jóllakott hulló.

- Na jöjjön, jöjjön, mit aszalódik a napon? - szólt Szirmai, mikor meglátta, aztán a maradék sörét meglocsogtatva, felhajtotta.

Pongor úgy állt ebben a hűsítő üzemben, mint egy befűtött kályha,

- Igyék maga is egy pohárral, mit zsugoriskodik? - szólt rá Szirmai.

Pongor éppen be akarta vallani, hogy nincs egy vasa sem, mikor a zsebében gyámoltalanul matató kezébe egy papírdarabka akadt. Kihúzta, a háromlejes volt. Mint áram szaladt át rajta a gondolat: a számok! a lottójegy! De akkor Szirmai már újabb sört kért és a pincér ránézett:

- Önnek is?

Nekem is?! - szakadt Pongorra a gondolat -, de akkor, ha nekem is, akkor... akkor ez tulajdonképpen, ez afféle

sikkasztás lenne... Rám bízott pénz... – De mivel a kísértés nagy volt, a nyelve szinte már kopogott a szájában, a lelkiismeret fúrójának élet azzal tompította le, hogy majd csak szerez három lejt kölcsön. Hogy ő jó még három lejig. És van még idő kiváltani a jegyet. Három lej... Nevetéses. És a pincér kérdésére bólintott.

A poharat nem tudta elvenni a szájától, s mikor a hús ital szétáradt a testében, már meg is nyugodott. – Szirma-itól fogok kérni három lejt – határozta el –, most, itt, mindjárt. Nem is három lejt, csak egyötvenet, mert annyit visszaadtak a háromból. – De nem kért. S a többi pénzt is elitta.

És teltek a percek, órák, napok. Hónap vége közelgett, rengeteg munka volt a nyakán. Nemcsak a három lejt felejtette el, még a neve is csak hosszas töprengés után jutott eszébe, a nagy munkában. Egyik délelőtt, éppen a tollat akarta megmártani, mikor kivágódott a szoba ajtaja és belihegett a felesége:

– A jegyet! Hol a jegy?! – torpant meg Pongor asztalánál.

– Milyen jegy? – bukkant fel Pongor a munkából.

– Milyen jegy! A lottójegy!

– A lottójegy! – nyilallott Pongorba. Elfelejtette. Nem vette meg. Elitta. Elsikkasztotta.

Felesége, lobogva, mint egy fáklya, már a szobában levőknek lelkendezte:

– Megálmodtam. Az autón elöl három tűzpiros szám volt. Kijött. Nyertünk hatvankétezer lejt. – Aztán az urára csattant. – Hol a jegy? Add ide a jegyet! – Aztán megint vissza. – Kérem, már nem volt egy tisztességes bundám.

– Aztán megint az urára. – Mit ülsz s bámulsz, hol a jegy?! – Mintha megörült volna. Na, hiszen az sem lenne csoda.

– Milyen számok voltak? – kérdezte valaki.

– Nyolc, tizenhét, negyvennégy – hadarta Pongorné. – Gombos volt reggel a trafikban, ő látta. Gombos a szomszédunk, és átszólt a kerítésen: Na, Pongorné, jól járt, a nyolc-tizenhét-negyvennégyes nyert hatvankétezer lejt.

S azt mondja a trafikos, hogy idevaló nyerte, de még titok. Én majd megőrültem. Magamra kaptam ezt a rongyot, s egyenesen iderohantam. Na, nem mondom, láttam egy gyönyörű anyagot a kirakatban, hát megálltam egy pillanatra. – Aztán megint az urára vetette magát. – Hol a jegy, hallod, hol a jegy?!

Pongor úgy érezte, hogy egyik lába süllyed, a másik emelkedik és a feje akkora lett, hogy a szoba fala szorította. De végre is meg kellett szólalnia:

– Otthon... letettem – dadogta.

– De hova? Hova tetted?! – rikoltotta a felesége.

Pongort már csak az életösztön tartotta. Ez hazudtatta vele:

– Az asztalra... a kék váza alá. – Azzal Pongorné már ki is viharzott.

– Szerencsés ember maga, Pongor elvtárs – szólalt meg az irigy csendben Szirmai, aki a nagy hangra átjött a szobából.

– Ráfér – mondta valaki, és a főnöke cigarettával kínálta.

De Pongor ezeket már alig érzékelte. Most mi lesz vele? – zúgott a feje. Egyáltalán mi van itt? Mi történt?! Hatvankétezer lej! Álom... Három lejért. Amit ő elivott. Nem, ellopott. Neki nem kell a pénz, ő élne tovább kenyéren és vízen, de... de nem lehet tovább élni. Szinte felordított: földrengést, vízözönt, tűzesőt! A kék váza már biztosan szilánkokban hever és a felesége megint rohan ide.

– Bele fog őrülni – suttogetta a gépíró.

– Most már vehet egy motorbiciklit – sóhajtotta Mándi Pali, a fiatal „planifikátor”.

– És melléje egy nőcit – röhögött az a disznó Zacsek.

De akkor Pongornak már csak egy gondolata volt: mekkülni.

Mintha víz alatt járna bement, a főnökéhez és elkérezett egy órára. A főnök megértően mosolygott és ter-

mészetesen elengedte. Mikor távozóban az ajtónál volt, észébe jutott, hogy pénz nélkül még meghalni sem lehet

- Főnök elvtárs, ha lenne szíves, tíz lejt...

- Haha - harsogott a főnök -, tíz lejt egy milliárdosnak! Nem tízet, százat! Parancsoljon - és kivágott egy százast. Aztán megint harsogott, majd megveregette Pongor lapockáját. - Remélem, ha majd én megyek egy kis kölcsönért, nem fogja megtagadni, kedves Pongor kolléga. - És harsogott.

És Pongor megint az utcán volt. De a hőséget már nem érezte. Inkább a hideg futkosott a hátán. Megállt a sarkon: most merre? Legjobb lenne elmenni a vadonba, bemenni a víz alá, vagy kimenni az életből. Végül mindegy, hogy merre, csak haza nem, még az otthon környékére sem, nehogy találkozzék egy feldúlt nővel. Hát csak ment, kerülte az emberek tekintetét és a halálra gondolt. Ó, bűnbeesése előtt úgy gondolta, hogy karosszékekben fog ülni, párnák közt, kint hullanak a platán levelei és ő csendesesen beszél becsületben eltöltött életéről, lehetőleg már felnőtt dédunokáinak is. Hitvese szemében könnycsepp ragyogna és lesné szavait. Aztán egyre halkabban beszélne és úgy gondolta, ezek lennének az utolsó szavai: „Ne költsetek fel”, és elszenderedne örökre. S míg a kiterjedt rokonság érdemeit méltatná, kint egyre csak hullanának, hullanának a levelek... Hát most ennek is vége.

Mikor szétnézett, a temetőben volt. Szinte kereste tekintetével az őt kikísérő gyászoló gyülekezetet, de csak sírokat, sírköveket és a hőségtől kókadozó virágokat látott. Elment a szülei sírjához. De régóta nem járt itt! Nemcsak tolvaj vagyok - gyötörte a gondolat -, hanem rongy ember is! Pedig imádtá az anyját, szegény halk, mindig szomorú anyját. - Anya - csuklott el -, látod mi lettem, tolvaj. Loptam, anya, beszennyeztem magam. Itt nincs határ, ha három lejt is!... Nem élhetek tovább. Nem így gondoltuk, mikor ültünk a barna alkonyban, fogtuk

egymás kezét és a jövőről beszélgettünk... Szégyellem, anya...

Hogy merre kószált, nem is emlékezett. Iszonyú szomjúságot érzett. Beorozkodott egy városzéli bodegába. Keskeny, hosszú helyiség volt. Megállt a pult előtt.

- Sört? - kérdezte a pincér.

- Nem, nem - mondta hevesen -, inkább egy pohár bort.

Fogta a poharat s körülnézett. Ember után vágyott. Úgy érezte, megfullad, ha nem beszélhet. El akarta mondani. Vallani akart.

A helyiségben csak egyetlen vendég ült. Öregecske férfi volt, de élénk tekintetű, keshedt mellény volt a vállára vetve, nyitott ingéből kilátszott feltűnően fehér melle, mely furcsán ütött el napégette arcától, nyakától. Mintha egy sötét fej rá lenne téve egy világos törzsre.

Pongor az asztal felé pislogott, aztán odament és megkérdezte, hogy leülhet-e?

- Tessék, hogyne - bólogatott szaporán az öreg -, azért van a szék. - S töredezett körmű, tömpe ujjú kezével az asztalt le is seperte.

Pongor szólalt meg, mintha egy megkezdett beszélgetést folytatna:

- Mert az embernek sokszor úgy kell a szó, mint a darab kenyér.

Az öreg nem értette pontosan, de azért buzgón bólogatott.

- A' már igaz, tiszta igaz.

Ittak, hallgattak. Pongor többször vett nagy lélegzetet, hogy megint megszólaljon, az öreg ilyenkor mindig készségesen, várakozásteljesen nézett rá. Végül Pongor ki mondta:

- Nem tudom, maga volt-e úgy, hogy meg akart halni?

Az öreg picit meghökkent, ízlelte a kérdést, aztán hehített:

- Akart-e? - sürgette Pongor szinte könyörögve.

- Én, mért akartam volna - komolyodott el az öreg, aztán elmosolyodott -, a „koma” úgylis eljön, mér menjek elibe?

Pongor a poharába bámult.

Az öreg most előbbre hajolt, hüvelykujja körmével elsimított a bajusza alatt, s csendes, elhúzott szavakkal kérdezte:

- Az úr tán affélit akarna?...

Pongor bólintott

- S azt ugyanbiza miért? - pislogott szaporán az öreg, s poharát félrébb tette.

- Mert loptam - emelte fel fejét Pongor, és az öreg szemébe nézett. És hogy kimondta, mintha megkönnyebült volna

- A' baj - tekerintette meg fejét az öreg, aztán enyhébben folytatta. - Lássá, én a hetvenet taposom, de még nem kellett a másé. Pedig kutyaéletem volt. Most is csak fa-adogató vagyok a Csömör úr favágógépihez. - S hogy Pongor csak nézte megfényesedett szemmel, az öreg halkabbra fogta hangját. - Azt úgy kéne, hogy menjen el az illetőhöz, s mondja neki: né, testvér, megkárosítottalak, de megbántam. Bocsáss meg, hogy tudjak élni. - S az öreg koppintott egyet az asztalon. Pongor orra hegyén egy könnycsepp fityegett. Sokáig nézett maga elé, aztán hevesen felkapta a fejét, úgy, hogy a könny lecseppent.

- Tudja mit - s két ujját rátette az öreg görcsös kezére -, igyunk meg még egy pohárral.

- Elfogadom - bólintott az öreg, s mellénye zsebéből egy elkajlult cigarettát kapart elő.

Már égtek a lámpák, mikor Pongor hazafelé tartott. Megkönnyebbült, mikor a lakása kapuján nem látott gyászdrapériát. Hát sem a méreg, sem a bánat nem ölte meg - gondolta. Azt mondom neki: megbántam, bocsáss meg - lépkedett végig a tornácon. A szobában különös látvány fogadta: a felesége stoppolt s a kék váza épen állott.

- Te ugyanbiza hol jártál egész nap? - nézett rá a felesége -, már a hivatalból is kerestek.

- Elkéreztem - tért ki a válasz elől Pongor. S még jobban elcsodálkozott, mikor a felesége nevetni kezdett s úgy mondta:

- Képzeld, heten voltak kölcsönért!

- S adtál? - kérdezte tagadhatatlanul kissé bambán Pongor,

- Te megbolondultál, hát honnan adjak?!

Pongor merész lett:

- A nyerevényből.

- Ó, a fene azt a Gombost, tudod milyen hadarva beszél. A nyolcas szám csakugyan talált, de a tizenhét tizennégy volt, s a negyvennégy negyvenhét. - Azért mégis sóhajtott egy nagyot. - Pedig milyen remek anyag van a kirkatban.

- Te, fiam, bocsáss meg - mondta hirtelen Pongor.

- Mit bocsássak meg? - nézett rá csodálkozva a felesége.

Pongor lesütötte a szemét:

- Hogy... hogy ilyen későn jöttem haza.

Pongorné legyintett:

- Ülj le és egyél. - Azzal kifordult a konyhába.

Pongor pedig felnézett az eget helyettesítő mennyezet-re s úgy fogadta:

- Soha többé. Három lejt se. Még a feleségemtől se!

1958

GALAMBLÖVŐ VILÁGBAJNOKSÁGON VETTEM RÉSZT

Hogy miért mentem oda

Mehettem volna egy csendesebb, békésebb helyre is, de részben nem láttam még világbajnoki mérkőzést, részben nem tudtam elképzelni azt a biztos szemet és kezét, mely száz-százötven méter magasságból leszed egy galambot. Mert így képzeltem el. Így, hogy a galambot elengedik, az száll, száll, aztán mikor már jó magasan repül, azt mondja a versenybíró: „na, Rotschild úr”, vagy „na, gróf úr, tessék”. Erre nevezett Rotschild vagy Zichy gróf vár még egy kicsit, hogy a galamb legyen akkora, mint egy pötty, akkor felemeli a puskáját, céloz, durr és a galamb leesik valahonnan a felhők mögül. Mert ez igen! Ez teljesítmény. És ez így esetleg férfias is volna. Persze bizonyos dolgokat az ember nem tud elképzelni, vagy egész nevetséges elképzelése van róla.

Egyszóval kíváncsi voltam egy ilyen világversengésre a galambok körül, mert ilyen eredményekről olvastam: „Élő galamblövésnél X. úr tizenötből tizenöt találat”, Y. úr ugyanannyi, Z. úr szintén. A sporthírben szereplő ötvenhét versenyzőből alig egy-kettő akadt, aki hibázott. Fantasztikus biztonság. Tizenöt repülő pöttyből eltalálni tizenötöt, ez szédületes. Hiszen én is tudtam lőni, a történelmi időkben az álló sajbákra elért lőeredményemért a hadvezetőség háromnapos tiszti koszttal jutalmazott. Most szégyelltem magam, és jött, hogy adjam vissza.

De gyereünk, lássunk csodát!

A verseny színhelye a Margitsziget déli csúcsa. Itt egy valószínűs sátor táborba tévedtem; minden nemzetnek van ugyanis egy sátra, kényelmes heverőszékekkel, nyilván ezeken heverik ki a nemzetek galamblövő fiai a

nemes versengés fáradalmait. Végre feltűnt a klubház, melynek bejárata úgy volt körülvéve autókkal, mint zöld bársonyruhán fehér, fekete, sárga meg piros szemekből fűzött gyöngysor.

Egy merész vállalkozás

Ott álltam tehát a klubház előtt, mely mögött már folyt a verseny. A küzdőtérre két út vezetett. Egyik a klubházon keresztül, melynek bejáratánál cerberusként őrködött egy spanyol törzstisztnek öltözött, hatalmas termetű portás. A másik út a klubház mellett vezetett el a nézőtérre, de itt nagyobb akadály állott a bejáratnál: négy pengő volt a belépti díj. A négy pengő azt jelentette volna nálam, hogy nem ebédelek. Ezért felhúztam a kesztyűmet, alsó ajkamat kissé leejtettem, és nekivágtam a klubház bejáratának. A portást megelőztem:

- Mondja... mondja csak... itt van Wesselényi gróf?

Választásom azért esett a Wesselényiekre, mert még a történelemből szimpatizálok velük.

Egy kicsit szédültem, de a portás mélyen megemelte a sapkáját:

- A gróf úr ezelőtt tíz perccel érkezett.

Belöktem a forgatóajtót.

A vörös hallban többen voltunk arisztokraták, versenyzők, hölgyek, pénzemberek, de még többen voltak kint, a klubház előtt, a versenytéren. A fehér kesztyűs szolgák sört, pezsgőt és kristályvizet szolgáltak fel tálcán. Elöttem is megállt egy. Óvatosan csak egy pohár kristályvizet fogyasztottam, és már kapartam elő a húsz fillért, de a szolgál továbbáll. Ez fokozottabb megfigyelésre készítet, és megállapítottam, hogy akár pezsgőt iszom, akár sört, csak annyiba kerül, mint a kristályvíz, így, természetesen, felváltva sört és pezsgőt ittam, kínosan vigyázva, nehogy megköszönjem a lakájnak, csak úgy, mint a többi arisztokrata.

Aztán kiültem egy fonott nádszékre, és néztem a versenyt.

A verseny

És mintha fejbe ütöttek volna. Mert a galamb nem repül a fellegekbe, nem lesz belőle egy pötty a májusi égen. Ó dehogy, kérem!

Mert a galamblovészet ez:

A versenyzőtől pontosan huszonhét méterre, két-három méteres közökkel van öt kis ketrec. A sárga meg kék csíkos trikójú szolgálak minden ketrecbe tesznek egy-egy galambot. Most kiáll a versenyző egy akkora puskával, mint egy ágyú, és áll méla lesben, amíg egy láthatatlan kéz megnyom egy gombot, mire a kis ketrec ajtaja kinyílik, egyben egy labda esik le a tetejéről, hogy a galamb felröppenjen. Az a galamb, melynek farktollait előzőleg megnyirbálják, hogy csak egyenesen, illetve függőlegesen szállhasson fel.

Szóval: az ajtó kinyílik, a galambka kijön, a labda leesik, a galambka felröppen, és huszonhét-harminc méterről durr bele!

Hát nem pötty a levegőben?! Nem vár egyik versenyző sem, csak hadd szálljon, majd utoléri jó golyóm?!... Hát nem kóvályog a galamb a májusi égen, csak úgy megreb-ben szegényke a földön, és akkor durr?!

Nem akarok a versenyző urak képességéből levonni, de ha én ideállítok egy kadicsfalvi székely legénykét, az is eltalál tizenöt galambból tizet. De kővel!

És már nem érdekelt az egész küzdelem. Persze az urak ezzel nem sokat törődtek. Egymás után léptek a kijelölt helyre; gombnyomás, galamb, bumm! és megint egy hulla. A szolgálak kirohantak, újjal pótolták az áldozatot, és kezdődött előlről.

A versenyző a gyilkosság után lead egy cédulácskát – mintegy nyugtázza azt –, aztán visszaül a helyére, és

folytatja, hogy csak ezt a versenyt várta meg, és most Cannes-ba megy nyaralni. De hogy ezért miért kell kiirtani tizenöt galambot?! Én ha Cannes-ba mehetnék, megvennék ezer rabmadarat, és szabadon bocsátanám... Persze, ehhez mi „mahhák” vagyunk.

Sikerült megtudnom, hogy aznap hatszázötven galamb vérezett el már addig. De nem mennek kárba. A fejüket levágják, buglyába hányják, aztán a kórházak közt szétosztják.

Társalgok, majd távozom

De polgári felháborodásom ellenére is maradtam. Maradtam, részben mert ritkán adódik, hogy arisztokrata, pénzember vagy előkelő külföldi lehessek, részben mert fokozódott a meleg, és a lakájok egyre gyakrabban jelentek meg sörrel és pezsgőfröccsel. És a sör és a pezsgő is előkelő külföldiek voltak. A vizet már nem is említtem. Honi gyártmány volt.

Hát csak ültem a fonott karosszékben, s igyekeztem úgy viselkedni, mint egy történelmi család közérthető tagja, utód és ős egy személyben. Az volt a szerencsém, hogy viselkedésem határai úgyszólván a fonott karosszékre korlátozódtak. Nem vegyültem el a tömegben, mert eszembe jutott, hogy van egy stoppolás ott, amit főhercegek is le szoktak helyezni olykor karosszékekre. Ez határozottan befolyásolta főúri modoromat. De hiszem, ha székhez is voltam rögzítve, látszott, hogy ki vagyok: ahogy egyik lábamat a másikra dobtam, ahogy kisujjam körmével megvakartam az orromat – pedig nem is viszketett –, ahogy fűrtjeimet végigsimítottam, hiszem, hogy nem ütközött a spanyol etikett öröknek vélt szer-tartásába...

Tőlem balra egy koros hölgy izgulta lornyettjén keresztül a versenyt, ebben a melegben is plédrel a térdein. Nagyon öreg volt, testrészeit úgyszólván már csak a ke-

gyelet tartotta össze. Néha odajött egy szakállas úr, és megnézte, mint egy ritka műtárgyat, mint egy omladozó műemléket. És, nyilván, hogy él-e még. De még mennyire élt! Ha a versenyző eltalálta a galambot, „bravót” hörgött, ha nem találta el, ijedt kis sikolyt hallatott. Úgy örült a vérengzésnek, és olyan öreg volt, hogy azt hiszem, már nemegy parasztlázadást fojtott vérbe. Szegényke most meg kellett elégedjék vacak galambokkal. Egyszer franciául szólt hozzám, amire nem mertem magyarul igazolni magam, hát azt mondtam: „Oui, madame.” A fene tudja, lehet, azt kérdezte, hogy az őseim harcoltak-e Mohácsnál.

Több gondot okozott a jobb oldali szomszédom. Úgy volt öltözve, mint egy gróf, úgy raccsolt, mint egy herceg, és olyan profilja volt, mint egy öregedő, jobb házból való hamiskártyásnak.

Mikor egy nyurga ifjú ismételten elhibázta a galambot, ezzel fordult hozzám:

– Frédi ma nincs formában. Mit szólsz hozzá?

A közeledésnek ez a meglepően bizalmas formája feleltre kötelezett. De mi a frászt feleljek neki, hogy beavattottnak, szakszerűnek és főúrnak látszódjam? Végül is ezt mondtam:

– Frédi is tarthatná szárazabban a puskaporát.

Ez a válasz szerintem általános volt, belefért egy társadalmi forma Frédistül, lőporostul. És válaszomnak feltűnő sikere is volt. Szomszédom rám nézett, olyan pillanattal, hogy szinte családtagnak tekintett:

– Te is tudsz a dologról?

– Még Berlinben hallottam – legyintettem.

Azért mondtam Berlint, mert mégis jobban tudok németül, mint norvég vagy óasszír nyelven.

Szerencsére hagytuk Frédit, nyilván a család szegényét, aki talán rangján alul akar nősülni, talán elkártyázott pár ezer hold földet. Hagytuk, mert mi arisztokraták egymás közt is diszkrétek vagyunk.

De nem hagyott engem a szomszédom. Családom és gazdaságunk helyzetéről érdeklődött.

Erre aztán elmondtam, hogy atyám egy udvari vadászat alkalmával pusztult el, rejtélyes körülmények közt, mert az udvar a temetésen képviseltette magát. Pedig – sejtteni engedtem – atyám sohase lépett fel trónkövetelőnek ... Anyám azóta embergyűlölő. Ki sem mozdul ódon várkastélyából, virágainak és madarainak él. Na és értékes kámeákat gyűjt... (Ó, szegény, rég özvegy anyám, talán e pillanatban bugyogót gépelsz a szekáns sarki péknének!) Egyik nővérem a mexikói ügyvivő felesége, bátyám oroszlanokra vadászik Kongóban, az öcsém Oxfordban tanul.

Szomszédom láthatólag meg volt elégedve családom világhelyzetével. De nem hagyott békét, áttért mezőgazdasági térre. Hogy mennyi birtokunk van, mit vetettünk, tehenészetünk van-e, milyen fajta teheneket tartunk, komenciót adunk-e a béreseknek? – igazán minden lélekjelenlétemre szükségem volt. Ilyeneket kérdezett például, hogy van-e direkttermő szőlőnk? Nem szőlővidéki vagyok, a fene tudja-e... Ezért azt válaszoltam, hogy a mi szőlőnk – az ördög tudja, direkt nem terem. Ezen aztán heherésztünk. Vagy hogy milyen búzát vetettünk? Csíkszentgyörgyit – mondtam. Azért éppen csíkszentgyörgyit, mert ott egyszer finom lángost ettem. Csíkszentgyörgyi? – töprengett. – Annak a szára nem rövid? A szára rövid – vágtam ki –, de a feje nagy!

Így beszélgettünk, de kifáradtam, és már untam is. Hiába, csak a szegénységnek van fantáziája, mélysége és humora. Készülődtem azzal, hogy délben a külügyminisztériumban kell lennem. A szomszédomnak erről eszébe jutott és megkért, hogy ha Mexikó felé járok, adjam át üdvözetét a nővéremnek. Mielőtt Kongó és Oxford is eszébe jutott volna, minden különösebb feltűnés nélkül távoztam. A portás megkérdezte, hogy az autót előszólítsa-e, mire simán feleltem, hogy magam vezetek.

Mégis, mikor kértem polgári területre, mintha megszabadultam volna valahonnan. Mély lélegzetet vettem. Hanem amint jövök a sziget közepe táján, csak leesik a levegőből valami fehér. Gyerekek szaladnak oda, körülállják. Galamb - mondják -, né, anyuka, galamb! - Az egyik gyerek felveszi, aztán ledobja. Véres lett a keze. És sírni kezd.

Itt aztán lehetne szimbólumot látni, érzékenykedni, meghatódni, hogy mi megy végbe a galambok körül.

Minek?

Tessék szétnézni, mi készül.

Egy galamb, száz galamb, hatszázötven galamb; mi ez ahhoz a lövészethez képest, amelyre már szemelgetik a terepet! ...

1934

A RECEPT

Az orvos visszahajtotta a paplant a betegre, felegyenesedett, de még mindig a beteget nézte, bizonyára azon töprengve, hogy hosszú orvosi pályáján hol és mikor találkozott megközelítő esettel. Mert, természetesen, két azonos, pontosan egyező kórállapot nincsen. A francia tengerpart jutott az eszébe, akkor ott nyaralt, a kis fürdőhely ebédlőjéből hívták valami halászhoz... Ez volt az utolsó nyaralásuk Sárival; mikor hazatértek, megindították a válópert, közös megegyezéssel. Efféléket gondolt, amíg a beteget nézte.

Az asszony lehunyt szemekkel, csukott szájjal feküdt. Vértelen ajkai olykor megpattantak, mintha mondani akart volna valamit, de szavak helyett zöldes hab gyűlt meg a szája szegletében. A férje, aki a beteg fejénél állott, ilyenkor a párna alatt levő zsebkendővel óvatos-esimalenlűl megtörölgette a beteg száját. Aztán nagy, szőrös kezeit lötytyedt hasán összetéve várt. S ha ez a várakozás hosszúra nyúlt, mint aki felriadt: ujjaiival a beteg paplanán babrált, megbővűlt nadrágját húzogatta, vagy izzadó orráról le-leforduló cvikkerét igazította. Már nem bírt gondolkozni. Szinte örvendett, mikor a zöldes hab törölgetésével dolga akadt, így a beteg bizonyára érzi, hogy mellette van, hogy törődik vele, hogy a szíve hasad meg. Persze, ezt nehéz elhinni egy ilyen nagydarab, szőrös kezű, lötytyedt hasú emberről...

A szobában ecetszag volt, por és rendetlenség. A szoba korképet mutatott: egy nyelvvizsgán elbuktatott, állás- és munkanélkűli tisztviselő szobája volt, akinek felesége hetek óta beteg. Az ágy lábánál mosdótál, melyből törülkőző folyt ki a padlóra. A szakadozott, barna viaszosvászonnal behúzott dívány sarkában egy párna volt gyűrve, ahol a fej pihen, szürke, zsíros folttal. Az ablakpárkányon

néhány könyv, töredezett fogú fésű, borotvapamacs rászáradt szappanhabbal. Az éjjeliszekrényen pohár, kanál, piros befőttmaradékkal, színes porcelán Mária-szobrocska, kis tükördarab. Az asztalon poharak tejfoltokkal, gyorsfőző, a gyűrődéseknél fekete puhagallérok és egy vasalt, összefogott női ing, bizonyára „végső esetre”. Az egyik szék hátán egyfelől lilás női háziruha, másfelől nyútt, a hónaljnál színehagyott férfimellény lógott. A falon megnagyított fényképek, virágszendélet „Milike” aláírással, és csak úgy ráma nélkül egy amolyan érettségi kép a mögéje dugott szentelt barkaággal.

Az orvos végre megmozdult, az asztalhoz ment, leült a szék csücskére, továbbpöccintett egy puhagallért, és megfirkantott egy receptet. Addig a férj kissé meghajolva, szolgálatkészen állott a háta mögött, álmatlanságtól vörös szemével szaporán pislogva.

- Na - állott fel az orvos -, ebből óránként egy port - és fejével a receptre intett.

- Igenis - mondta a férj, és izzadó tenyerét hátuljához törölte.

Az orvos becsavarta töltőtollát, eltette szemüvegét, megtapogatta a hőmérőt, hogy helyén van-e, s vette a kalapját.

A férj köhintett - kezét előírásosan a szájához téve -, aztán gyorsan, szinte hadarva mondta:

- Ugye, doktor úr, be tetszik még nézni...

Az orvos kissé elhúzta a száját, tudta, hogy ez a honorárium kérdésének „áthidalása”, bólintott és távozott.

A recept friss, fehér foltjával ott hevert a szürke, áporodott szoba asztalán. A férj esetlenül állott a recept és a beteg között. Aztán megdörzsölte a homlokát, és halkán, teljesen feleslegesen tett-vett, szuszogott, vakarózott. Szeme égett. De el kellett indulnia, hát fogta a kalapját, kabátujjával letörölte a karimáját, egy kicsit felvonta a vállát, aztán a beteg fölé hajolt:

- Giza... Gizuska - szólongatta bátortalanul, csendesen. A beteg egy vonalnyira kinyitotta a szemét, akkor közelebb hajolt, kezét óvatosan rátette a beteg homlokára, úgy mondta: - Gizus, én egy pillanatra elmegyek.

A beteg becsukta szemét. A férj egy darabig gyűrögette kezében a kalapját, tétován igazgatott a párnán, majd fogta a receptet, és vissza-visszapillantva kiosont a szobából.

A napsütés marta a szemét. A fal mellett ment, nem sietett. A patika előtt ötször is elsétált. Mikor azonban a toronyóra tizenegyet ütött, megrettent, és hevesen benyitott.

A patikus, alacsony, kövér emberke, karba tett kézzel, hátával a stelázsinnak támaszkodva, kifelé, egy másik szobába beszélt arról, hogy a nyulat legalább három napig pácban kell tartani. Végre, még mindig bizonygatva, hogy Gáboséknál miért nem volt jó a nyúl, ellendült helyéből.

- Parancsol? - kérdezte, de Gáboséknak még megadta a kegyelemdőfést azzal, hogy megint kiszólt: - S a fekete is pocsek volt.

- Egy recept volna - mondta a férj -, egy recept, a feleségem beteg. - És átnyújtotta a receptet, kezét rögtön visszakapva, mert a keze piszkos volt és nyál volt rászáradva.

A patikus egy pillanatig nézte a receptet, de akkor megint eszébe jutott az a kompromittáló tény, hogy a feketekává hideg is volt, amit ugyancsak azonnal közölt kifelé, csak azután véve komolyabb tanulmányozás alá a receptet. Mikor ezzel megvolt, egy kis piros puffra intett:

- Tessék helyet foglalni.

- Köszönöm - mondta a férj, és köhécselve leült.

A patikus lassan, kényelmesen dolgozott. A férj mozdulatlanul nézte, pedig kényelmetlen volt a kis, piros bársony puff meghígult testének, mely valósággal lefolyt az ülőkéről. Finom szappanillat volt, és egy nő mosolygott

rá a falról hófehér fogakkal Az első percekben küzdenie kellett az álmoassággal, de ahogy dolgozott a patikus, úgy lett egyre éberebb és rémultebb: a patikus előtt már a negyedik tömzsi, lila üveg állott, titokzatos porokkal. Mindegyikből vett egy picit, méricskél, hümmögött, még egy könyvet is fellapozott... Szinte jött, hogy azt mondja: - Nézze, patikus úr, ne tessék úgy lelkére venni, talán az egyszerűbb dolgokat ki is lehetne hagyni... - De aztán eszébe jutott a felesége, aki most otthon egyedül fekszik, és az sincs, aki letörölgesse a zöldes csíkokat, amelyek lefutnak az állán... És úgy gondolta, hogy ezt megérti a patikus, a világ, az Isten...

A patikus akkor már csomagolta a gyógyszert. Lilamin-tás kis skatulyába rakta a porokat, a skatulyát aztán még két papírba is belefoglalta és vékony vörös zsinórral átkötötte. Aztán a recepten számolt.

- Kettőszáznyolc - mondta, és pecsétet ütött a receptre.

A férj felállott, keze az orvosság felett lebegett, egy pillanatig arra gondolt, hogy lecsap rá és elszalad, de aztán mégis azt mondta, könyörgő hangon:

- Kérem... kérem szépen... én most nem tudok fizetni, de...

A patikus nem várva egy pillanatot sem, a gyógyszert bedobta egy fiókba, s a receptet a férj elé seperte. S aztán jobban felháborodva, mint azon, hogy Gáboséknál pocsek volt a fekete, elkezdett kiabálni:

- Sajnálom, kérem, hitelt nem adhatok. Százezer lejem van kint, és az adóért nyúznak meg. Nekünk sem adnak hitelt. Sajnálom, kérem, nem bírom, nem bírom!... - És fel és alá szaladgált, és rá-rácsapott a pultra.

A férj, ez a nagy, kövér, félvak ember úgy állott a patika közepén, ebben a tisztaságban, jószagban és fényben, olyan elhagyatottan és egyedül, oly éhesen és bűdösen, oly fáradtan és gyámoltalanul, hogy a patikus is megzavarodott erre a látványra, és halkabban ajánlotta:

- Talán tessék valahonnan kölcsönkérni...

- Igen - mondta a férj, és kiment, kezében a recepttel.

És úgy, ahogy utasították, mint aki egy intézkedést hajt végre, mint valami hivatali kötelességet - például tanköteles-összeírást -, kezdte sorba járni az ismerőseit, az úgynevezett barátait. Néhol szomorú sorsával állott elő, néhol a receptet mutogatta. Tagadhatatlan, hogy részvételt fogadták. De soha abban a városkában annyi lányt nem stafíroztak, annyian nem költöttek el éppen tegnap az utolsó krajcárjukat, és nem várták annyian a kintlevőségüket, mint ezen a napon, ezekben a déli órákban.

Mint egy nagy, lompos medve rótt a várost. Kettőszáznyolc lejért. Valaki a kórházat ajánlotta, elment hát a kórházba. Ott azt mondták, hogy jöjjön holnap, de hozzon szegénységi bizonyítványt. Ebben az esetben a beteg is.

Néha pillanatokra leült, padra, küszöbre, aztán loholt tovább. Már nem is volt teljesen eszméleténél. Hanem mikor megint ott vitt el az útja és látta, hogy a patika be van zárva, mint aki most lát meg valami borzalmasat, mint aki most bukkan fel valami rettenet felszínére, és tisztán, világosan érzékel - elkezdett szaladni. Mikor beért a szobába, ott már sötét volt. Még el sem engedte a kilincset, úgy szakadt ki belőle zihálva:

- Giza... Gizuska...!

Az örökkévalóság csendjét érezte. Gyufát gyújtott. A felesége halott volt. Nem tudta, hogy ilyenkor mit kell csinálni, hát vonítva átszaladt a szomszédba:

- Stenczel úr, meghalt a feleségem!

De Stenczel úr is mit tehetett: sajnálkozott. Mikor tapogatózva kiért az udvarra, Stenczel úr utána sietett:

- Ezt itt tetszett hagyni.

És átadta a receptet.

1934

MINT APA A FIÁVAL...

Az asszony még egyszer odament az ágyhoz, melyben a férje feküdt már hetek óta, betegen. Megállt kendősen az ágy fejénél, nézte ezt a rongyos ágyneműbe süppedt embermaradékot, és azon gondolkozott, hogy mit tehetne még érte, mielőtt elmegy a munkába. Mit tehetne itt még egy mosónő, gondolta fáradtan, de bizonyos megnyugvással, hogy mindent megtett, amit tehetett: rakta a vizes ruhát egész éjjel az ecetszagú, forró testre, takargatta, és ha a beteg vízért nyöszörgött, azonnal felriadt és megitta.

Most már mennie kell. Hat órára Kovácséknál kell hogy legyen. Mosni. Nem hagyhatja el, mert jó hely, kút van az udvaron, nem kell hogy cipelje a vizet, a ruha nem túl piszkos, a nagysága is segít, és – annyi mosónő van.

Egy kicsit talán örült is, hogy elmehet, hogy van jogcíme rá, hogy megszabadulhat ettől a még így is nagy darab, szótlan betegtől. Ha legalább panaszolna. Más beteg nyög, zsörtölődik – Gellért, a kőműves, epebajjal is folyamatosan verte a feleségét –, de ez az ő ura csak fekszik, néz és hallgat.

Sohasem volt valami vidám, beszédes ember, az igaz, de amióta beteg, szavát sem lehet venni. Na, legfeljebb annyit, hogy „vizet”, és mikor megmozdul, hogy „az oldalam”... Most lehunyt szemmel feküdt, száraz, fehér szája nyitva volt, kapkodva lélegzett.

A gyerek az ajtónál állott, útra készen, hogy ő is menjen az anyjával. Vinni kellett, nem volt kire hagyni.

Nyápic fiúcska volt, ötödik évében járt, de már tisztában volt bizonyos dolgokkal. Tudta, hogy ahova most mennek mosni, ott délelőtt szilvaízes kenyeret fog kapni. A tegnapi helyen sosem kapott délelőtt semmit, viszont volt egy kiskutya, amit egész nap lehetett simogatni. A

harmadik helyen finom homok volt az udvar sarkában, a negyedik helyen kislány, de az mindig lökdöste. A kiskutya jobb volt, az sokszor a hátára feküdt, és olyankor a puha, meleg hasát is lehetett simogatni.

A kisfiú mindezeket tudta, de elsősorban és mindenekelőtt azt tudta, hogy neki, akárhol volt, csendben kellett ülnie. A házaknál azért, mert nem mindenütt tűrik, hogy a mosónő gyereket cipeljen magával, itt, ha zajosabban próbált létezni, az anyja pisszegte le riadtan, hevesen, a foga közt, otthon, ha a legkisebb zajt csinálta, az apja szólt rá röviden, nyersen, kongó hangon. Bezzeg a Kandóék fiának szabad volt dudálni, mint az autó, lovagolva végigtrappolni a tornácon, és ordítva rohanni az udvaron, még akkor is, ha csepergett az eső. Ő ezeket a gyönyöröket nem ismerte, illetve csak látásból és hallásból ismerte. Neki csendben kellett ülnie, mert ha nem, kikapott.

És első időben, amíg még járatlan és ösztönös volt, sokszor ki is kapott. Az anyja a fenekét ütötte, az apja a fejét. A nagy, nedves keze ráloccsant a fejére, ilyenkor elszédült. Persze sírni sem volt szabad, így meg volt fosztva a gyerekkor nagy örömétől: a játéktól, és nagy elégtételétől: a sírástól.

Neki csak létezni volt szabad, egy sarokban, csendesen üldögélve, legfennebb ha a homokot pergethette egyik markából a másikba, vagy a kutyát simogathatta. Nem zuhoghatott rá a gyerekkor fejlesztő, erősítő öröme, és szorongásait, bánatát, fájdalmát nem sírhatta ki. Nyeszlett lett és szomorú.

Most is, az ajtónál, csendesen és szorongva állott. Pedig milyen felséges élvezet sarokkal ütüögetni az ajtót, vagy a kilincsbe kapaszkodva utazni rajta, félkörben. De tudta, hogy nem szabad, félt az apja mozdulatlan, sápadt arcától. Hát csak állott, körmével halkán, tétován kaparászta az ajtót.

- Gyere, Ferike - mondta sóhajjal az anyja, és kifordultak a szobából.

Kovácséknál a mosni való ruha egy halomban állott a konyha sarkában. Az anyja nekitürkőzött, a teknő mellé állott, és arca nemsokára fényes és nedves lett a forró víz párájától.

Ferike már tudta a helyét, leült a konyhaszekrény mellé, és azzal szórakozott, hogy megnyálazott ujját rányomta a szekrény fájára, és várta, hogy tűnjön el az ujj nyoma. Tíz órakor megkapta szilvaízes kenyerét. Lassan majszolta. Jó lenne most a kiskutya – gondolta –, adna neki is. Azt tervezte, hogy ujját a szilvaízbe mártja, és úgy nyomja a szekrényhez, de az anyja gyakran ránézett, mintha akarna valamit. Csakugyan, mikor az utolsó falatot is lenyelte, azt mondta:

– Ferike, menj haza, és nézd meg, mi van apáddal. Érted? Ha alszik, szép csendesen gyere ki, ha ébren van, kérdezd meg, nincs-e valamire szüksége. Gyorsan járj, érted? Ne ámolyogj az utcán. Na, egy-kettő.

Ferike egyébként okos gyerek volt, fel lehetett használni, vásárolt ő már háromfélét is. Ez a küldetés azonban megrémítette. Megrémítette, mint minden az apjával kapcsolatos megbízatás. Nem érzett az apjával semmi közösséget. Egy goromba idegen volt a számára. Hiszen Kandó bácsi is el-elrakta a fiát, de volt úgy is, hogy pogácsalovat hozott neki, vagy himbálta, mintha el akarta volna repíteni. Az ő apja soha. Pedig hogy várta, mert a Kandó gyerek ilyenkor kacagott, s mondta: még, édesapám. Az ő apja csak jött, ment, morgott és ütött. Ferike, titokban, fél szemmel mindig az apját leste, és ha az apja egészen más szándékkal is emelintette meg a kezét, már összeresztette. Az anyja mindig dolgozott, s ameddig Ferike vissza tudott emlékezni, mindig csak azt hallotta: „Most hagyj békén, nem érek rá.”

Hát rendkívül terhesnek érezte a megbízatást, hogy nézze meg az apját. Persze, azt nem tudta megindokolni, csak nézte az anyját riadt, könnyörgő szemekkel, de az

anyja nem értette meg. Fojtott hangon ráripakodott: mennie kellett.

Amint ment hazafelé, minden öröme annyi volt, hogy talált a járdán egy üres gyufaskatulyát, amibe betett két kavicsot, és rázogatta. Ahogy azonban a lakásuk felé közeledett, a skatulyát zsebre dugta. Óvatosan nyitott ajtót, és azt kívánta, ó, az apja bár aludna. Ránézett. A nap most már éppen az ágyra sütött. Az apja úgy feküdt, mint reggel. Hanyatt, lehunyt szemmel, félelmetes keze a mellén. Ferike szívdobogva nézte. Várt. Már éppen visszahúzódott volna, de ekkor a kéz megmozdult. És mintha hívta volna. Ferike megdermedt, de tudta, hogy az apja akár szól, akár int, mennie kell. Odasomfordált az ágyhoz. A kéz egy darabig imbolygott felette, aztán mellette lehullt, és úgy maradt kinyújtva. Ferike rendkívül elcsodálkozott: az még nem történt meg, hogy az apja ne találta volna el a fejét. S hogy a kéz nem lendült ütésre, még jobban elcsodálkozva, lassan az apjára nézett.

Az apja szeme olykor-olykor megrebent, aztán beszélni kezdett. És biztosan hozzá beszélt, hiszen rajtuk kívül senki sem volt a szobában. Igaz, nem értette, mit mond, de az apja ilyen hangon még nem szólt hozzá. Ilyen gyengéd, puha hangon, éppen úgy, mint amikor egyszer-egyszer Kandó bácsi játszott a fiával.

Közelebb húzódott, s hogy az apja nem szidta el magától, rá is könyökölt az ágyra. Nézte az apját, fülelt. Az apja homlokán apró gyöngyszemek voltak, mint Annuska néni nyakán: fehérek és átlátszók. Egy ilyen gyöngyszemhez óvatosan hozzá is nyúlt, akkor látta, hogy ez nem is olyan, mint az Annuska nénié, mert ez vízből van: szétpukkadtt és leszaladt.

És az apja megint csak nem szólt rá. Csak feküdt és beszélt. És egyszer mintha úgy csinált volna az arcával, mint Kandó bácsi, amikor nem haragudt, és úgy nézte a fiát. És Ferike úgy akart csinálni, mint ilyenkor Kandó bácsi fia, hogy odament az apjához, és kacagva átfogta a

lábát. Persze, ezt Ferike nem tehetette meg, mert az apja feküdt, hát csak az arcát érintette meg. Amióta emlékszik, először. Az apja arca síkos volt a víztől és hideg.

Az apja megint felemelte a kezét, de megint nem ütött. Ezek a mozdulatok hol gyorsak voltak, mint amikor csakugyan ütött, hol lassúak, úgy, mint amikor a seprű dől el a fal mellett.

Mikor egyszer megint így dőlt el a keze, a Ferike arcát is megérintette. Éppen úgy, mint mikor Kandó Laji jó, s az apja megsimogatja az arcát. Ferike egyre bátrabb lett. Úgy látszik, az ő apja is olyan, mint Kandó bácsi, csak eddig nem vette észre... És most mennyit beszél az ő apja is. Most megint kezdi! Aha, most érti is: valami nagy fekete kutyáról beszél, ami be akar jönni az ablakon, pedig ott nincs is kutya. Hát ez is olyan érdekes, mint amit Kandó bácsi szokott mondani a fiának, hogy vannak olyan nagy emberek is, mint a ház, pedig nincsenek is, de jólesik hallani. És most az ő apja is mondja! Ferike csupa szem és csupa fül volt, s mikor az apja elhallgatott, úgy kérte, mint Kandó Laji: még, édesapám...

De most az apja más játékot kezdett. Azt, hogy egy darabig csendesen feküdt, aztán egy gyors mozdulattal megijesztette. Világra, mint Kandó bácsi, amikor jókedvében van: valahonnan előugrik, s azt mondja: bú! S olyankor Laji hogy kacag. De most kacagott Ferike is, boldogan, csengőn, hálásan. S mikor az apja nem mozdult, megint csak unszolta, kérte: édesapám, még, no. De az apja nem mozdult. Hiszen – törődött bele Ferike – Kandó bácsi is csak egyszer-kétszer csinál effélet, aztán azt mondja a fiának: na, most elég legyen, Lajika. Belenyugodott, annál is inkább, mert a párna alól kicsúszott az apja órája.

Ó, hogy vágyódott ez után a fényes csoda után, hogy csak egyszer kézbe vehesse, de az apja üvöltött, ha csak ránézett is. Most itt volt előtte. Az orra előtt. Nem akart hinni a szemének. Hol az apjára pislogott, hol az órára.

Aztán óvatosan rátette az ujját. Nyálazás nélkül. Hogy ebből sem lett baj, kézbe vette. Nézte, forgatta, az óra hátlapján egy mozdony füstölgött. Erre azt mondta: né, édesapám, mozdony... Igazán szerette volna, ha ezt Kandó Laji látja, ezt, hogy nemcsak üti, hanem szabad az órájával játszani is. Leült a földre, úgy hallgatta az óra ketyegését. Tán meg is kéne mutassa Lajinak, de ezt mégse merté. Hát csak nézte, forgatta, hallgatta. Ó, egy ilyen órán minden percben akad valami, amin el lehet csodálkozni. Ott van az a recés bigyirkó, ami kiáll belőle. Egy darabig a körmével percegteti, aztán rájön, hogy lehet csavarni... S hogy fut a kicsi mánus, azt az ujjal lehet kíséni... S a mozdonynak lámpája is van, s a mozdony körül körben virágok s mindenfélék...

Hát remekül játszott.

Hanem egyszer eszébe jutott az anyja, s hogy őt miért is küldte. Hogy kell-e az apjának valami. Kezdte szólongatni: édesapám, édesapám... S hogy az apja csak nem mozdult, elaludt – gondolta. Még egy kicsit kapargatta az órát, még egyszer a füléhez tette, aztán visszadugta a párna alá, és kiment.

– No mi van, hol ültél ilyen sokáig? – szóló rá az anyja, mikor visszatért.

– Édesanyám – tündökölt a Ferike arca –, játszottunk!

– Kivel te? – állott meg az anyja keze.

– Édesapámmal. Mesét mondott a fekete kutyáról, igaz, egy kicsit úgy mondta, hogy nem értettem, aztán úgy rángatózott, hogy ijedjek meg, aztán... aztán játszottam az órájával... Most úgy alszik, hogy nem is szuszog...

– Meghalt – tágult ki az anyja szeme, a habot lehúzta a kezéről, és kisietett a konyhából.

Ferike egy darabig csodálkozva nézett utána, aztán kivette zsebéből a gyufaskatulyát, és rázogatózni kezdte.

1939

A FELLÁZADT POFOZÓGÉP

A pofozógép - ha valaki nem tudná - egy embermagaságú bábu, nagy bőrfejjel, melyre vérengző, vad szemek, kegyetlen fogak vannak pingálva, a hasán pedig egy óralap-féle van, mint a feshmérőn, a manométeren, melynek mutatója jelzi a bábu fejére mért ütést, ez esetben pof nagyságát. Mert a pofozógépet, ezt a bőrből, áttételből és mánusból álló bábút pofozzák. Erre született. Ilyen a sorsa. Igen, pofozzák. Mindenki felpofozhatja, aki születésével és vagyonával felette áll. Ezek a kivételesek már tíz fillér lefizetése ellenében lekenhetnek neki három pofot. Akkorát, amekkorát csak bírnak.

Különösebb gyakorlati értéke vagy haszna nincs az egésznek, mert a bábu a pof után se nem muzsikál, sem kihullatott cukorkával nem honorálja a rápazarolt izomerőt, legfennebb ha a pofod folytán a hasán levő mánus kileng az elérhető legmagasabb számig: az ezresig, a nézők bámuló moraja közt távozhatasz. Ez igen! - zúg fel a tömeg, és pillantása irigyen követi a pofozó hőst, aki most már kivételes képessége hivatalos igazolása után, felsőbbbséges ereje tudatában fölényesen hagyja el diadala színhelyét.

Ez a pofozógép, ez az önhibáján kívül ilyen megalázó és szenvedésekkel teli életre kárhoztatott bábu a Liget egy forgalmas helyén áll. És szomorúan várja a vasárnapot. Mert a hétköznapok még tűrhetőek, ilyenkor csak elvétve kap néhány pofot. Legfennebb egy-egy nyeszlett „filozófus” próbálja ki inkább az akaraterejét, titokban és végső kétségbeesésében. De mik ezek a pofok?! A mánus alig libben túl a kétszázötvenes számon. Hanem aztán vasárnap! Jönnek az erősek, nagyok, telt markúak. A ligeti bódésoknak, a mutatóványosoknak, az altest nélküli nőknek és ilyen pofozógép-tulajdonosoknak a vasárnap az

aratás. A hét többi napja csak olyan előkészület, böjt, advent. A vasárnap az ünnep, a lehetőség, az erőfeszítés, az emberi és gépi képességek százszázalékos üzembe állítása.

Ilyen napokon a pofozógép körül mindig nagy tömeg van. Ez a nagy érdeklődés bizonyára az emberi lélek titokzatos mélységeiben gyökerezik. Mert szereti látni a nyers emberi erő lenyűgöző megnyilvánulását, különösen ha az pof formájában nyilvánul, még akkor is, ha egy bőrbábu kapja. Bár tagadhatatlan, hogy a nézők igényét, lelkes figyelmét és harci vágyát kissé lefogja az a tény, hogy a bábu a pofot visszaadni jelen körülményei közt nem tudja. Viszont ezért kárpótlást kap a pofok hatását leső „vérszomj” abban, hogy a megtorlás nélküli pof anélkül biztosabb, koncentráltabb, a pofban sűrűsödő erőt nem gyöngíti esetlegesség, rizikó, nincs kétely, nem lehet meglepetés, a pofozó – hogy is mondjuk – félelem és gáncs nélkül pofozhat.

Egy szép, tavaszi vasárnap délután megint sokan álltunk a pofozógép körül. Bikanyakú hentesek, stricik és zergetollas vidéki gazdászok is, akik a zselléreken végzett beható gyakorlat fölényével nézték a pofozást. És mindegyikbe kapaszkodott egy nő, és mindenik nő lelkében égett a büszke vágy, hogy az ő lovagja pofozza ezresig a mutatót. Suppantak, zúdultak hát a pofok, melyeknek minden háрма tíz fillért jelentett, hacsak az illető bérletet nem váltott húsz pofra, mely esetben méltányos kedvezményben részesült.

A pofozógép menedzsere, egy göndör hajú, rekedt, ingujjas férfi, olyan arccal, mint egy argentinai sipistáé, kiszáradt gégevel uszította a nézőket:

- Ön tízért leken három pofot, és ha a mánus ezeret mutat, ön egy erős ember. 'Tízér' a hármat, urak, ritka sportlehetőség!...

Körülbelül az üzletmenet csúcsán lehetett, amikor egy behemót ember, egy püspöklilába hajló arcszínű férfi,

láthatólag egy hentes, szúrta le a tízet. A család várakozásteljesen és gőgösen állt mögötte. A feleség éppen olyan hájas volt, mint amilyen izmos a férj, és a két süldőlány is elindult már ezen az úton, rózsásan dagadoztak ruháik fodraiban. A férfi megpökte a markát, felmérte a megfelelő távolságot, aztán nekilendülve levágott a bábunak egy igazán elrettentő pofot. A nézősereg bámulattal felzúgott, és mindenki a bábu hasán levő mánust leste. De mi az?! – az elképedés csendje támadt. Mi történt?! – mert a mánus meg sem mozdult! A hentes elkáromkodta magát, aztán lekent még egy pofot. Semmi! A mánus meg se rezzen. A hentes bután bámulta a bábút, talán először rendült meg az erejébe és a világ állítólag megváltozhatatlan rendjébe vetett hite. Hogy az ő pofjára ne támadjon az elszörnyülködés moraja?! A feleség arcán csalódás villant át, a két lány meghökkenve nézett össze, ők már „papának” szólították az apjukat, és tudták, hogy a papa valósággal felpofozta magát a lehetőség és vagyon tisztas magaslatára. Most mi lesz: a mánus meg se mozdult!? Na de mindez csak egy pillanatig tartott.

– Hallja – bódult a hentes –, ez a kettő nem számít, mert a mánus nem mutat.

– Persze, nem számít, kedves uram – lépett elő a géptulajdonos –, ha nem mutat, nem számít. Egy kis türelmet kérek, a mánus azonnal mutatni fog...

Igaz is: az érdekesség, a lényeg egy pofnál abban áll, hogy aki kapja, vagy ájuljon el, vagy zokogjon a megaláztatástól, de legalább a hasára szerelt mánus ezeret mutasson. Másképp az egész unalmas és felesleges erő- és pénz-pocsékolás. A pof gyönyöre következményeiben van.

A menedzser az üzemzavart könnyedén fogadta. Látható szakértelemmel fogott a rendbehozásához, s míg dolgozott, az érdeklődés ébren tartására pikáns vicceket mondott. Mikor aztán úgy gondolta, hogy üzemképes a bábu, odafordult a henteshez, és fölényesen intett: „Tes-

sék.” A hentes neki is huzakodott, és le is vágott egy pofot, de a mánus konokul állott a nullán.

- Hallja, ez nem mozdul - mordult fel a hentes -, gyerünk vissza a tíz fillérrel.

A menedzser megint előlépett:

- Á, az nem lehet, kérem. - Aztán kettőt hátralépett. - Szabad? - És most ő kent le egy pofot a bábunak. Minden szem a mánusra szegeződött.

De a mánus meg se rezzent.

Még egy pof - semmi!

A tömegből már hangok hallatszottak: „Na, ez is bevette a kefét.” „Szétpofozták, gyerünk.” „Álljon maga a helyébe, három pofért kap húsz fillért.” Stb.

A menedzser hátraszólt most már kissé idegesen:

- Az nem létezik, kérem, ez nem olyan gép. - És villámgyorsan dolgozott, mert még egy-két óra, és vége a vasárnapnak.

A hátsó sorok már kezdtek is ritkulni. Már lihegve dolgozott. A bábu hasán kis ajtót nyitott ki, s azon benyúlva csavart, kaparászott, matatott. Olykor-olykor felugrott, lehúzott egy pofot, s mikor nem volt eredmény, dolgozott tovább. De úgy látszik, érezte a végzet szelét, mert már nem biztatta a lankadó nézőket, hanem fogcsikorgatva káromkodott.

A közönség lassan oszladozni kezdett, bár még meglehetősen sokan maradtak: a kíváncsiak és - hogy így mondjuk - a forradalmi réteg. Az előbbieket öntudatlanul, az utóbbiak tudatosan várták a fellázadt bábu további magatartását. Mert viselkedése határozottan a „passzív lázadás” méreteit öltötte. Nem is csoda. Mit tegyen az, akinek az életében csak a pofok jutottak? Akit már kora ifjúságától, mondhatnánk megszületése pillanatától csak pofoznak.

Miért - kérdezte bizonyára az a szegény bábu -, miért jöhet hozzám bárki, akinek csak pénze és ereje van, és röhögve vághat az arcomba?! Elvégül én is az örök és

hatalmas Ész teremtménye vagyok, abból a nemes anyagból, mint a többiek, az előkelő Hullámvasút, vagy a gőgös Körhinta! És még az Ember saját képmására teremtett! Hogy nem vagyok olyan vöröslila és dagadt, mint ez a bűdös mézárós?! Hiszen éppen a nagyokat és a hatalmasokat kéne ütni, azok mégis jobban bírják...

És bizonyára kért és könyörgött ez a szegény bábu, hivatkozott, bizonyított, rámutatott, igazolt, feltárt, talán óvatosan fenyegetőzött is, de hiába. Míg végre rájött, hogy a pof lényege attól függ, aki kapja, mert az ütés értéke a pofozótól független, és azt mindig a pof okozta fájdalom és a megbecstelenítés tudata szabja meg. Ha ezek nem érzékelhetők, akkor a pof nem telítődik eszmei tartalommal, elveszti belbecsét, és csak a pofozó marka bánja meg.

És ezért állította le érzékszerveit, melyeknek látható vetülete a nullától az ezres számig libbenő mutató volt. Nem jajgatott, nem panaszkodott, nem csodálkozott, nem hivatkozott azonos származásra, nem minősítette jogsérelemnek, megalázásnak, nem utalt a kultúrára, erkölcsre, emberiességre, hanem egyszerűen nem reagált a pofra. Összeszorította mázolt fogait, és ilyeneket gondolhatott: „Hát csak üss, amíg hatalmadban áll, tőlem ugyan nem hallasz jajt, nem látsz könnyet, én neked nem mutatok még egy tizednyi kilengést sem, nemhogy minden csapásra az ezresig forrjon fel a vérem, és te röhögj fájdalomamon. Én, amíg ütsz, arra gondolok, hogy egyszer én is felülök a Körhinta nemes paripáira, ujjongok a Hullámvasúton, és meglátom az Elvárásolt kastély mesebeli pompáját...”

És ennek a passzivitásnak kezdtek is mutatkozni hatásai. A mézárós-hatalom leállt, és visszakérte a pénzét. A strici-hatalom szétnyújtóztatta tagjaiban soron következő erejét, és azt mondta az oldalán duzzadó Loreleyének: „Majd örült vagyok, hogy pofozzam, mikor nem is mutat.”

A finánc-hatalmak nem látták a pofozás értelmét, hölgyekkel elindultak tehát a Liget bukolikus gyönyörei felé.

Már csak kevesen állottunk a fellázadt bábu körül. És amilyen arányban fogytunk, olyan arányban dolgozott mind vadabbul a bábu ura és parancsolója. Zihálva ránkigálta a csavarokat, vicsorogva feszítette a huzalokat, hörögve nyúlkált be oda, ahol a bábu szíve lehetett.

Nem ment semmire. Felállt, riadtan, gyűlölködve nézte. Aztán hátrált néhány lépést, majd rávetette magát a bábura. És pofozta, rúgta, tépte, marcangolta. De akkor a bábu már fölényesen mosolygott: „Ó, hát ez a te nagy hatalmad?!”

És ő győzött. A hóhér fáradtan, kimerülten, tehetetlenül és bárgyún kucorgott mellette...

Ő pedig diadalmasan és szabadon állott, és a leszálló ligeti alkony hűs kezével simogatta forró, megkínzott fejét.

1934

DOKTOR MUNKANÉLKÜLI VÉGRE IS RÁJÖN

Dr. Munkanélküli, mielőtt tulajdonképpen rájött volna, szabványos európai kispolgár volt.

Nevezettnek volt két rendes, térdig koptatott lába, két rendes karja, a vállban időnként szaggatásokkal, rendes szíve a rendes neurózissal, rendes feje, megtöltve rendes átlag- és szakismeretekkel.

Tudott zongorázni, a magántulajdont nem tisztelte ugyan száz százalékgig, de ennek megvédésére kész lett volna bármely pillanatban síkraszállni. Nem szerette a spenótot, tudott egypár kártyamutatványt, nem imádta Shaw-t, és be-besurrant a hűvös, néptelen templomokba, hol röviden, de hittel imádkozott.

E pillanatban volt két diplomája (egyiken egy megkezdett búcsúlevél soraival, ezt azonban giccyszerűnek tartotta), volt három inge, egy lepréselt rezedaszála az anyja sírjáról, egy önborotvája, két új-guineai bélyege, hat ív papírja, harminckilenc címe, egy autoreklám-naptárja, melyben személye körüli iratait tartotta, volt a kabáthajtókája mögött két varrotűje, egy szobája a negyedik emeleten, háromhetes ágyneművel, mosdótállal a széken és az asztalon egy levéllel, mely így szólott: „Ha holnap se fizet, menjen a francba, mert rendőrség lesz igénybe véve. Fürstné.”

E helyzetének eredője – úgy vélte – önmagából indult ki, s ezért nem vádolt senkit és semmit, csak magamagát. Ezért tudta az élet megnyilatkozásait mindvégig – amíg rá nem jött – hálás, elfogulatlan, érdeklődő szemekkel nézni, s ezért fogja tíz perc múlva a borotvapengével felvágni ereit.

Üresre emésztett gyomra korogva követelődött. Feje nehéz volt és zúgott: az éjjel sokat csavargott a pályaud-

varok körül. A plafont nézte, és eszébe jutott az a nő, akit tegnap este az Európa kávéház ablakán keresztül látott. Az a mozdulat, ahogy a tányérját maga elöl eltolta. A hölgy sonkát evett, és a kövérjét mind otthagya a tányéron. „Nem szereti a kövér sonkát”, mondta; felült az ágyban, lelógó lábszáraira pillantott. A térde felett egy pattanást kapargatott, s még egyszer mondta: „Nem szereti a sonka kövérjét...”

Mellénye zsebeit kiforgatta egy ívpapírra, melyen különböző kaligrafiával vagy harmincszor fel volt írva: Summa, summarum... Summa, summarum... A dohányport kisujjával összesepergette, összekínozta cigarettának, és a búbánatosan vékony jószágot óvatosan, mondhatnám szeretettel tette le az asztalra. Úgy gondolta, azalatt szívja el, míg elintéződik az a dolog. Ilyen bomlott állapotban tíz percen belül elveszti az eszméletét. Vértelen kezeire pillantott: talán hamarabb is.

Iratait összetépte, diplomáit szinte. Mosdótálját a folyosón levő csapból teleengedte vízzel, s odaállította székestül az ágya mellé. A vízbe bedobta a borotvapengét. A cigarettát, melynek két vége gondosan be volt sodorva, hogy a dohány ki ne hulljon belőle, a szája sarkába tette.

Aztán gyufa után nézett. Úgy emlékezett, hogy a nadrágja hátsó zsebében van még egy szál gyufája és egy darabka a gyufaskatulya oldalából. Kiforgatta ruhája minden zsebét, nem találta. „Jó, hogy csak ez az egy ruhám van”, mosolyodott el. S bár tudta, hogy hiába, mégis összekereste az egész szobát egy gyufáért. Persze nem kapott. Komikus tanácstalansággal állott a szoba közepén: „A fene egye meg, ilyen katasztrófa: egy rongyos gyufa miatt még élnem kell.” Legalábbis valameddig. Amíg kerít egy gyufát. Élete sok befejezetlen akciója közt ezt az utolsót nem akarta félbehagyni. Ott állott, és az élethez csak egy szál gyufa kötötte. Egy szál gyufa, ami nincs. Ez a nincstelenség Mont Blancja. Még a halál feltétele sincs meg.

Felöltözött, és lement az utcára, keresni egy szál gyufát, mely hullává tegye azt a még vegetáló tömeget, mely most megy át a kocsiuton. Nézte magát. Magas, karcsú tömeg volt. S a körülményekhez képest elegáns. Ahogy hosszakat lépett, és a fejét hanyagul leejtette...

Egy nagy bútorszállító koci döcögött végig a szűk mellékutcán. A speditőr vonítva szidta az egyik munkást: „Majd fogja meg máskor jobban a szélit... a pofája szent-jét... tudja meg, hogy ki van rúgva...!” A nagy behemót munkás félénk kutyaszemekkel pislogott az ordító cseplesz kis ember felé, és buzgón biztatta a lovakat. Dr. Munkanélküli vidáman, a befogott igazság fölényével kuncogta el magát: „Marrhák...”, és befordult a Körútra.

Két úr jött vele szemben, egyiknek cigaretta füstölt a szájában. Hanyagul emelte fel kezét, melynek két ujjá közt ott volt az utolsó cigarettája. Odaplántálta magát az urak elé: „Szabad?” Az úr a feltartóztatottak bosszúságával tartotta oda cigarettáját, melynek dús hamuja mögül tömött kék füst kacskaringózott felfelé. Dr. Munkanélküli már éppen odaértette nyeszlett cigarettlijét az úréhoz, de gondolt egyet, az övét leejtette, és kihúzta a cigarettát az úr lazán tartott ujjai közül. Kihúzta, nem gyorsan, inkább valami lenyűgöző szemtelenség nyugodtságával. És továbbállott, mintha mi sem történt volna. S ha történik is, mi történhetik még vele? Mi történhetik, mikor neki még maximum egy órája van hátra? Nem történt semmi, a két úr összekacagott:

- Nahát, kitűnő pofa... kitűnő...!

És dr. Munkanélküli továbbment. Gondolta, jár egyet. Különben is nagyszerűen érezte magát. Valami csodálatos nyugodtságot, fölényt és biztonságot adott neki az a gondolat, hogy ő egy óra múlva halott. Időn, téren, szokásokon, törvényeken kívül állónak érezte magát. Soha ilyen boldog nem volt,

Egy palota elé ért. A palota előtt óriási plakátok aukciót hirdettek. Egy ifjú báró műkincseit adták el a hitelezők.

- Miért ne mennék be? Mi bajom lehet? Ilyet még úgysem láttam - vicogta dr. Munkanélküli, és fölényes biztonsággal felsietett a lépcsőkön.

Az egyik nagy teremben javában állt a vásár. Befurakodott a tömegbe. Éppen egy Böcklin-képre árvezett két úr. Egy francia amatőr és egy német műkereskedő. A tömeg izgatottan figyelte az összecsapást.

- Nyolcvanötezer - mondta a német, és nagy zsebkenőjével megtörölte cvikkerét.

- Nyolcvanhat - selypítette a francia, s monokliját kiejtette a szeméből.

- Nyolcvanhat kettő.

- Nyolcvannyolc! - A tömeg tapsolt...

- Kilencven.

- Kilencvenöt!!! - A tömeg üvöltött, az ifjú báró diszkréten ásított.

Mégis, száztízezernél a francia kiállott. Már-már lekopogták a képet a németnek, mikor mint nyíl repült ki egy hang a tömegből:

- Száztizenegyezer!

Mindenki odanézett. Dr. Munkanélküli volt. Érdekes sápadt arcát az arccsontok körül az éhség láza tette színessé. Szemében veszedelmes gondtalanság és átkozott jókedv látszott. A tömeg tombolt.

A német elzöldült.

- Száztizenegyezeröttszáz!

- Százhusz! - sivította dr. Munkanélküli, és azt gondolta, legfennebb kidobják. Szédülve licitált. Gyönyörű volt. A hölgyek a zsebkendőiket lobogtatták. Egy operatőr tört utat feléje a tömegben. Százhuszonegyezernél a német odasúgott valamit egy zsakettes úrnak.

Százharmincezernél egy úr rátette kezét dr. Munkanélküli vállára:

- Megbízatás?

Dr. Munkanélküli bólintott.

- Álljon el, álljon el - lihegte a zsakettes úr -, itt van ötezer márka

Mikor az utcán megolvasta a pénzt, háromezer márka volt. Kettőig becsapták.

Minden különösebb emóció nélkül dugta zsebre a pénzt. Minek már neki? Mégis első dolga volt, hogy vett egy doboz cigarettát és gyufát. Két skatulyával. Egyben az öngyilkosságot kitolta megint egy órával.

És aztán mindig egy órával.

És mindig úgy gondolkozott, úgy cselekedett, olyan merész és olyan szentelen volt, mint aki egy óra múlva meghal.

Két órákor megebédelt.

Három órákor politikai differenciák miatt megpofozta a munkaügyi minisztert.

Négy órákor lepihent.

Öt órákor a lapok különkiadást adtak, és nevét bedobták a harcba.

Hat órákor külön kihallgatáson fogadta a köztársasági elnök.

Hét órákor kabinetalakításra szólították fel.

Szerencse, hogy pont nyolc órákor a sok előzetes koplalástól felfordult.

1931

JAVAK

A minap egy társaságban a földi javakról esett szó, és a beszélgetés során kiderült, hogy egy bútorgyáros amolyan kis, gombostűre szerelt zászlócskákat hord magával, amilyenekkel térképen a csapattesteket szokták megjelölni. Azt mondta, jó, ha az ember tart magánál effélet. Egy egyházi férfiú erre reverendája zsebéből kiemelt egy másfél kilós zsebkést, melyen tizenhétféle szerszám van, ollótól kezdve konzervnyitón át a disznóherélő alkalmazhatóságig minden. Mire a házigazda nyolcvanegy éves anyósa ceruzahegyezőt kapart elő. Egy olyan kis szerkezetet, benne pirinkó guillotine-szerű késecskével, melybe az ember bedugja a ceruzát (azt a végét, amelyet meg akar hegyezni!!), aztán elkezd forgatni.

Ekkor már erőt vett rajtam a nyugtalanság. Hiszen ismerem például a ceruzahegyezőt, egy kicsit a mesterségemhez is tartozik, de magaménak még sose mondhattam ezt az emberi tartozékot, melyet még egy nyolcvanegy éves matróna is fontosnak és célszerűnek tart.

Nyugtalanságom akkor fokozódott megdöbbenéssé, mikor a bokszbajnok egy iránytűt mutatott fel azzal, hogy a házból ki nem lépik iránytű nélkül! Nem is tudna már enélkül élni – mondta.

A hideg futkosott a hátamon. Miért nem éreztem én hiányát és szükségét bizonyos javaknak, amiket például egy bútorgyáros vagy egy bokszember az élet elengedhetetlen kellékének tart?! Mi lakozik bennem: vakmerő bátorság-e, hogy iránytű nélkül járom a világot akkor, amikor a boksz-zseni egy lépést sem tesz iránytű nélkül; vagy az élet alkalmainak tragikus fel nem ismerése az, hogy nincsen herélőműszerem, mikor még a lélek embere is abban látja az élet értelmét?!

Milyen felkészületlen, hanyag, tehetetlen alak vagyok a bútorgyároshoz képest, aki gyárosi gondjai mellett állandó zászlódíszben van arra az esetre, ha a térképen váratlanul csapataink hadállását kell megjelölni?! És ez a nagyszívű matróna, aki nyilván szeretett és csalódott, szült és temetett, ismeri az élet mélységeit, és nemsokára megismeri az ég magasságait, a halál rejtelmes, de ki egyenlítő, elnyugtató kapuja előtt nem az élet általa leszűrt nagy igazságait sugározza szét, hanem a ceruzahegyzőt tartja célszerűbbnek az utolsó, nagy út előtt! Hova sülyyedtem? Hol élek? Eltévedtem az élet dzsungeljében? De ki gondolt iránytűre?!

És remegő ajkkal veszem számba, hogy mi mindenem nem volt, nincs és talán már sosem is lesz!

Itt van mindjárt például: sosem volt fülpiszkálóm kis kaucsuk tokban. Olyan lánc, mely a máj fölött indul ki és a másik mellényzsebben tűnik el, és a lánc közepén műtyürkék fityegnek, és pedig: vadkanfog, kis, kerek, lapos, kinyitható dobozocska, benne az imádott nő színes arc képe, valami emlékérem óholland felirattal és egy kis ezüst éjjeliedény emailutánzatú tartalommal. Sosem volt olyan tollszáram, melyen van egy tűhegynyi lyuk, melybe ha az ember benéz, hiányos öltözetű hölgyeket lát. Nem volt gumicipőfűzőm és olyan szerkezetem, mely a fogason levő kalapot összeköti az alatta levő esernyővel. Nem volt bajuszkefém se, bajuszom se. Utcai ismeretségem, sétapálcám, hosszú köröm a kisujjamon. Különös ismeretőjelem, nyakkendőtűm és jégeralsóm. Kis zsebnaptárom beleszűrt ceruzácskával, fülhajam és balesetbiztosításom. Leveleim átkötve kék szalaggal és olyan harisnyatartóm, melyet úgy kötnek derékra, mint egy ősi kardot. Nem volt ülő-fürdőkádam és halvány reményem valami örökségre. Olyan fényképem, hogy háromhónapos koromban hason fekszem, nem volt váltóm és sörte a kalapomban. Nem volt afférom, olyan öngyújtóm, ami tíz percnél tovább működött volna, nem volt renyhe gyom-

rom és rokonom a minisztériumban. Nem volt kaucsuk
kézelőm, trófeám, amit mint birkózó kaptam volna.
Nincs nikotinfogós szipkám, illatszerpermetezőm, titkos
szenvedélyem és babonám. Nincs hószentgyörgyem, bé-
lyeggyűjteményem és futballőrületem. Nincs gondosan
elválasztott hajam, vadászpuskám és lúdtalpbetétem.
Nincs cserepes tanyám, se szűrőm, se... De minek folytas-
sam?

Én... én igazán nem is tudom, hogy egyáltalán miért is
élek?!

KALAND

Ez írásom célja: legalább bizonyos irányvonalat mutatni, viselkedési támpontokat adni arra az esetre, ha valaki a körülmények elképesztő alakulása folytán ép ésszel őrültek közé kerül.

Ma egy szomorú jelenetnek voltam szemtanúja: a kórházból hordágyhoz kötözött férfit hoztak ki és tettek be a mentőkocsiba. Az illető elmezavarodott volt, és nyilván oda szállították, amit közönségesen a bolondokháznak mondanak.

Ez a jelenet ismételten eszembe juttatta, hogy valamikor én is voltam a nevezett házban, harminc-negyven őrült közt. Erről a tartózkodási helyemről eddig mélyen hallgattam, titokként magamba zártam, úgysem hitték volna el. Nem azt, hogy voltam, hanem hogy miért voltam. Most elmondom. Talán most sem hiszik el – de most már mindegy.

Édesapám úgyszólván csak pillanatokig volt, így keresztapámra, egy ésszel és humorral teli emberre hárult, hogy elvi és gyakorlati útmutatásokat adjon az életet illetőleg. Keresztapámmal a legjobb, legbensőségesebb viszonyban voltunk, és ezt csak az zavarta meg, ha preferánszban ász mellől jöttem ki.

Annál inkább meglepett, mikor ezelőtt húsz évvel, egy tavaszi délutánon felkeresett, és inkább szomorúan, mint felháborodva azt kérdezte, hogy én miért akarom őt kutyákkal széttépetni. A humora nem volt olyan sekélyes, hogy valami efféleire gondolhattam volna. Ránéztem, és akkor megláttam szemében a rettenetet. A tébolyt.

Ezzel kezdődött. Hat hét múltán el kellett szállítani. Rám hárult az a fájdalmas kötelesség, hogy elvigyem a dicsőszentmártoni elmekórházba. Ez kivitelében nem

volt nehéz, mert szegény inkább egyre szomorúbb, mint örültebb lett.

Az orvosi rendelőben egy szőkés, szemüveges férfi fogadott: Kahána főorvos, aki remélhetőleg még él, és esetleg emlékszik az elkövetkezendőkre. Egyedül volt, délután két óra felé járt az idő. Az ablakon rózsaszín almafavirág kandikált be. A formaságok után (behatóbb orvosi vizsgálatra csak napok múltán került sor), a főorvos hozzám lépett, és azt ajánlotta, hogy a beteget kísérem be a szobájába, mert így könnyebben elmarad, általában az „áthidalás” megnyugtató a betegekre. Én készségesen bólintottam, és fogtam a régimódi, kis fekete koffert, melyben az utolsó útravalók voltak.

- A hatos szoba - mondta a főorvos, és a megszokás közönyével kinyitott egy ajtót. Beléptünk, az ajtó becsukódott mögöttünk.

Egy hosszú, széles folyosóban voltunk, melyben harminc-negyven férfi állt vagy sétált, egyenként vagy csoportosan. Az első pillanatban az volt a benyomásom, hogy színház vagy mozi tízperces szünetében vagyok. Jó előadás lehetett, mert élénk, vidám volt a közönség.

A folyosó jobb oldalán sorakoztak a szobák. Bementünk a hatos számúba. Határozottan lakályos kis szoba volt. (Azért a pénzért!) Az ablakon félfüggöny, az ablakban muskátli. Csak az volt a bánatos, hogy ezt a barátságos négyszöget sűrű vasrács osztotta apró kockákra. Keresztapám az ágyra ülve meredt maga elé, én a fehérneműt s egyéb használati tárgyakat rakosgattam ki. Mikor megvoltam, a koffert letettem az ágy mellé.

- Mikor majd jössz haza - mondtam -, hogy legyen.

- Én már többet haza nem megyek - ingatta a fejét. Egy árnyékot hagytam a szobában.

Mikor kijöttem a folyosóra, megálltam nézelődni. Megragadtam az alkalmat. Még sosem voltam olyan helyen, ahol nem kelt feltűnést, ha teszem, kukorékol az ember, vagy kékre festi az orrát. Bár se kukorékolást nem hallot-

tam, se kékre festett orrú embert nem láttam. Élményt akartam. Átélest. Vagy ahogy ma mondják: dokumentálódni óhajtottam.

És a távolban megvillant a pénzszerzési lehetőség is. Egy kollégám a *Szívek harcával* nehéz ezreket keresett. (Herz, a kiadó, nehéz milliókat!) Már a háromszáztizedik füzetben harcoltak a szívek, füzetenként két lejért, és Henrik a börtönben még csak akkor fonta a kötélhágcsót, hogy a toronyból leereszkedjék. Úgy gondoltam, hogy én megírom a Téboldya titkát.

A mese kézenfekvő: Ludmilla, a büszke gróf gyönyörű, angyali lelkületű lánya halálosan szerelmes egy írógépigynökbe, amiért is a gőgös apa téboldyába záratja épeszű lányát. Az ügynök természetesen elcserélt gyermek, egy főhercegnő cseréltette el, mert... stb., stb. Efféle becsvágyak fűtöttek akkor minket.

Az ajtó mellett meghúzódva effélékre gondoltam, de emellett mérhetetlen gőg is dagasztott, hogy harminc-negyven ember közül egyedül én emelkedem ki észbeli képességeimmel, ami igazán ritka pillanat.

Különben nem keltettem különösebb feltűnést. Ő, az ép ész nem is olyan feltűnő az örültek e mérhetetlen birodalmában. Legalábbis addig, amíg az illető szerényen viselkedik, és ép esze tudatában nem kezd örültségeket elkövetni.

Az első percek nem indítottak sem különösebb sajnálkozásra, sem valami viszolygó félelemre. Alaptalannak találtam azt a sok „bolond-viccet”, amin épeszű emberek olyan nagyokat tudnak röhögni. Az itt lévő személyek a legmagasabb díjszabás szerint voltak örültek, ami feltétlen meglátszott viselkedésükön, gesztusaikon és főleg öltözékükön.

Ezek közül is kivált egy magas, fehér arcú, koromfekete bajszerű férfi, remek, vasalt, kétsoros zakóban, lakkcipőben. Úgynevezett zsirárdi szalmakalap volt a fején, ami mellé igaz, hogy egy nagy, zöld strucctoll volt tűzve, de

istenem, akkor már kint épeszű családapák is viseltek zöld inget antantszíjjal.

Amint így nézelődtem, meghúzódva az ajtó mellett, a keresztapámtól való elválás fájdalmán túl, kezdtem unalmasnak találni a társaságot. Senki sem akart falra mászni, négykézláb járni. Vagy összeölelkezve végigüvölteni a folyosót, inzultálva a járóelőket, amiben kint annyi részünk van társadalmunk épeszű tagjaitól. Itt nyugalom látszott.

De örvény felszínén játszadoxott a nyugalom napsugara, mert egyszer csak mellém dobott egy zömök férfit, aki el-elsétálva mellettem, kitartóan és kutatva nézett, de úgy, hogy nekem a tarkóm borzongani kezdett. Aztán megbökött, és intett, hogy menjek utána. Követtem az egyik sarokba. Az illetőnek valami különösen kellemetlen kénzaga volt, és akkor láttam meg, hogy homlokára egy hajtincs van szénnel felmázolva.

- Parancsol? - kérdeztem a lehető legudvariasabban, mert ezt kötelezőnek tartom minden helyzetben, mindenkivel szemben.

De lepisszegett, és összefont karokkal a falon kezdett nézelődni. Mikor megint megkérdeztem, hogy mit óhajt, csak úgy a száj szögletéből suttogta:

- Ne nézzen rám, figyelnek, itt van az ellen-Napóleon!

- Kegyed az igazi? - kérdeztem ugyancsak suttogva, mert szeretek történelmileg tisztán látni.

Egy császári mozdulattal a tincset még jobban elmázolta a homlokán:

- Hát nem látja?!

Ahá, gondoltam, kezdődik! Micsoda remek anyag lesz regényem számára: „Ludmilla találkozása Napóleonnal.” Vajon hol fogunk kilyukadni?

Valószínű, hogy az ellen-Napóleon éppen nem nézett oda, mert az én Napóleonom most hirtelen hozzám fordult:

- Ottília elküldte a karabélyokat? - villant rám a szeme.

Egy pillanatig töprengtem. Felelőtlenségnek éreztem, hogy én is szédítsem ezt a szegény császárt, és megpróbáltam, hátha az igazság mindenén átütő ereje csodát tesz. És elkezdtem végzetesen ésszerűen viselkedni.

- Milyen karabélyokat? - kérdeztem, holott ez a kérdés itt teljesen észellenes, logikátlan, korlátolt volt. Ó, kellett volna hogy tudjak a karabélyokról!

- Ney marsalltól izentem - komorult el, aztán szinte könyörögve kérdezte: - Maga nem a futár?

- Nem, kérem - mondtam és követtem el ezáltal egyik hülyeséget a másik után -, én csak egy beteget kísértem ide.

Mentségemül szolgáljon bárgyú feleleteimért, hogy kezdő voltam, és hallatlanul ostoba válaszaim az ép, tiszta, világos ész reflexei voltak.

- Itt nincsenek betegek, csak hősök és hullák - sötétedett el a tekintete, aztán rám dörgött: - Kém vagy, nyomorult!

És mielőtt még szólhattam volna, éleset füttyentett, ami egyébként láthatólag nem zavart senkit. Hanem a jelre, valahonnan a bolyból ott termett egy nyeszlett emberke, fekete cérnakesztyűben:

- Parancsára, felség - lihegte.

- Lefejezni! - mutatott rám a császár, aztán egy pillanásra sem méltatva, otthagytott.

Hiszen tudtam, hogy azért a halál itt sem megy olyan könnyen, mégis jólesett az ajtóra gondolnom, amelyen csak ki kell sétáljak, mielőtt még - valószínűleg - a guillotine alá kellene hajtanom a fejemet.

Hát állottunk ketten a nyeszlett emberkével, aki szerényen, de várakozásteljesen nézett. És akkor már kezdtem észbe kapni. Éppen ezért kezet nyújtottam:

- Camille Flammarion királyi herceg.

- Sámson ítéletvégrehajtó - mondta. Kezeltünk. Nekem hirtelen csak Flammarionnak, a nagy francia csillagásznak a neve jutott eszembe, de már haladást mutatott,

hogy a „királyi herceg” címet adományoztam neki, illetőleg magamnak.

- Ma hány ember feje hullott a fűrészporsos kosárba? - érdeklődtem.

- Ön lesz a hetedik - válaszolta gondolkodás nélkül. Aztán sóhajtva legyintett: - Gyenge nap volt.

Az ajtó felé mozdultam, az ítéletvégrehajtó udvariasan, de kitartóan mellettem.

- Mégis - fordultam hozzá -, ön intelligens embernek látszik, hogy adhatta fejét éppen ilyen mesterségre?

- Nézze, fenség - sóhajtotta -, én tulajdonképpen történelemtanár vagyok - bukkant fel a jótékony homályból az eszmélkedés borzalmas felszínére -, de mit kezdhet ma egy tanár hat élő gyermekkel?

- Megőrült - bólintottam.

- Mellékkereset után kellett nézmem - bukott megint alá -, és akkor jött őfelsége, a császár. Feltártam neki a helyzetemet, és ő ezt a megbízást adta. Nem válogathattam. Ez a kesztyű - mutatta - még a hetedik gyerek temetéséről maradt. A császár ragaszkodik az efféle formásokhoz. Ismeretes, hogy piperkőc volt. - Megint nagyot sóhajtott, aztán így folytatta: - Mikor a feleségemtől kértem a kesztyűt, és mondtam, mire kell, nem értette, és csak zokogott. Érdemtelenek ezek a nők - csóválta a fejét.

- Mennyit kap egy fej után? - kérdeztem, és megbor-zongtam, hogy ilyen kérdéseken már nem is kell gondolkoznom, maguktól jönnek.

- Á - legyintett -, két frank. Márkitól felfelé három.

- És egy királyi herceg fejéért? - firtattam.

- A Capet Lajoséért tízet kaptam, az öné, fenség, meg fog érni nyolc frankot.

- Hallja, polgártárs - forrt fel bennem a királyi vér -, maga engem „fenségez”, és XVII. Lajost egyszerűen csak Capet-nek mondja.

- Hja, fenség - tárta szét kesztyűs kezeit -, ön még él.

Ó, halhatatlan, elpusztíthatatlan, őrültséggel is diadalmasan megküzdő érdek! Mivel erre gondoltam, karon fogtam, s a következőt suttogtam neki:

- Nézze, kap húsz frankot, és hagyja helyén a fejemet. De tévedtem.

- Fenség – csengett a hangja –, nem lehet. Én esküt tettem a konvent előtt, és én mindig becsületesen dolgoztam.

Ezalatt elértünk az ajtóhoz. Néztem ezt a kis emberkét, ezt a névtelen őrült tanárt, aki kénytelen volt hóhérsze-repet vállalni. És arra gondoltam, hogy elég is volt az élményből. Kóstolónak bőven elég. Erre az alapra már fel lehet építeni egy regényt. Itt vagyok egy fél órája, senki sem vádolhat majd, hogy hasból írtam. És elhatároztam, hogy írógépügynök helyett tanárba szerettetem Ludmilát, megérdemli.

Ezeken töprengve a kilincs után nyúltam. Ki akartam menni. És a kilincset kereső kezem lefutott az ajtón. Mi ez?! Odanéztem, és megborzongtam: az ajtón nem volt kilincs! Ránéztem az ítéletvégrehajtóra, aki mellettem állott. Ő szomorú együttérzéssel bólintott:

- Egyszer én is ki akartam menni...

Persze hogy nincs kilincs – ráztam le magamról a borzongató karmocskákat –, itt ez az ésszerű és okszerű és célszerű. Majd hagyják, hogy a bolondok ki és besétálgaszanak!

- Nincs, nincs – bólogatott a tanár, s hangjában nem volt csodálkozás, idegesség, követelés. Valami borzalmas belenyugvás tompította hangját, valami rettenetes tárgyilagosság, és úgy pillantott rám, mint aki értesem meg, hogy számunkra már nincs kilincs az ajtón, hagyjam, nem érdemes nagy dolgot csinálni belőle...

Szinte felordítottam: mit akar tőlem ez az őrült tanár?! Na, majd mindjárt meglátja, hogy mi a különbség közöttünk! Hogy én nem királyi herceg vagyok, hanem épeszű polgár! Nekem törvény- és természetadta jogom, hogy

innen kimehetek! Azzal hármat koppantottam az ajtón. Nem kétségbeesetten, mint aki segítségért üvölt, csak úgy halkan, mint aki jelt ad.

A három koppantás elhangzott. A tanár izgatottan figyelt. Én ezt számítottam magamban: a főorvos természetesen meghallotta a kopogást, de talán valami metszetet néz a mikroszkópon, vagy a cigarettáját nyomja el, vagy éppen beteget vizsgál...

Most majd mindjárt meglátja ez a nyeszlett őrült, hogy ki vagyok! Sohasem éreztem még azt a megnyugtató fölényt, azt a bizsergető megnyugvást, amit az ép ész nyújt... Igaz, hogy kissé késik a főorvos, de istenem, egy főorvosnak nemcsak az a dolga, hogy ajtót nyitogasson...

De mért néz így ez a tanár?! Talán csak nem sajnál?! És hallga csak, mit motyog:

- Nekem se sikerült...

Hogy neki sem! Idegesen, számolatlanul kezdtem kopogtatni az ajtón. A kopogásnak minden eredménye az volt, hogy az őrülte felfigyeltek. A zsidongás úgy szűnt, mint mikor a zápor eláll, és furcsa csendet „hall” az ember. Előbb csak ketten-hárman jöttek az ajtóhoz, aztán többen. Rájuk néztem. Egyesek gúnyosan vigyorogtak, mások tátott szájjal, tágult szemekkel bámultak, mintha csodát vártak volna. Egyszer csak a zöld strucc-tollas valami felháborítóan fölényes, szemtelen hangon megszólalt:

- Te már kopogtathatsz. Te bolond! - És a hóhér ezt súgta szepegve:

- Vigyázzon, ez embert ölt!

És suttogás, zúgás támadt, ami csak akkor halkult, amikor megint kopogtattam. Most már hangosan, követelőzőve, fenyegetően, hogy majd adok én! Nem engedni ki egy épeszű embert.

Végre az ajtó kinyílt! Ki, de csak annyira, hogy egy szemüveges női fej behajolt, és csendre intett. Nem engem, mindnyájunkat. És mielőtt szólhattam vagy beleka-

paszkodhattam volna az ajtóba, az ajtó megint bezárult. Csak éppen annyi volt, hogy meglegyintett a szabadság szellője. De ez megvadított. Eszembe jutott Ludmilla, és a rendelő ablakán bekandikáló almafavirág. Itt az ablakok magasan voltak és a szemközti falra a rács árnyéka vetült. És az örültek röhögtek és a fehér arcú azt mondta, hogy kompromittálom őket, és a császár lehetetlenül vékony hangon sipította: – Kém, kém...

Erre dörömbölni kezdtem az ajtón. Ez már segélykiáltás volt. Mikor abbahagytam, mert már az öklöm nem bírta, hallottam, hogy kint egy női hang valakit hív. Aztán hevesen feltárult az ajtó, és megjelent egy kacsorrú, világoskék köpenyes férfi, az ápoló. Úgy nézett ki, mint egy anyagilkos, pillanatokkal a gyilkolás előtt. Csend lett, amit e látvány tökéletesen érthetővé tett. Mint amikor az állatszélidítő belép a ketrecbe azzal a bizonyos, rettegett villanyos bottal.

Csak ketten maradtunk elől: a tanár és én. De ő is inkább mögöttem. Az ápoló elbődült:

– Ki dörömbölt?!

– Én – mondtam, és hadarni kezdtem. – Kérem, én csak a keresztapámat hoztam ide, és várom a...

– Hallja – vágott a szavamba –, ha nem nyughat, én veszem kezelésbe, s akkor maga várhatja az atyáúristent, vagy az magát!

Ezzel be akarta tenni az ajtót, de én úgy kapaszkodtam az ajtóba, mint vízbe fúló a hajóroncsba. De nem tudtam ennél a két szónál többet mondani: „értse meg”, mert úgy mellbe lökött, hogy majdnem elütöttem a tanárt. És becsukta az ajtót.

Az örültek megint körülfogtak. Tizenöt-húsz örült szempár meredt rám, a fehér arcú az orrom előtt hadonászott, hogy én kompromittálom őt, és hátul a császár szakadatlanul ezt sipította: – Kém, kém! ...

Nehéz pillanatok voltak. És ekkor éltem át életem egyik legnagyobb mozzanatát. Mert nem tudom, mi lett

volna, mikor a tanár felemelte kesztyűs kezét és ezt mondta:

- Őfensége a védelmem alatt áll!

Természetesen nem ismerem az örültség lélektanát, nem tudhatom, hogy tette az örültségen is átütő emberi szolidaritás volt-e, vagy csak a nyolc franknak köszönhető a közbelépését. Mindenesetre az örültek lecsillapodtak, hogy úgy mondjam: a folyosóra visszatért a normális élet.

Hát álltam a falhoz támaszkodva, valószínűleg kissé sápadtan, és megpróbáltam összeszedni a gondolataimat.

Nem mertem tovább kísérletezni az ajtóval, mert volt tudomásom arról, hogy az ápolók hogyan bírják jobb belátásra az izgatott örülteket. Még magánzárkába dugnak, vagy kényszerzubbonyba! Hiszen nem volt senkinek oka, hogy tébolydában veszejtsen el: vagyonom nincs, trónra nem aspirálok, és távol áll tőlem, hogy valami gőgös őrgrof lányát csábítgassam.

Azt is sejtettem, hogy mi történhetett: a főorvos biztosan elment ebédelni, vagy valami dolga akadt, és elfelejtette megmondani, hogy bent van egy épeszű hülye. De, futott rajtam végig az őrijító lehetőség: hátha a főorvos elment szabadságra, vagy - amilyen pechem van - időközben megüti a guta?! Ó, sok mindent összegondoltam, *Gondolatok a tébolydában* címmel.

Végül is oda lyukadtam ki, hogy itt, sajnos, az ép ész már nem segít. Sőt, csak bajba sodor. Félre kell tennem. Jöjj hát, jótékony örültség.

De mi a fene legyen a rögeszmém? Irigyeltem az ítéletvégrehajtót, aki immár élete végéig nyisszantgatja a fejeket, és hét végén bizonyára „hazaviszi” a keresetet. Vágyva gondoltam a császárra, aki várja Ottiliától a karabélyokat, és ez a remény kitölti az életét. Még arra a csirkefogó fehér arcúra is szívesen gondoltam, aki hosszú, lengő,

zöld tollával bizonyára Cyrano, vagy valami középkori dalia.

Igen, mi legyen a rögeszmém, hogy létjogosultságot nyerjek az örültek közt?

Arra gondoltam, hogy legyek világhírű író, akihez a kiadók könyörögni jönnek kéziratért. És én eldefilírozatom őket magam előtt. Ó, látni, ahogy például Singer és Wolfner elvonul előttem!

Vagy legyek milliárdos? Óriási szolgazemélyzettel? De csak röhögnének, mert nem tudok parancsolgatni. Igaz, hogy engedelmeskedni se nagyon.

Vagy pedig az legyen a rögeszmém, hogy a tengeren hajókázom? Mindig vágytam a tengerre, most itt van a ritka alkalom. Én lennék a hajóka is. Elöl füstölnének, továbbá dudálnék.

Ó, Olaszországban is szerettem volna ámuldozni Michelangelók és Raffaelók közt. Most csak át kéne lépjem a Pót, ami itt csörgedez a folyosó közepén. Milyen szerencse!

Vagy legyek valami Hitler-féle? Hóhérom már van.

Repülőgépen sem ülhettem, most lehetőségem nyílna, hogy szakadatlan röpdössek osztályról osztályra.

Terveim, vágyaim, álmaim megvalósulása előtt álltam. Igaz, csak az örültekházában, de ez is valami.

Egyedül maradtam. A tanár is, aki ítéletvégrehajtói mellékeresetet kellett vállaljon, otthagyt. Álltam a falnak dőlve, és néztem a folyosó ablakán keresztül a tavaszodó kék eget, melyet apró kockákra szabdalt a rács.

De nem hagytak nyugton. Egyszer csak láttam, hogy a császár a tömeg élére áll. Mellette állt az ítéletvégrehajtó, és mereven nézte a nyakamat.

És jöttek. Lassan, de jöttek. Tudtam, hogy a fejemért jönnek.

Mit tehettem? Bemenekültem a hatos szobába keresztapámhoz. Megálltam az ajtónál. Keresztapám az ágyon feküdt. Felpillantott. És ekkor következett életem legbor-

zalmasabb pillanata. Mert felkapott egy széket, és a düh önkívületében ezt ordította:

- Még itt sem hagysz békét, te gyilkos!?

Kiugrottam a szobából, nem törődve semmivel az ajtóhoz rohantam, ököllel vertem, rúgtam, vonítottam.

Az ajtó kitárult, és én beestem a rendelőbe.

Kahána főorvos mosolyogva kért bocsánatot, tényleg elfelejtett szólni, hogy én bent vagyok. Én nem mosolyogtam, aztán nem is haragudtam. Élmény volt.

Én istenem, mit lehet tudni: egyszer talán úgy megyek be, mint aki már járt ott. Nem lesz különös. Kékre festem az orromat, és elkezdek kukorékolni.

1957

ÉVFORDULÓ

Apám halála nem keltett különösebb megdöbbenést és gyászt a kisvárosban. Szegényke nem kötött mindennap más nyakkendő, nem szabdalta össze ellenfeleit párbajban és nem verte a boros asztalt napokig, ha a városházán állomásozó közös gyalogezred bizonyos alkalmakkor a „Gotterhalté”-t játszotta. Szolgálati útjában szerzett, sima, szabályos lefolyású tüdőgyulladás végzett vele, mérsékelt orvosi felügyelet mellett. Emlékezete csak annyiban került bele a „Hivatalos Lapba”, hogy a megüresedett adótisztai állásra pályázatot hirdettek. Anyám és én állottunk a halálos ágya mellett. Anyám reszkető, szipogó bánatban, én rövid nadrágban és kék-fehér tornaingben, őszintén megvallva – gyerekésszel – inkább valami felszabadulást éreztem, mint szomorúságot, hisz Szabó Pista barátom, akinek egyáltalán nem volt apja, egész nap ott csavargott, ahol éppen akart.

Anyám a temetés után magához szorított és azt kérdezte halkán és tájékozatlanul: „Most mi lesz velünk?” De ezt kérdezte sokkal hangosabban és kíváncsibban a mi kisvárosunk is. Hogy mi lesz az özvegyel és az árvával? A kéthetenként előforduló nőegyleti teán anyámnak házvezetőnőséget, nekem pedig árvaházat ajánlottak, amiért – mint mondták – még anyám is maradhat tisztességes és én is. És persze úgy mellékesen a férjhezmenetel is, hiszen akkor anyám még huszonöt éves volt, én nyolc. De a férjhezmenetelnek hihetetlen ellenzője volt a telekkönyvvezető, amit meg is lehet érteni: négy leánya hervadozott pártában.

Anyám a varrást választotta. Elment inasnak, „varrólánynak”, aztán varrodát nyitott. A varrodának cégtáblája nem volt, részben mert nem telt effélére, részben mert egy ún. úri család tagja és adótiszt özvegye abban az

időben egy kicsit szégyellte is, hogy nyilvánosan hirdesse magát. De ez a hírverés nem is kellett, hiszen az egész városka tudta, hogy anyám ipari pályára lépett.

Hát ültünk anyámmal a konyhában – a mindennap felmosott, kínos tisztaságú szobában volt a varroda! –, és vártuk a „kundsaftokat”. De a kundsaftok késtek. Talán nem bíztak anyám szaktudásában, talán visszatartotta őket bizonyos elégedetlenség, hogy anyám nem pusztult bele és volt bátorsága ilyen szabály- és megegyezés-ellenesen tovább vinni az életét. Mint mondtam: dolgozatók nem jöttek, mi feléltük szerény tartalékunkat, „a kis kunyhóban tehát – ahogy egyik érzelmes nőírónknál olvastam – nyomor ütött tanyát”. Éspedig a nyomor legbánatosabb fajtája, az ún. úri nyomor. Mert a nyomornak rengeteg válfaja van, és például életemnek nem is volt olyan nehéz időszaka, mikor afféle vidám nyomorban éltem. De az úri nyomor... az úri nyomor afféle társadalmi nemibetegség, még titkolni is kell, anyám tehát az éhezés legsúlyosabb pillanataiban, nyitott ablak mellett Strauss-keringőket játszott a hozományba kapott zongorán. De a tünetek elárulták: Mikszáth díszbekötött műveivel járkáltam az utcákon, a városban tehát híre ment, hogy nyomorgunk.

Erre megmozdult a városka szociális lelkiismerete, illetve a szociális lelkiismeret képviselőjében a városka igen jómódú vaskereskedőjének felesége.

A városka e szociális lelkiismerete negyvenéves lehetett és korszerű bájjakkal rendelkezett. Viharos részvétellel jelent meg varrodánkban: anyámat homlokon csókolta, nekem megsimogatta a hajamat, aztán úgy kutatta mohó szemekkel nyomorunk kézzelfogható nyomait, mint valami eltört porcellán darabjait. A hölgy után cinóberszín lábszárú cseléd hozta a ruhaanyagot: szövetek, csipkék, szalagok garmadáját. Anyám és a hölgy bementek a szobába, mi a cseléddel a konyhában maradtunk. A cseléd mezítláb volt, hátát az ajtónak vetette, felváltva vakargat-

ta talpával lábfejét, én huszárokat rajzoltam a naptár „Feljegyzések” rovatába.

Anyámék, hogy elvégezték dolgukat, kijöttek a konyhába.

– Hát akkor szombatra meglesz, ugye? – jelentette ki inkább, mint kérdezte a hölgy, és újabb csókkal illetve anyám homlokát, aztán ránézett sápadt arcomra, és úgy látszik fellángolt benne ismételen a szociális lelkiismeret. – És majd feltétlen küldök néhány barackot – fejezte be, és távozott.

Anyám kipirulva és azonnal hozzáfogott a ruha varrásához. Mikor a szomszédok megtudták a szenzációt, becsődültek és sorra tapogatták a szövetet, csipkét meg a szalagokat. Hanem nagyon szörnyülködtek, hogy anyám olyan olcsón vállalta a ruha varrását. Anyám azt mondta, hogy igazán nem is tudta mennyit kérjen, hogy kezdő, s hogyha olcsóbb, mint más, talán inkább felkeresik. És, hogy mentse magát és mentse a vaskereskedőnet, hozzátette: „Aztán megígérte, hogy küld egy kis barackot”.

Anyám két nap alatt – éjjel-nappal varrva – próbára készítette a ruhát. Én mentem el a vaskereskedőnéhez, hogy jöjjön el próbálni. A hölgyet a kertben találtam, egy kosár barack és egy halom barackmag között terült el. A barackok hamvas, tompa fénnel, a magok nedvesen csillogtak. Jelentettem a próbát, a hölgy csámcsogva bólintott. Már a kertkapunál voltam, mikor utánam szól, hogy aztán hoz néhány barackot.

A próbán a hölgy apró sikolyokat hallatott, hogy milyen kiváló, milyen remek lesz a ruha. „Mégis Gizikém – mondta és oldalt nézett a tükörbe –, mégis ezt a fodrot egy nagyon picit feljebb kéne tenni és ezt a csokrot valamivel nagyobbra.” A csokor egy korszerű dudorán volt, amit a tükörben éppen profilban láthatott. Talán úgy gondolta, hogy ha nagyobb lesz a csokor, nem látszik annyira korszerűnek a dudor.

Ez a csokor és fodor anyámnak másfél napi munkájába került.

A második próbán a fodort mégis egy kicsit lejjebb óhajtotta és hogy a mellső részén levő dudorain a berakások egy pirinyóval keskenyebbek legyenek. Ezzel szemben a ruha ún. sonkajjai igazán megnyerték tetszését. „De szombatra meglegyen a ruha” – mondta szinte fenyegetően, mikor távozott. Hogy elment, anyám boro-gatást tett a homlokára és ledőlt.

A harmadik próbán felszisszent a vaskereskedőné: „Gizikém, mit csinált ezekkel az ujjakkal?!” Anyám megdöb-benve állott: hiszen nem csinált semmit sem velük. A hölgy bosszúsan tépdeste a ruhaujjak sonkára emléke-zető részét, mialatt szegény anyám úgy állt előtte vörös, könnyes szemével, mint egy rajtakapott bűnös.

Röviden: a ruha a hatodik próbára mégis sikerült. Ami-
kor az illető hölgy elküldte a csináltatás árát, azt izente a
cseléddel, hogy majd küldeni fog néhány barackot.

És akkor szombat este – névnap volt – az illető s az
anyám által készített ruhában pompázott. Mellső dudora-
in a berakások egy pirinyóval keskenyebbek voltak, hát-
ső dudorán a csokor valamivel nagyobb.

– Nahát, remek! – mondták barátnői; akadt, aki azt
mondta „isteni”!

A városka élő, szociális lelkiismerete erre kissé elhúzta
a száját, kissé felhúzta a szemöldökét, legyintett és sóhaj-
tott:

– Az a szegény Tomcsáné varrta, hiszen tudjátok, hogy
vannak, muszáj pártolni.

És akkor szombat este fogtam az anyám forró, vékony
kezét és sírtunk. És akkor szerettem meg az anyámat
csendes, mély, végtelen szeretettel és akkor utáltam meg
hangosan, visszavonhatatlanul, örökre a – barackot.

Talán – mit lehet tudni – talán ebbe halt bele anyám ma
tizenöt éve, egy ilyen ragyogó, villogó, szikrázó júliusi
délután.

1957

A GÓL

1.

A városka főterén levő tiszteletlábla egyik fényképe alatt, mely egy jóképű, nyílt tekintetű ifjút ábrázolt, ez állott: „Botos Lajos húsz éves asztalos, a Vörös Csillag termelőszövetkezet dolgozója, szegényparaszt szülők gyermeke, élmunkás és újíto. Normáját állandóan túlteljesíti...” stb. A folytatás ez alkalommal nem érdekel bennünket, ellenben az igen, hogy ez a fénykép, alatta a szokványos értesítéssel, a tavasszal még a tiszteletláblán volt, de most őszire eltűnt. A napszitta papíron csak egy sötétebb folt mutatja, hogy itt volt egyszer Botos Lajos fényképe, aki húsz éves korára élmunkás lett.

Hogy mért hullt le a képe az őszi falevelekkel, ezt mondja el az alábbi írás.

2.

Ezelőtt hat évvel Verőfény nevű faluban, mikor a nyári este már kezdte sötétbe csombolygatni a falut, az igazgatótanító valami ügyben befordult Botos Mócsi udvarába. A tornác lépcsőjének legalsó fokán üldögélt Botos Laji – az évben végezte az utolsó osztályt az igazgató keze alatt –, s valamit faricskált.

– Te mi jót csinálsz, Laji? – hajolt le az igazgató.

Botos Laji felállt, jobb keze hátával, melyben a bicska volt, eltörült a homlokán, aztán bal kezét elévette a fenéke mögül. Egy kecske volt a kezében, fából kinagyolva.

– Addsza ide – vitte közelebb szeméhez az igazgató a kibontakozó figurát. Megforgatta, távolabb tartotta. – Fáin – mondta. Aztán elgondolkozva tette hozzá: – Effélékkel foglalkozol...

Laji azt hitte, hogy ez megrovás, s védekezett:

- Egész nap szénát csináltunk, az állatokat elláttam, gondoltam, még egy kicsinnyég nem fekszem le.

- Nono - „nevelt” az igazgató -, ez jobb is, mintha a cipődet szaggatnád a leányok után.

- A' még réaér - pirult el Laji.

Az igazgatón, amíg ment fel a lépcsőn, átvillant, hogy ő is faricskált gyermekkorában, mellette is megállott egy sovány, borzas férfi, s elkérte amin dolgozott. Mikulást faragott, úgy, ahogy látta a kirakatban. A sovány férfi bólogatott, de úgy inkább csak magának, s azt mondta, hogy fogsz te, fiam, még élő embereket is kifaragni.

Nem jutott odáig. Másfelé kellett mennie. Tanító lett.

A konyha ajtaja tárva volt, Botos Mózsi éppen lámpát gyújtott, mert a felesége pápaszemének a szárát kellett megdrótoznia.

Kezeltek, az igazgató leült, s mikor elintézte, amiért jött, nagyot szívott a cigarettából, s bal keze begörbített mutatóujját az állához érintgette - ilyenkor mindig új témát kezdett.

- Jó keze van ennek a maga fiának - fújta ki a füstöt.

- Lajinak-é? - villant meg a Mózsi szeme.

- Neki.

- Megjár - fogta le Mózsi az apai büszkeségét, de ahogy hüvelyk- s mutatóujjával eltörölt bajusza két ága alatt, ez a feltétlen megelégedés jele volt.

- Kéne csinálni a fiúval valamit. Kár. - Csak ennyit mondott, de Mózsi pontosan tudta, hogy mit hallgatott el az igazgató.

- Ekkora földem van, igazgató úr - tette a szemüveget egy szikrát arrébb. - Ekkora s két hitvány tehenecske. - Ő sem mondott ennél többet, csak később megtoldta: - S adósságom.

Az igazgató elnyomta a cigarettát s felállott:

- Megpróbálunk valamit.

- Ha - nézett el Mózsi -, ha az urak tudnának valamit csinálni a városban...
- Az elvtársak - mondta halkán az igazgató.
- Szóval úgy is mondják, no - bólintott Mózsi. Azzal kezelték.

3.

Augusztus utolsó napján, alig hogy pirkadt - a Hargitából nem látszott semmi a köd miatt - Botos Mózsi feljött az istállóból, ahol a tinókat látta el.

- Kész vagy-é? - fordult az asszonyhoz.
- Kész - szipogott az asszony. - Vajegy almát is feltennék.
- Tégy - bólintott Mózsi, s aztán beszólt a szobába: - Laji te.

- Tessék, édesapám - lépett ki Laji, tiszta, fehér ingujjban, lenyalt hajjal, amit tegnap a falu libbentő borbélyá próbált városiasra szelídíteni.

- Lépj át keresztapádhoz, s kérd el a katonaládáját, én már beszéltem vele. Ejsze nem bolondultak meg azok az amerikusok, hogy szükség legyen még reá - tette hozzá csendesen.

Hogy Laji ledörömbölt a lépcsőn, Botosné keze az almával megállott a levegőben:

- Pénzt mennyit számított?
- Lajinak-é? - kérdezte Botos tiszta feleslegesen, de hát gondolkozni kellett a dolgon.
- Neki.

Botos Mózsi csak akkor válaszolt, mikor egy frankos skatulyából kivette a borotvaszappant s a kopott szőrű ecsetet:

- Semmit. Apám - emelte fel az ecsetet - négy lejjel engedett el katonának.
- A katona kapott mindent - próbálkozott Botosné.

- Laji is kap - vágott szavába az ura. - Meglesz a kosztja, kvártély, még a könyvek is. S úgy mondják, tán ruhát is kap.

- Mégis - erősködött az asszony -, idestova tizenötödikbe jár.

- Tudja meg, mi az élet - mondta ki a szentenciát Botos Mózsi, s kezdte szappanozni az arcát.

Botosné hátra-hátrapislogva elővette a bibliát. János evangélistánál kinyitotta, kivette a tízejest és a kebelébe rejtette.

Laji elhozta a ládát. Zöld volt, kopott, de még látszottak a fehér betűk: „Menyhárt Imre” s alatta „Verőfény”.

Botosné kezdte megrakni a ládát. Botos, miután végzett a borotválkozással, lement, hogy befogja a tinókat:

- Igyekezz - szólt vissza az ajtóból. Botosné ezalatt tanácsokkal látta el a fiát s ez tartott addig, míg csak Botos fel nem kiáltott:

- Jöhetsz-é, Laji? - S azzal kicságotott a kapun. A kapu előtt megállott s végignézett a falu még néptelen utcáján. Kinyomta homlokából a kalapot, s míg frissen borotvált nyakát vakargatta, efféléket gondolt, hogy: ha elmegy a legényke, ami bizony egyrészt elég baj, mert jó keze-fogású, kemény legényecske, s most tudna segíteni a gazdaságban. De hát menjen - nyomta szemére a kalapját -, menjen, próbálja meg. Elég volt pár száz évig a falu, menjen ki a világba. - Azért egy szikra vigaszra volt szüksége, hát arra gondolt, hogy a világ is csak egy nagy falu... Ha, adja a Teremtő, hogy megtalálja a megélhetést s osztán a párját... - Tovább nem fűzhette a gondolatait, mert Virág megreccsentette a jármot, s Botos, bár tudta, hogy Virág tiszta ártatlan, mégis orron nyomta az ostor nyelével, mert hát egy apa mégiscsak megválnak egyetlen fiától, no.

Laji lecipelte a ládát, az apja fellendítette a szekérbe. Aztán egy pillanatig tétován, bizonytalanul álltak: a szándék és a tett közt van egy villanásnyi űr. De a következő

pillanatban már a tettek mezejére léptek, ami abból állt, hogy Botos Mózsi egy hihetetlenül hegyeset sercintett, s azt mondta „no”, Botos Laji pedig megtapogatta harisnyája zsebében a tízlejest.

Botosné a tornácról nézte őket. Köténye szélét a szájáig emelte s csak lopva a szeméig, mert az ura nem szerette a könnyeket. Ő, ha már nem bírta magába fojtani, sercintett, amit egy fehérnéptől mégsem lehet kívánni.

De abba már nem szólhatott belé, hogy az anya, mikor szálltak fel a szekérre, ne hagyakozzék:

– Osztán ügyelj magadra, fiam, vigyázz a motorokra, ha jársz az utcán. Ha beteg vagy, izenj, fogadj szót s tanulj, lelkem...

– Csá, Virág! – vágott Botos a felesége szavába.

A szekér recsenve indult.

A nap éppen akkor pislantott ki a Kőlik felől, hogy induljanak napfényben.

4.

Botos Laji a szakiskolába került, s a négy év alatt az asztalos szakmán kívül sok mindent megtanult, hol a maga, hol a más kárán. Minket most csak az érdekel, hogy többek közt megtanult futballozni is. Megtanult? Mindenesetre megtudta a lényegét és a szabályokat. Egyelőre azt rugdosta lelkesen, fiatalos hévvel és erővel, ami éppen az útjába akadt, lett légyen az fényes, politúros vadgesztenye, eldobott gyufaskatulya, kicsavart fél citrom vagy cigarettacsikk, amit eltalálni bal külsővel már a gyakorlat és lábtechnika magasabb foka. Később szőrrel töltött bőrlabdával folytatták futball-tanulmányaikat, amikor is már gyakorolták a hozzátartozókkal kapcsolatos szakkifejezéseket, amiket akkor hallat a játékos, ha a szélső a labdát vagy a fél citromot túl rövid passzal adja le. Olykor este a bentlakás hálójában is voltak rögtönzött mérkőzések, amikor a labdát cipő vagy sapka pótolta,

amíg csak a felügyelő tanár le nem fújta a meccset. De egy időben uralkodott olyan felfogás is, hogy ne vessünk gátat az ifjúság dinamikus nevelésének, és ennek az elvnek pregnáns bevallásaként a nevelő is bedobta magát a sapka vagy fél citrom körüli harcokba, melyek nyilván a nagy „életmérkőzésnek” voltak edző előcsatározásai. Később, persze, rendes, felfújható labdát kaptak, igazit, amilyennel Hepták, a világhírű csatár csinálja azokat a csodálatos mutatványokat, hogy teszem, felfuttatja a labdát a fejére, onnan lefuttatja a lábára, aztán megint fel a fejére, aztán le a lábára és így halad a százezres tömeg lelkes, egetverő üvöltése közben, feltartóztathatatlanul az ellenfél kapuja felé, és amikor odaér, a kapus a bámulattól összeesik és nevezett világhírű csatár „ollóval” védhetetlenül bevágja a „bőrt” a kapu jobb felső sarkába!

Efféle meséket mondtak lefekvés után és elalvás előtt, s a legnagyobb mesélő egy nagyvárosból idekerült gyerek volt, aki állítólag már látott több nemzetközi mérkőzést is. – Hű! – mesélte –, tudjátok, volt ott egy játékos, aki úgy szedte le a levegőből a labdát, mint más a fáról az almát. – Kézzel? – kérdezte egy bátortalan, vékonyka hang, mire harsogó szakértő-röhögés tört ki, míg csak át nem döfte a vidámság nevezett válfaját a nagyvárosi ifjú hangja: – Te futball-hülye – mondta szakszerűen, mert akkor már a harmadikba jártak –, ha kézzel érintik a labdát, az fault! Hű! – folytatta –, aztán láttátok volna, hogy mit csináltak a lányok – ez már a negyedikben volt –, mert a nők imádják a futballistát. Mert mégis más, ha egy nő lakatossal, asztalossal vagy egy híres futballistával indul meg. Az a nőre egy reklám és haszon. Mert a híres futballista jár ugyebár külföldre és onnan hoz a nőnek karórát és harisnyát. Aztán, tudjátok, volt Váradon egy rém buta gyerek, de úgy futballozott, mint egy isten. Hát el kellett volna bukjon vagy hatból, de hogy egy csodacsatár volt, hát közbeléptek és átengedték, mert úgy

kívánta a város becsülete. Mert a futball más, mintha nyomom a gyalut egész nap...

Így fertőzöttek az ifjú lelkek – nem a sport! – a futball kórokozójától. Botos Laji a maga világába, a maga igénykörébe még nem tudta beleilleszteni a külföldi karórákat, a százezres Stadiont, a futballistákkal szemező lányokat; a futballt még inkább fiatal, kemény izmai kívánták, kiélési forma volt a labdarúgás. De úgy rúgta a labdát, ahogy minden dolgát végezte: szorgalmasan, lelkesen, lelkiismeretesen.

5.

A szakiskolát kitűnő eredménnyel végezte, és mint asztalos bekerült a helyi Vörös Csillag termelészövetkezetbe. Magánélete lett. A munkábalépés előtt néhány napra hazament. Két ládával érkezett: a keresztapjával, amit újra festett, olyan zöld színre, mint a falut körülvevő fenyőerdő színe, s rá a betűket olyan villogó fehérre, mint a hó a Hargita tetején. Most már saját ládája is volt, természetesen maga készítette, kiemelhető betéttel, rekeszekkel, polcocskákkal és olyan retesz-találmányával, amit csak a beavatott tud kinyitni, a kulccsal való kizárás után is.

Tudták, mikor érkezik, egy falubelijével megizente. Anyja várta a kapuban, apja csak az istállóból leskelődött, nehogy elkapjon a gyermek, ha mind a ketten várják. Egy másik kapuban néhány leányocskas sugdolódott, de lehet, hogy ez csak elképesztő véletlen volt.

Az autóbusról egy magas, viharkabátos legény szállt le, kabátja zsebéből kilátszott egy újság csücske. Bajusz-kája volt s valami különös városi illata, amolyan borbélyszaga.

– Lajoskám, lelkem – ölelte meg az anyja, s aztán amíg a ládák lekerültek, ott topogott körülötte. Az apja megvárta, hogy jöjjenek be a kapun, akkor a villát megtámasz-

totta az istálló falához, s lassú léptekkel jött előre. Az udvar közepén levő körtefa alatt találkoztak, kezeltek. Bundás, a házőrző is odasündörgött, megszagolgatta a Laji lábszárát, s aztán körülugrálta nehézkes, lomha mozdulatokkal, hiszen már Lajizal szinte egyidős volt.

Laji három napig maradt otthon, elsején munkába kellett állnia. A nyár utolsó napjai voltak, Laji csak most jöhetett haza, mert a vizsgák után tanulmányi kirándulásra mentek, meglátogatták az ország nagyobb üzemait, gyárait. Az egyik tengerparti városból küldött is egy képeslapot, ami most ott díszelgett a fali sőtartón; azért a sőtartón, mert ott tűnt leginkább a látogatók szemébe, s el lehet mondani talán már századszor is, hogy Lajoska kitűnően végzett, merre jár, s hogy pénzjutalmat is kapott, biztosan, hogy meg tudja kezdeni az életet.

Laji az otthoni napokban nem járt sehova. Azonkívül, hogy az apjának segített ebben-abbán, megreperált mindent a házban s a ház körül.

Az utolsó este azért mégis elmentek a szövetkezetbe. Ezt az apja tervelte ki, a maga módján, leplezve a szándékát, de hát meg kell érteni, hogy meg akarta mutatni a fiát. Úgy kezdte, hogy a vacsorára készített tojásrántotta igen zsíros volt.

- Nem innánk meg egy pohárka bort, te Laji?- tapogatta a gyomrát, s böffenést is mímelt.

Laji beleegyezett, az anyja se bánta. Tán ment volna ő is, ha illenék a fehérnépnek a kocsmába járni.

Amíg mentek a szövetkezet felé, Laji elnézte az estebe burkolózó falut. Istenem, milyen kicsi is lett. Akkorácska, mint egy fészek. Az újhold mintha Diák Pisti kútágasán fityegne. Négy évvel ezelőtt a világ legnagyobb fája a Szürke-forrás mellett nőtt, s a legnagyobb „erőmű” a Küküllőre épített malom volt... Kicsi fészek, de meleg - öntötte el Lajit a hálaérzet. Közelebb lépett az apjához, s mintha az apja aggodalmára válaszolt volna:

- Aztán az adósságra ne legyen gondja, én majd letörlesztem.

Az apja hangjában nem volt se meglepődés, se megindulás. A szokott hangján mondta:

- Eccer magadot lásd el, s osztán ahogy gondolod. - De néhány lépés után mégis egyet sercintett, mert hiába, jól-esik hallani az effélét.

A szövetkezetben egy hosszú asztal mellett már ott ültek: az igazgatótanító, Menyhárt Imre, a Laji keresztapja, a néptanács titkára, Bonda Gergő, a messze földön híres vadász s mások. A társaság összetétele azt mutatta, hogy Botos Mózsi rendkívül jó szervező. Mózsi úgy futólag, mellékesen említett valamit erről az összejövetelről, most mégis mindenki úgy érezte, mintha csak véletlenül lenne jelen.

Botosék, hogy végigkezeltek mindenkivel, leültek, s Laji mindjárt kért is egy liter bort.

- No Mózsi - jegyezte meg Menyhárt Imre -, ezt is megérted, hogy a fiad kéri az italt.

- Az ember sok mindent megér - bólogatott Mózsi -, csak azt nem érjük meg, hogy Bonda Gergő elefántot lőjön a Hargitán.

- Mert úgy hallánk - rikkantott belé a titkár -, hogy oroszlánt már lőtt.

Amíg kacagtak, Bonda Gergő a mutatóját billegtetete, s hogy elült a kacagás, megállt az ujjá:

- Néné - koppantott az ujjával -, én igaz, nem löttem egyet se affélit, de még szamarat se, pedig elég jár erdőlni a Hargitára.

Így folytatták egy darabig, aztán komolyabbra fordult a beszélgetés, hogy Lajiek merre is jártak a nyáron, miket láttak, miket tapasztaltak. Laji el is sorolta nagyjában a gyarakat, üzemeket, petróleum-finomítókat, s megemlégtette, hogy láttak egy futballmérkőzést is.

A keresztapja legyintett:

- Úgy mondják, meg vannak a népek bolondulva az efféléért.

- Megbolondulva éppen nincsenek - mosolyodott el Laji -, de izgulni izgulnak.

- Itt is kezdik - bólogatott a titkár -, de csak még úgy né.

- Te szoktál-é? - fordult Lajihoz az apja.

- És is csak úgy né, ahogy a titkár elvtárs mondja - vont vállat Laji.

Később a jövőről kezdtek beszélgetni. A világ jövőjéről, az ország, az erdők, a falu jövőjéről, aztán mind alább, végül a Laji jövőjéről. Az igazgató azt ajánlotta, hogy Laji iratkozzék be az esti tanfolyamra, s érettségizzék le. A titkárnak is volt egy-két szava arról, hogy ne felejtse Laji: a falut képviseli, a falu küldi ki a világba, hát dolgozzon szorgalmasan, éljen becsülettel, s csak jó hírért hallják. Ez olyan pohárköszöntő-féle volt, hát összekoppantották a poharakat. Aztán - a nagy vadász erősködésére - még megitták a szent jános-áldást s elszéledtek. Apa s a fia inkább szótlanul mentek haza. Botosnét szunyókálva kapták a biblia mellett. Azt állította, hogy abban a pillanatban koppant le a szeme.

A másnap reggeli autóbusszal Laji visszament a városba.

6.

És kezdte berendezni az életét. Lakást egy özvegy postásnénál kapott, akit mindenki Feri néninek hívott, mert olyan bajusza és szakálla volt, hogy akármilyen Ferencnek is becsületére vált volna. Az özvegy nem haragudott ezért a névért, büszkén viselte férfi-ékeit, csak azért panaszkodott, hogy kezdenek őszülni. Feri néni a konyhában lakott, Laji a kicsi szobában, melynek ablakaiban most még javában nyíltak a pelargóniák.

Laji beiratkozott az esti tanfolyamra, s a barátai unszolására a tánciskolába, a „felnőtt kólón”-ba, ahogy a kézzel írott plakáton állott. Itt ismerkedett meg Emmával, az ápolónővel, aki egy Nyikó menti kicsi faluból került a városba. A szerelem úgy érkezett, mint egy jó, csendes, májusi eső. Egy darabig nézték az eget, hol a parkban ülve, hol a vár alatt sétálva, egyszer aztán – megeredt az eső. Beálltak egy fa alá s megcsókolták egymást. S néhány nap múlva, mikor Feri néni takarított, egy lány mosolygott rá díszes keretből, amit természetesen Laji faragott. És amikor azt kérdezte, hogy ki ez a „fehérnép”, Laji belemondta a kifutott-tej-szagú levegőbe: a jegyesem. Szép „hölgy” mondta elismeréssel Feri néni, de aztán felszegte a fejét:

– Hanem – folytatta – nehogy úgy csináljon, mint az a disznó Vámos Pista, hogy minden héten más fehérnép képe került a rámába. Fel is mondtam neki, mert nem tűrhettem, hogy így bánjon a nőekkel! – fordult sarkon Feri néni, s úgy látszott, hogy határozott mozdulattal pedert egyet a bajuszán.

Lajos megelégedett volt. Dolgozhatott – tisztességesen megfizették. Tanulhatott – a tanárai példaként emlegették; szeretett s szerették. Mi kell több? – gondolta. – Olyan vagyok, mint a búzaföld. Most van a vetés ideje. Ha tiszta búzát fogadok be, nem várhatom, hogy kendert, szőlőt vagy cédrusfát teremjek.

Igen, persze rúgta a labdát is; de csak úgy mellékesen. Ha Emma szolgálatban volt és nem volt más dolga, ki-kijárt a futballpályára, ahol a városka csapata edzéseit tartotta, s ha valamelyik játékos éppen hiányzott, dresszt is húzott és rúgta a labdát úgy, ahogy tudta. De, mint mindenhez, amihez hozzáfogott: lelkesen, szorgalmasan végezte ezt is, s mivel izmos teste, szemmértéke s remek belső szervei voltak, bizonyos eredménnyel is rugdálózott. De ez csak jószándék volt, különösebb labdarúgói tehetség nélkül. Ahhoz, hogy belekerüljön a város „Elő-

re” nevű csapatába, nem mutatott olyan „klasszist”. (A csapat edzője szeretett használni ilyen „válogatott” szavakat, ami – nyilván úgy gondolta – csapatának is súlyt ad.)

Emma is féltette, nehogy valami baleset érje. S lehet, különös női ösztönnel féltette valami mástól is...

7.

Valamikor hét város versengett, hogy melyikük szülötte Homérosz. Persze akkor még nem volt futball. A bőr-és gumiipar nem állt olyan fokon. És a kutatás kiderítette, hogy nem volt ércfütyülő sem. Most más a városok becsvégya, bár az is igaz, hogy a mai nyilvántartás mellett nem lehet kétséges, hogy hol is születhetett egy olyan Homérosz-szerű költő.

Nem célunk tüzetesebben taglalni a városok ideológiai fejlődését Athéntől le egészen Zöldvár és Kékvár városokig, mely városocskák a futball importálása óta azért versengenek, hogy az évenkénti két bajnoki mérkőzésen melyik város csapata, illetőleg melyik város győzi le a másikat.

Ha évszázadokra visszamenőleg tanulmányozzuk e két városka történetét, nem tudjuk, hogy e városokat a futball feltalálásáig tulajdonképpen mi is érdekelhette. Nem találunk különösebb nyomokat, melyek társadalmi, művészeti vagy politikai igényekre vallanának. Sportról és zenéről ne is beszéljünk. Ami a sportot illeti, még a kuglizás mozgatott meg bizonyos réteget, olyanokat, akiknek az orvos hízás ellen mozgást ajánlott. Viszont az esetleges fogyást kétségessé tette az, hogy sörbe ment a parti. A zenét az állatorvos lánya képviselte, aki nyitott ablak mellett játszott a „Szűz imájá”-t, még akkor is, amikor az már anakronizmus volt. Az állami támogatásban részesülő szociális érzés addig a hat disznóig terjedt, amit az aggmenház vezetője az aggok helyett hizlalt, és a szegények javára rendezett bálig, ahol is Vitéz Pali bever-

te az ablakokat, összelövöldözte a tükröket és felgyújtotta a berendezést. Persze kifizettek mindenkinek mindent, és a szegények kaptak karácsonyra egy üvegecske hajolajat meg egy nikotinszűrős szipkát. Az irodalmat B. Bajza Lenke és Ohnet képviselték, ha pedig színészek jöttek a városba, a dagadt nagykereskedő lábat mosott.

De aztán jött a futball és pezsegni kezdett a város!

Először a fiatalság hódolt be a tagadhatatlanul szép, férfias és izgalmas játéknak, anélkül, hogy karórára vagy a futballnak a nőkre gyakorolt ernyesztő hatására gondolt volna. A közönség – hogy így mondjuk –, amikor még a futball gyerekcipőit bámulta, még kicsiny volt, elfogódott és csendes. Még nem annyira a csapatok érdekelték, hanem az ifjú izmok vetélkedése, a helyzetek sport- és ésszerű megoldása, az ötletek kibontakozása, az akciók végrehajtása. Akkor még áhítat volt a közönségben. A mérkőzést úgy nézte, mint egy színjátékot, melyben az erő, az ügyesség, a találékonyság, kitartás és akarat a szereplők. A csapata mellett szurkolt, ami érthető, de ha győzött, nem járt kánkánt, és ha veszített, nem öltött gyászruhát. Persze a futballnak ez az aranykora nem tartott sokáig. Legalábbis Zöldváron. Mert a futball élére egy epebajos bankigazgató került, és vele lendületet kapott – nem a labdarúgás! – a közönség. Természetesen azért, hogy a közönség oda jutott, ahol most van, annak nem pusztán az epevezeték eldugulása volt az oka. Sok oka van ennek, de mi most ne tévesszük szem elől Botos Lajit, aki időközben húsz éves lett és élmunkás.

Zöldvár és Kékvár a tavaszi rangadóra készült, zöldvári színhellyel. Érthető, hogy mindkét városkában óriási izgalom előzte meg a mérkőzést. Gereblyés nyugalmazott telekkönyvvezető szerint, aki fél vesével szokott üvölteni a tribün első sorában, titánok harca lesz. Nem mehetett be üzletbe, vendéglőbe, hivatalba, műhelybe, hogy ne a nagy csatát vitatták volna izzadt, kivörösödött emberek. Kémek jöttek és mentek a két város közt, hogy kipuha-

tolják a csapatok erőnlétét és hangulatát. Esküvőt halasztottak el a meccs napjáról és a temetést két órával korábban tették, hogy a megtört szívű gyászoló gyülekezet, a pótolhatatlan csapás sajkásával a szívében, még idejében elérhessen a mérkőzésre. Sajnos, a szülést nem lehet így szabályozni, de az előzékeny ifjú apák megígérték, hogy a szünetben telefonon értesíteni fogják a szegény, peches mamákat a félidő eredményéről, a játék menetéről és a küzdelem kimeneteléről. A haldoklók azért könyörögtek az egekhez, hogy megérhessék a nagy napot, és az egészségesek minden étkezés előtt kezet mostak. Az utcasarokokon és a kapuk előtt csoportok verődtek össze, és soha annyi kifutott tej és odakozmásodott étel nem volt, mint a mérkőzést megelőző napokban. A csapat tagjai valami különleges, lassú úszómozdulatokkal rótták a várost, olykor megtorpantak, mintha otthon felejtettek volna valamit (megtorpantak a bámulók is!), aztán titokzatos mosollyal folytatták útjukat. A csapat vezetősége állandóan rohant és mindenki a másikat kereste. Voltak ritka pillanatok, amikor találkozhattak is volna, de az utolsó méter előtt ők is megtorpantak, és egy „jövök” kiáltással ellenkező irányba kezdtek száguldani.

Ebbe a várakozásba robbant bele a mérkőzés napjának reggelén a vészír, hogy Lipták, a csodálatos balösszekötő nem játszhat, mert csalánkiütése van!

A hír futótűzként terjedt és jeges rémület dermesztette meg Zöldvárt. Voltak, akik a sors, voltak, akik a kékváriak kezét látták a dologban. Természetesen azonnal orvosi konzíliumot hívtak össze. A konzílium beható vizsgálat után azon értelmű orvosi jelentést adott ki, hogy a köldök körül tényleg vannak „kütegek”, melyek csalánkiütésre engednek következtetni, de egyebekben nevezett Lipták Frigyes olyan erőnléti állapotban van, hogy életveszély nélkül folytathat intenzív mozgást kilencven percen keresztül. A város fellélegzett. Korán volt! Lipták szokott modorában kijelentette, hogy mindenki jöhet púpnak a

hátára, ő nem fog játszani. Nem játszik, mert eleget mondta, hogy az olasz epertől (május elején vagyunk!) kiütést kap. Hát ha ő nem érdemli meg, hogy részére francia epret importáljanak, akkor köpik az egészre és játsszék balösszekötőt a radai rosszsebb! (Részben átírt, részben rövidített nyilatkozat.) De a városban nem volt egy szem francia eper! Lipták hajthatatlan maradt. Visszautasította a felajánlott szobrot, amit a pálya bejáratával szemben állítanának fel, és a veterán labdarúgók küldöttségét egyszerűen nem fogadta. Nem volt mit tenni, be kellett állítani valakit a hűtlen Lipták helyére. A vezetőség összeült („a második konzílium!” – suttogta a tömeg), és sorra vette a számbajöhető játékosokat, de a javaslatok csak legyintést vagy keserű kacajt váltottak ki. Ekkor vetette be az edző Botos Laji nevét. (A név nem volt ismeretlen, mert május elsején került fel fényképe a tiszteletlábrára.) Kemény, áttörő játékos, lábtechnikája ragyogó – szavalt szent lelkesedéssel a kopasz edző –, fizikuma egyedülálló és lövései elsöprőek. A jövő csillaga! – fejezte be, és úgy ült le, mint aki megoldotta a kétségbeejtő helyzetet. Az ajánlatot végül is elfogadták, és városszerte keresni kezdték a jövő csillagát. A csillag – vasárnap lévén – a parkban ült Emmával. „Kakast” eszegettek, és arról beszélgettek, hogy mégis vesznek egy rádiót.

– Én úgy se tudok énekelni – mondta szomorkás mosollyal Emma.

– Nem baj, Emmuska – biztosította Laji –, a maga beszéde szebb, mint sok fehérnépnek az éneke.

Emmuska hálásan nézett rá.

Ekkor ért oda a küldöttség: az elnök, az edző, néhány bennfentes és természetesen az érdeklődők – nyugodtan mondhatjuk – tömege, akik a csalánkiütés felbukkanása óta nyomon követték a fejleményeket. Laji kíváncsian nézte a küldöttséget, fogalma sem volt, hogy időközben a jövő csillaga lett. Az elnök röviden vázolta a tragikus helyzetet, az edző Laji aggályait próbálta eloszlatni. Beál-

lítjuk – mondta –, legfennebb bizonyos formaságok miatt meg fogják óvni a mérkőzést. Most elindulhat – mutatott az ég felé a tréner, benyalintva a szája két szögletében kiverődött habot –, és a kedves menyasszony csak büszke lesz, hogy egy válogatott futballistának lehet az ideálja – hajolt meg gálánsán Emma felé. Az elnök a városa iránti kötelességére hívta fel Laji figyelmét, és azokat a borzalmakat ecsetelte, melyek akkor fogják sújtani Zöldvárt, ha a kékváriak győznének. Laji ránézett Emmára. Emma egy kicsit sóhajtott és szorosabbra fogta Laji karját. Végül is Laji bólintott, és a tömeg szétvitte a hírt.

9.

A mérkőzés négy órakor kezdődött, de már két órakor zsúfolva volt a nézőtér. Mondanunk sem kéne, hogy az egész Kékvár itt volt. Már a délelőtti folyamán megkezdődött a kékváriak özönlése. Autókon, biciklikon, szekereken érkeztek, jócskán jöttek gyalog. Egy asszony úgy tette meg a tizenhét kilométeres utat, hogy maga előtt tolt a kéthetes csecsemőjét, útközben állandóan azt hajtogatta: „Majd meglátjuk, majd meglátjuk!” Hiába ajánlották, hogy üljön fel kocsira, azt mondta: úgy „fogadta”, hogy gyalog jön, karjában a gyerekekkel, de a kart később mégis gyerekkocsira módosította. Csopak, a kékvári csapat intézője kijelentette, hogy egy ilyen anya előtt le kéne borulni, mert ezek a futball igazi hősei. Tizenkettőkor érkezett Kékvárról a különvonat úgy megrakva emberekkel, hogy az már vonatkínzás volt. Csak egy kocsiban ültek tizenegyen: a kékvári csapat. A kocs ablakában kék színű zászlócskákat lobogtatott az édes májusi szellő.

A kékváriak a nézőtéren egy tömegben helyezkedtek el, ami kétségtelenül taktikai elgondolás volt. A jótörküakat arányosan osztották el. Három órakor a kékvári tábornak még amolyan májális jellege volt: itt téstával kínálgatott egy asszony, ott szalonnát falatoztak, amott

egy üveg járt kézből kézbe, amíg csak egy őszülő, zömök férfi fel nem szólalt: „emberek, józanoknak kell maradnunk”, mire felrikkantott egy hang: „ne féltse Kékvárt!” Ez persze inkább a zöldváriaknak szólt, ahonnan visszafeleltek. Lassan folyamatos társalgás alakult ki a két tábor közt, nem nagyon szellemes, de inkább csendes.

Négy óra előtt pár perccel mindenki készenlétbe helyezkedett: órákat húztak fel, szemüvegeket törölgettek, torkokat köszörültek. Pont négy órakor felmorajlott a tömeg: valami okból futva megérkeztek a mérkőzés bírái, aztán taps zúgott fel: beszaladt a két csapat is, sötétzöldben a zöldváriak, világoskékben a kékvári csapat. A bíró maga köré gyűjtötte a játékosokat és felemelt ujjal magyarázott nekik valamit. Szelídíti a tigriseket – mondta valaki. Aztán – ahogy a sportlapok írni szokták – a labda elindult kilencvenperces útjára.

Botos Laji a balösszekötő helyén nagy lélegzetet vett és ő is elindult...

10.

A mérkőzés lefolyásának szakszerű leírására nem vállalkozunk, ehhez tollunk gyenge, szakmai tudásunk elégtelen, szókincsünk hiányos. Viszont megpróbáljuk a nagy mérkőzés tükröződését adni: a harc hevességét, izgalmas mozzanatait, idegtépő fordulatait vagy felemelő, áhítatot keltő részleteit a közönség magatartásán, viselkedésén, megnyilvánulásain keresztül érzékeltetni.

A játék néma csendben indult. A közönség mint egyetlen nagy, kitágult szem meredt a pályára. Ezeket a pillanatokat a be nem fejezett, a félmozdulatok jellemezték. A cigarettát emelő kéz félúton megtorpant, a kiflivég mozdulatlanul állott ki a szájából. A közönség az első félidő tizenhetedik percében kezdett felmelegedni. Eddig tapogatózó magatartás volt észlelhető. A felkészülés. A pillantások ezt mondták: győzelem vagy halál! – de a

vérszomj mellett az a megnyugtató tudat lappangott, hogy úgymint más fog meghalni, legfennebb a nagy mérkőzés után egy kis meghatódással gondolnak az elhullottakra, miközben még egy savanyúságot kérnek az eszterházi rostélyos mellé. De a tizenhetedik perctől kezdett a közönség forrósodni, hangosabb és változatosabb lett a hangja, lendületet kapott és remek egyéni akciók követték egymást: például, hogy Puccné beleharapott a szomszédja fülébe, mire a férj első figyelmeztetésben részesítette nejét, aki lihegve hivatkozott a játék hevére. Feledhetetlenül izgalmas pillanat volt az is, mikor a harmincegyedik percben a kocsit toló asszony kiragadta, magasra emelte gyermekét és ezt vijjogta: „láss egy orrszarvút!” A gyerek elmulasztotta a nagy pillanatot, mert – szemtanúk állítása szerint – édesen aludt. De azért erre a forró égővi, kissé lassú mozgású emlősre való utalás nem hangzott el hiába, a közönség átvette és adott pillanatban ezer és ezer torok üvöltötte: „orrszarvú, orrszarvú!” Az anya, mint aki mindent megtett gyermeke jövőjéért, éppen csak visszapottyantotta magzatát a kocsiba, mert akkor egy bot emelkedett ki a kékvári táborból, de ez a ragyogó helyzet is kiaknázatlanul maradt. Az első félidő végén volt még egy ritka pillanat: Pintér, a nyolcvanhat éves nyugalmazott lóbélyegző, akibe már csak tapasztalatcserére járt a lélek, s akit a labdarúgó-szenvedély és összetartás hordágyon hozott ki, felugrott, megforgatta feje felett a hordágyat, de az utolsó pillanatban a májzsugorodásban szenvedő hitvese robinzonáddal rávetette magát! Ezzel a lélegzetelállító akcióval, null-nullás eredménnyel végződött az első félidő.

Szünetben az ellenfelek levonultak a tribünről, hűsítőt fogyasztottak, voltak, akik kissé távolabb masszírozták egymást. A szünet utolsó perceiben bizakodó vita alakult, melyben mindkét tábor részt vett. A vitába a mentők három, a hatósági közegek két ízben kapcsolódtak be, az utóbbiak meggyőző érvekkel.

A második félidő viharos irammal kezdődött. Két hangorkán zúdult egymásnak: a „hajrákék” és a „hajrázöld”. Később a színek személyi irányba tolódtak el és a „hajrá” pontosabb irányba módosult. Zengett, zúgott a két tábor. Mintha két viharfelhő közeledne egymáshoz, ellentétes töltésű elektromossággal. De ezt az átfogó képet példamutató, egyéni akciók tarkították, tették változatossá, káprázatosná, feledhetetlenné. Például: Krammer, a választékos, őszülő, komoly, szomorú Krammer ilyen versikéket rikácsolt: „Egy, kettő, három, négy, dögöljön meg minden kék!” És Fuksz Edit, a nemes mozgású kozmetikusnő, a finom teintek, a szenvedélyre valló szemkörnyékek, a szemérmes pír és a halántékre felkígyózó szemöldökök mestere ezt ordította: „pu-pák, pu-pák”, de oly elszántsággal és minden kozmetikai sikert sutba vető erővel, hogy az arcát borító email kezdett lepattogzani és rövidesen olyan lett, mint egy játékbaba, amit a képire ejtettek. Nagymamák sikoltoztak, mintha valami szörnyű végzet lépkedne feljűk, vagy reménykedve szorították meszesedő szívűk a kezűk. A városkákban még fellelhető dédanyák is részt vettek az élet-halál küzdelemben s ha utolsó leheletűkkel, de a meggyőződés extázisában kijelentették, hogy „lesállás volt”, és ha ebben kételkedni próbált valaki, olyan kijelentést tettek, melynek részleteire igazán már nem is emlékezhetnek ilyen kegyelettelé magasztosult matrónák. És küszködő, sokgyermekes apák megfeledkeztek az életharcról, és belefeledkezve ebbe a harcba, becsületűkkel és gyerekeik egészségével alátámasztva esküdöztek, hogy Pimpó, a balhátvéd kézzel érintette a labdát. Általában érdekes volt, hogy asztmás, fuldokló, fehérvérű haldoklók jobban tudtak volna rohanni, rűgni, mint az a lajhár Csutak. És a némák beszéltek, a vakok láttak, a buták zsenikké tornyosultak, és a zsenik gyerekesen óbégattak. Csodálatos, csodálatos mérközés volt.

11.

A mérkőzés az utolsó percekig eldöntetlen volt, nem esett gól. Botos Laji úgy játszott, ahogy tudott: fáradhatatlanul, lelkesen és tehetségtelenül. De a nyolcvanhatodik percben aztán kapott egy labdát úgy húsz méterre az ellenfél kapujától. A rárohanó hátvédet valahogy kicselezte, majd összeszorított foggal, behunyt szemmel irtózatosságot rúgott a labdába, aztán hasra esett. Arra riadt, hogy egetverő ordítás tört ki, hogy felemelkedik, hogy tíz ember csókokkal borítja: a labda védhetetlenül zúgott be a bal felső sarokba. Egy-null a zöldváriak javára! Olyan gól volt – ahogy a szakértők mondták –, amilyen meg van írva a nagykönyvben. Olyan gól volt, amilyenért érdemes megszületni. Másnap az iskolákban magyarázták a gól szépségeit, és a magyartanár Hamlethez hasonlította. Botos Laji híres lett, hős és eszmény. Többet nem is rúgott a labdába, a bíró lefújta a mérkőzést.

A tömeg betódult a pályára, Lajit vállra emelték és míg vitték az öltöző felé, virágokkal dobálták. Első pillanatokban kényelmetlenül ült a vállakon, de megszokta. És az ujjongó ezrek láttára azt is elhitte, hogy tényleg valami hőstettet hajtott végre, valami óriásit tett, amit csak ő tud, hogy most már sejti, ki ő, látja az utat, a célt: mind magasabbra, a csillagokig! Így kell hogy legyen, hiszen ennyi ember, ekkora tömeg igazolja! Ó, ő már ismeri az embe-
reket, a más sikerét, tehetségét csak fogcsikorgatva ismerik el. És most fenntartás nélkül, extázisban őrzöngenek. És Botos Laji lenézett a vállakról, és kezdte másként látni a világot. Ebből a távlatból a föld kisebb lett, hát még a városka, hát még az emberek, akik itt nyüzsögtek alatta! Meglátta, hogy az igazgatója fentről nézve furcsán és nevetségesen kopaszodik, és hogy a nőknek, mikor fel-
emelt karral integetnek, meglazul a blúzuk.

Az öltöző ajtaja előtt a város vezetősége részéről üdvözltek és sok sikert kívántak. Az igazgatója homlokon

csókolta és egy nyurga, nyápic diákocska autogrammot kért. Laji a vállakon már megszokta, s hogy megint a földre került, bizonytalan lett, talán kissé esetlen is, de az ünneplés, a szavak, mosolyok, pillantások meggyőzték, hogy nincs tévedés: a földön is az, aki a levegőben volt, és az öltöző ajtaján most már úgy lépett be, mint korunk hőse.

Az öltözőben újabb ünneplés, tehát újabb bizonyíték várta: a sportleányok csokrot nyújtottak át. Laji már könnyed volt és nem kellett sok unszolás, sorra csókolta a lányokat. Ekkor jutott eszébe Emma. Valami szándék fellobbant benne, de megnyugodott: majd találkoznak később, biztosan itt lesz valahol. És egy szőke, karcsú lánynak azt mondta, hogy olyan szeme van, mint a búzavirág. A lány rávillantotta a szemét és azt kérdezte, hogy leszakítaná-e? Mikor távoztak, a búzavirág-szemű hosszan visszanézett.

Amíg mosta le magáról a harc mocskát, körülállták és bámulták. És egyre gyűltek a bizonyítékok. A sportorvos azt mondta, hogy ilyen fizikummal még nem találkozott, mire egy kicsi fekete emberke azt ujjongta, hogy ilyen testtel végül is szobornak kell lenni. – Nem gyalulásra született – jegyezte meg valaki, és mindenki helyeselt.

Laji mikor felöltözött, úgy találta, hogy a ruhája anyaga silány, a szabása rossz, és igen, már lehetne karórája is.

Emmát, aki egy virágzó gesztenyefa alatt állott, alig találta meg. Laji hozzálépett s mikor elindultak, átvette kezét az Emma vállán. Emma csodálkozva nézett fel: eddig Laji mindig nevette, ha párokat ilyen átvett végtaggal látott sétálni. Azt mondta, hogy csak a stricik andalognak így. Hát most így haladtak.

– Láttad a gólokat? – kérdezte Laji.

– Nem – mondta Emma –, csak azt láttam, hogy elestél.

– Érdekes – hehhintett Laji –, csak te nem láttad – és levette kezét Emma válláról. – Este bankett lesz – mondta később –, te eljössz?

- Reggel hattól szolgálatos vagyok - nézett el Emma. Laji nem erőltette.

12.

A bankett ötven terítékes volt, de tulajdonképpen az egész zsúfolt vendéglő, az egész város bankettezett. Ünnepe volt: Kékvár a tizenegy tigris és főleg Botos Laji, mint királytigris, lábai előtt hevert. Laji mint mágnes vonzotta a tekinteteket. A férfiak irigyelték, a nők vágyakozva nézték. A búzavirág-szemű lány is ott volt, blúzán két szál búzavirággal. Persze műanyagból. És nézték egymást. Laji kisebb megszakításokkal, amikor szórakozottan Emmára gondolt, a lány állandóan.

A pohárköszöntők során Lajit a következőkhöz hasonlították: tank, kovász, isten ostora, oszlop, forrásban levő must, csillag, Hunyadi János, kasza és vulkán. A szabók elnöke, aki vicces pohárköszöntőiről volt híres, az alábbi versikét szavalta el bámulatos sikerrel:

*Botos Lajos,
Élted már nem bajos.
Csak belerúgol,
És bent van a gól!*

Persze minden köszöntő után inni kellett. Laji nem volt itkányos, egy-két pohár sört ha megittak olykor Emmával a sétatéri kioszkban. De most ivott, mert úgy mondták, hogy aki gólt tud rúgni, az inni is kell tudjon, a teremburáját! És ha megmozdult, más asztaloknál is kínálgatták. És gyakran mozdult meg, hívta a kék szempár. De még hallotta az Emma sóhajait, és ilyenkor bizonyos büntudattal ült vissza a helyére. Hanem aztán a zenekar valami különös tangóba kezdett, és ez elnyomta Emma sóhajait. Laji táncra kérte Búzavirág-szeműt. Laji gyakran táncolt Emmával, s az úgy esett neki, mintha friss forrásvizet

inna. Ennek a táncnak, ennek az itálnak valami különös íze és illata volt. Nem frissítette – de rossz sem volt.

Pirkadt, mikor hazafelé tartott, gomblyukában a két szál búzavirággal. Részeg volt, életében először. A dicsőség, a világhír az oka – mentegette magát. A gól! A gól, amit a világon egyedül csak ő tud úgy berúgni. A fene a pofájukat – morfondírozott –, csak most jöttek rá, hogy milyen futballista vagyok?! Hol volnék, ha ezelőtt két évvel rúghattam volna egy ilyen gólt? Már járnám a külföldet, lenne karórám és Búzavirágnak harisnyái. De majd lesz – motyogta –, megígértem, meg is esküdtem. Csak ebből a tetves fészekből tudjak kimozdulni, mert itt hiába játszom úgy, mint egy isten. Hű! micsoda dereka van ennek a fehérnépnek, az anyja csillagát – gondolta. – És Emma? – Mintha a friss májusi szél kérdezte volna. – Hát, Emma – Emma. Mint asztalosnak, nem mondja, megfelelne, mert gondos, jó, s tűzbe tenné a kezét... de ez a másik, hű! mikor bekerültek a tömegbe és alig lehetett mozogni! Emma, hiába, nem való egy világhírű balösszekötő mellé, nem talál hozzá egy olyan kicsi, sóhajtozó fehérnép...

Szekér döcögött, s a gazda, hogy meglátta Lajit, meghógatta a lovakat.

– Te vagy-é? – kérdezte.

– Én volnék – dőccent le Laji a járdáról –, s maga, úgy látom, a keresztapám.

– Látom, jól virradtál.

– Én jól – kapaszkodott meg a löcsbe Laji –, mert tudja-e, olyan gólt rúgtam, amilyen több nincs a világon.

– Sze tán azért is küldött apád – mondta csendesen a keresztapja.

– Muszáj volt inni, nem hagytak békét – csendesedett el Laji is, de aztán megint hegyesen kezdte:

– Mondja meg otthon, lesz minden: apámnak karóra, anyámnak selyemharisnya, minden, minden.

- Ma csak az hiányzik nekik - nézte végig a keresztapja.
- No, most lépj haza - cügatta meg a lovakat.
Laji utána szólt:
 - De megmondja!
 - Tudom én, mit mondok - bólított a keresztapja, de ez már nem hallatszott a szekérszörgés miatt.

*

Délelőtt tíz órakor ment be munkába.

- Fáradt vagyok, Kósa elvtárs - mondta a munkavezetőnek.

Kósa elvtárs is futball-őrült volt, hát egy pillanatra eltűnt, s mikor visszajött, azt súgta Lajinak, hogy menjen haza pihenni, majd elintézik ezt a napot.

Könnyen megy - gondolta Laji -, de ez is a rendes dolog. Kivétel vagyok. Próbálnának meg nem így kezelni. Köpnék a futballra, és mehetne az egész csapat a víz alá.

Nem ment haza. Bodegába tért be, sört ivott és pofázott. Menthetetlenül megkapta az „epidémia futballicus”-t, és tudvalevő, hogy az ilyen steril testtel és lélekkel végez leghamarabb a kór. A negyedik pohár sör után már félrebeszélte, azt állította, hogy egy fővárosi csapat hívja.

Délután két órakor megvárta, míg kijön a hivatalból - Búzavirág. Átvette karját a lány vállán és elindultak.

- Szeretsz-e? - kérdezte Laji.

- Természetesen - mondta kuncogva a lány.

Tenyérfelhő sem volt az égen.

13.

Laji a végzetes gól után négy malomkő közt őrlődött: a munka, a futball, Emma és Búzavirág közt. A munka volt a megélhetés, a futball a ragyogó jövő. De nehéz úgy

széklábat faragni, hogy tekintetünk a csillagokra van függesztve és azon ábrándozunk, hogy a wembley-i stadionban négy vagy öt gólt rúgjunk-e az angol válogatottnak. Laji egészséges, számító, tisztánlátó paraszti esze defektet kapott: a bizonyítékok súlya alatt „megtört”. Nem csoda, hogy a munkájában lanyhulás állott be. Az élmunkás alig teljesítette a normát. És mikor erre figyelmeztették, sértődött lett. És ez az érzés annál inkább hatalmába kerítette, minél jobban kopott feje felett a glória.

Annál rendesebben járt edzésre. Már nem szorgalommal, hanem becsvággyal, nem lelkesen, hanem módszeresen futballozott. De, a fene tudja, így még rosszabbul ment. A nimbuszból még tartott, de a kopasz edző egyre többet morgolódott, és Lipták, a csalánkiütésből megélemedett Lipták, aki most középcsatárt játszott, azt hangoztatta, hogy nincs partnere. Persze, egyelőre csak általánosságban beszéltek, mert Lajinak ilyenkor megcsomósodtak az izmok a karján. Laji tényleg töprengett, hogy magára vegye-e a célzásokat, vagy üssön szét közöttük; végül is a harmadikat választotta, a legrosszabbat: nevetségessé tette magát, továbbra is azt hitte, hogy futballzeni. De lehet, hogy akkor már nem is volt más reménye. Egy pár meccsen pocsékul játszott, de még sokan bíztak benne.

Emma mindezekből keveset értett, mert keveset látott meg. Csak Lajit látta. Nem látta a gólt, csak azt, hogy Laji elesett. De akkor Laji felkelt és mindenki ordított. Ő, Emma, nem. Hanem az egyik nyári alkonyon, mikor Lajit kereste, meglátta a padon Búzavirággal. A lány éppen Laji homlokából simította ki a haját, aztán keze lesiklott a Laji arcán. Nem vették észre őt, hazament. Az ő helyében minden más lány sírt volna, ő nem. De Laji ezután hiába várta.

És Laji most gögös is lett: kap ő nőt eleget. És Emma képe helyett Búzavirág képét tette a rázába. Mikor ezt Feri néni meglátta, bosszúsan pödört egyet a bajuszán:

- Lajoska, ki ez a fehérnép?
- A... a menyasszonyom - vágta ki Laji.
- Ismerem - bólogatott Feri néni -, ez volt Vámos Pistának a harmadik menyasszonya. - Pödört és kiment.
Hát most már csak kettő maradt: Búzavirág és a futball.
És jött az őszi visszavágó és megint lobogott a két városka és megint összecsapott a két csapat: Zöldvár és Kékvár csapata. És Laji leégett. Reménytelenül, visszavonhatatlanul, örökre leégett. Lipták rúgott három gólt, és a tömeg őt vitte ki a vállán. Persze bankett is volt. Óriási bankett, és a szabók elnöke most ezt a versikét szavalta örült sikerrel:

*Mindenki hapták!
Hármat lőtt Lipták.*

Laji fogcsikorgatva öntötte magába az italt. Már csak Búzavirág maradt, aki most Liptákkal tangózott. Laji áttört a táncoló tömegen és a ringó pár mellett megállott.

- Szabad? - kérdezte.

Búzavirág lustán, félig kinyitotta a szemét, kék fény villant Lajira.

- Nem - mondta a lány, és ajka gúnyosan megrándult...

*

Hát effélékéért hullott le Botos Lajos élmunkás fényképe.

1957

FÁBÓL VASKARIKA

A felfedezések korát éljük. Sajnos, éveink nem minden találmányában lelünk nyugtató megelégedést és érzünk békés anyagszerűséget. A mai találmányok egy része mögött – feleljenek meg azok akármennyire céljuknak és hivatásuknak – valami pánikszerű erőfeszítés, rémült hivalkodás, nyugtalanító, kétségbeesett, fogcsikorgató akarat feszül. Ezek a találmányok rendszerint nem valami hiány következtében vagy természetes szükségletek kielégítésére láttak napvilágot, inkább megnyugtatón akaró dokumentumok, biztató mozzanatok, levezető bizonyítékok akarnak lenni.

Ezelőtt két perccel a rádióhírek során azt hallottam, hogy Olaszországban hosszas kísérletezés után rájöttek egy eljárásra, melynek útján tejtermék-hulladékból nagy-szerű szövetet tudnak előállítani. És bármennyire büszke vagyok is arra az emberi észre, mely az olasz hölgyeket és urakat tehéntúróba és aludttejbe öltözteti, mégis nyugtalanít, mert éppen ilyen logikus lehet, hogy néhány hónap múlva egy másik ország viszont gyapjúból már egész kitűnő tejeskávét fog előállítani.

Bámulok, ó hogyne, bámulok eme elegánsan szabott, kétsoros tejtermék hallatára, de elgondolkoztat az, hogy miért nem gyapjúból vagy gyapotból csinálnak ruhát, és a tejből vajat. Miért kell iszonyú agymunka után az elrendelt dolgoknak más célt, homlokegyenest ellenkező és röhhögtetően logikátlan hivatást kiagyalni?! Laikus vagyok, de inkább akkor érzek szabályszerűséget, egészséges világ-ügymenetet és természetes észet, ha a vajat a kenyérrre kenem, és nem viselem mellénynek az ingem felett.

A ruha tejből és tej gyapjúból korunk lélegzetelállító szégyene. Mert a lángelméket, a tehetséget, a technika

kiharcolt, nagyszerű lehetőségeit befogta a hamis jelszavak, az önzés, a gyűlölet jármába.

Mert éppen elég tej áll rendelkezésre tejeskávéné, vaj, túró, sajt céljaira, és éppen elég gyapjú meg gyapot várja, hogy körülölelhessen a fázó és szegyenkező emberi testeket, de... Ej, hagyjuk, ez már politika.

Szóval, ami engem illet: nem örvendek. Én nem fogok örvendezni akkor sem, mikor arról hallok hírt, hogy elhasznált csatahajókból almakompótot és gyümölcsből golyóálló páncélt tudnak előállítani.

Nem tudok örvendeni. Mert a találmány nem értem van, mint ahogy lehet – teszem – a revolver vagy a sztrichnin. Hanem ellenem, még akkor is, ha egészen remek kompót alakjában tálalják fel. Nem érzem e találmányok mögött az emberi összetartást és szeretetet.

Még persze bírom.

De ha a fáradhatatlan, nagyszerű, gyalázatos emberi ész kitalálja még a fából vaskarikát is, tudom, hogy nem viszem tovább.

Elvégül bizonyos illúziók nélkül élni nem lehet.

1937

TALÁLKOZÁSOM AZ OLVASÓVAL

A napokban olvasó-író találkozóra kellett utaznom.

Az efféle találkozó azzal kezdődik, hogy az író különben kifogástalan öltözéke kabátjának bal oldalán van egy pecsét, amit hiába dörzsöl benzinnel, terpentinnel, forró tejjel, szappanos vízzel és még harminchatféle szerrel, amit a kalendáriumok „Hasznos tudnivalók” fő- és „Pecsétek biztos eltávolítása” alcím alatt közöltek.

Mármost az író, aki ad valamit a stílusra, csak úgy tudja eltüntetni a pecsétet a közönség kutató szeme elől, ha a kritikus helyen rajta tartja a kezét. Na de: ha ilyen szívre szorított kézzel áll ki a pódiumra, az olvasótábor vagy azt hiszi, hogy beteg, vagy azt, hogy pózol, mert például az effélét, hogy „...János akkor az ólhoz ballagott, és betöltötte a disznóknak a moslékot” – mégse lehet szívre szorított kézzel szavalni. (De furcsa is az, amikor egy százhet kilós költő el akar szállni a darvakkal, vagy egy nyeszlett novellista esküszik, hogy megküzd a hétfejű sárkánnyal.)

A testi megjelenés bizonyos esetekben úgyis illúzióromboló. És egy író majdnem mindig az a bizonyos eset.

Éppen ezért azt ajánlom, hogy az írószövetség tartson kéznél tíz-tizenkét magas, karcsú, snájdig, előnyös profilú ifjút, és őket léptesse fel az írók helyett, persze az írók neve alatt.

Ezt az ajánlatomat támasztja alá az én találkozásom is az olvasóval.

Vonatra szálltam, egyedül ültem a fülkében, mert vicinálison még előfordul, hogy az ember egyedül zörög a fülkében, mint az utolsó szál gyufa a dobozban.

Mivel rendszeren otthon felejttem az olvasnivalót, azzal szoktam szórakozni, hogy a vonat kattogásának ütemére dalolok. Ilyen a lelkem. Éppen azt daloltam, hogy „Árnyas

erdőben szeretnék élni nyáron át”, mikor nyílt a fülke ajtaja, és belépett egy ifjú hölgy aktatáskával. Leült szembe velem az ablakhoz, kesztyűjét maga mellé dobta, kivett az aktatáskából egy könyvet, és olvasni kezdett. Az én egyik könyvemet olvasta.

Mindig felemelő érzés, ha egy író látja, hogy a könyvét olvassák. Felemelő, megtisztelő, de felelősségteljes is. Titokban lestem a lány arcát, hogy mit szól a könyvhöz. Mert az arc nem hazudik. Azt kell mondjam, hogy a könyv tetszett, mert mosolygott, és egyszer, a könyvvel eltakarva az arcát, hangosan kacagott is. Ó, ez óriási siker egy vánszorgó vicinálisban, amelyet nem is fűtenek úgy, ahogy kéne.

Azt hiszem, még soha senkit nem szólítottam meg vonaton, kivéve egyszer egy bokszbajnok kinézésű urat a zsúfolt folyosón, hogy „lesz szíves leszállani a lábamról”. De úgy látszik, nem értette, vagy nem volt hova álljon szegényke. Mindenesetre dühösen fújta, és én bágyadtan állapítottam meg, hogy liptóit evett, és sört ivott rá.

Most azonban kitört belőlem a szerző.

– Úgy látszik, tetszik a könyv – mondtam.

A lány egy picit leengedte a könyvet, rám nézett, úgy felelt:

– Igen. – Aztán olvasott tovább.

– Na, majd megmondom az írónak, hogy megvidámította egy bájos hölgy unalmas perceit.

A bók hidegen hagyta, viszont lejjebb engedte a könyvet, úgy kérdezte:

– Ismeri?

– Testi-lelki jó barátom. Bár valamivel fiatalabb.

– Gondoltam – bólintott a hölgyike. Aztán ölébe engedte a könyvet. – Tessék mondani, hogy néz ki?

– Szóval, hogy hogy néz ki...

– Igen.

Tehát visszaemlékeztem.

– Szóke.

- Szőke - ismételte az olvasó, és összecsupkta a könyvet.
- Vállas.
- De karcsú - nézett el a hölgy.
- Persze. Inkább sápadt, hervadó kankalin színű szemekkel.

- Ó, hervadó kankalin... - sóhajtott az illető.

- És üres óráiban futballozik.

- Ne tessék mondani!

- De mondom, kérem! Futballozik az a taknyos, az Indigó csapatnak a centere.

- Ó, center, ne tessék mondani!

- De mondom. A múltkor úgy megrúgta a labdát, hogy a kapus hasából úgy kellett kipiszkálni. Viszont a bíró nem adta meg a gólt, mert a kapus éppen a gólvonalon lehelte ki nemes lelkét.

- Jé, ne tessék...

- De mondom! Most Olaszországban van, tanulmányozza a csinkvecsentőt... Aztán megy Párizsba a parnasszistákhoz, Berlinbe a dekabristákhoz...

- Az egész csapattal?

- Persze. A titkárral, sofőrrel és a menedzserrel.

- Jé! És tessék mondani, nős?

- Nem. A labdát rugdossa.

Szerencsére füttyölt a vonat, és a hölgyike leszállott.

Én elmentem a találkozóra és felolvastam *Az első nyelvemlékek pszichológiai hatása a XIV. században* címmel.

Óriási sikerem volt, mert remekül tudtam mozgatni a fületem.

1958

MOST...

Most... most, amikor annyi év után megint mint tényleges, „effektív” újságíró emelem fel a tollamat, mielőtt bemártanám a tintába, belenézek a világba, és belenézek magamba: belenézek az anyagba.

Mert most már vége van annak a felelőtlen, kényelmes közjátéknak, amikor az újsággal minden kapcsolatom csak annyi volt, hogy átfutottam, vagy ha fürdeni mentem, belecsavartam a törülközőt meg meg egymást.

Na igen, és persze álmodtam róla, róla, az Újságról.

Ó, mert azt nem lehet csak úgy otthagyni. Nem lehet csak úgy elszakadni, és elmenni – teszem – kőfaragónak vagy telekkönyvvezetőnek. Szörnyű fájdalom egy hangulatot, egy társadalmi disznóságot, egy kiloccsant agyvelőt, egy eldobott cigarettavéget, egy porszívógépet nem úgy nézni mint újságíró... Valahogy úgy van ezzel is, hogy újságíró sem lesz, hanem születik. Mint ahogy valaki szökének születik, vagy kicsi természetűnek, vagy a kettő közül éppen nőnek; nincs irgalom, nincs kiút, hordod életed végéig: szőke vagy, kicsi vagy, nő vagy – újságíró vagy. És nem használ a hajfestés, a magas cipősarok, a műtét; zokogva vagy dühöngve, átkozódva vagy imádkozva, enyhülést adó mérgektől fonnyadva el, vagy felpuffadtan libegve talán egy gyakorlatibb foglalkozás hullámain: az és olyan maradsz, aminek és amilyennek születted.

Igen, én is sokat álmodtam a körülmények folytán elhagyott újságcsinálásról és környékéről.

Úgy álmodtam róla, mint egy tájékról:

Északkelet felé egy félelmetes szakadék vezetett a gépterembe, ezen a szakadékon mászott fel az olajos, izzadt gépmester, és egyenletesen erősödő hangon ezt üvöltötte: „Urak, a kutya keservit, három perce állunk!” Ez azt jelentette, hogy három perce nincs kézirat, ami azzal a

végzetes következménnyel járhat, hogy elmegy a nagyváradi gyors, és lemarad az újság. Éppen ezért nyomaték kedvéért olyanokat vágott a szerkesztőség rozoga asztalaira, hogy a külpolitikai rovat vezetője ijedtében megszakította a diplomáciai viszonyt azzal a csinosnak mondott, karcsú, elegáns kisállammal, akivel este moziba akart menni...

Nyugati irányban tanyázott a főszerkesztő egy földig cigarettafüstös odúban, és éppen térden állva esküdött a két édes, szelíd, kék szeme világára, hogy ilyen bandával többet egy percig sem dolgozik együtt.

Ez a banda mi voltunk, mi, akik a szerkesztőségben nem mint főszerkesztők fordultunk elő, hanem csak mint munkatársak. De azért nem volt baj, mert lapzárta után a főszerkesztő úr a szemben lévő bodegában egy túr sört kért, és nevetve mesélte el, hogyan kergetett egy trotli főszerkesztőt az örületbe fiatal újságíró korában...

Az északnyugati bozótokban tanyázott Csekme bácsi, a szerkesztőség úgynevezett altisztje. Csekme bácsi kéziratokat hordott, postára járt, cigarettát hozott, amolyan hatvanéves kifutófiú volt, s azonkívül néhányunknak szülénk, aki gallért mosott ránk, herbateát főzött, olykor meg is vert, de túrtük, mert ha kölcsönügyletről volt szó, a zsenialitás határát súrolta. Ah, Csekme bácsi nemcsak a kőből tudott pénzt facsarni, hanem még a kiadótól is.

És felejtethetlen kollégám, H. Sándor, aki lélekbúvár volt; a szemekből tudott olvasni, s mikor mélyen a szemembe nézett, mindig valami olyant olvasott ki belőle, hogy azonnal meghívott ebédre. Csak az volt az enyhe bánatom, hogy holmi meggondolatlan orvos feleségestül eltiltotta őket a húsételtől, és mindig spárga, zeller, karfiol meg efféle volt ebédre valami sárga, fényes mártással leöntve. Sírva rimáncodtam az orvosnak, hogy legalább hetente egyszer engedélyezzen nekik például sertéskarajt, de a doktor bácsi könyörtelen volt.

Igen, így álmodtam éveken keresztül...

S most, hogy álmaim megint valóra válnak, ha belenézek magamba, nem látok különösebb változást: az vagyok, aki voltam. Nem festem magam, cipőm sarka nem magas, inkább kopott, külalakom még mindig inkább férfi, s belvilágom újságíró.

Ha végiglapozom s átgondolom volt újságírói működésemet, csakúgy érzek, mint most: vallottam, hogy csirkefogó, aki elnyomja és kihasználja embertársait; hihetetlenül izgatta humor iránti érzékemet, ha azért dühöngött valaki, hogy más nyelven is beszélnek, nevetnek, sírnak, mint ő, és még „humorabb”-nak nyilvánítottam, ha az a másik nyelvű nem is tudott más nyelven, csak az ő egyetlen más nyelvén; fokozottan érdekelt a földi javak elosztása, és vasárnap belenéztem a polgárok fazakába, hogy ha tyúk nem is, legalább valami mócsing fő-e benne. Meginterjúvoltam a havi háromezer lej fixes adószedőt, hogy milyen hihetetlen és bámolatba ejtő beosztással tud két saját autót és három pazar nőt üzemben tartani. Kimentem a nyomortanyákra egy-egy alkonyati beszélgetésre, amikor az őszi eső ült és lázított; és azt a váratlan ajánlatot tettem bizonyos országoknak, hogy a háborút abban a formában folytassák le, miszerint melyik állam diplomatái tudnak fél lábon tovább ugrálni. Ezt a megoldást gyermekkoromból vettem, akkor így intéztük el elszánt és bonyolult ellentéteinket, márpedig a gyerek önző és könyörtelen. Igazán nem az én hibám, ha az említett nagyhatalmak nem fogadták el javaslatomat...

És ha belenézek a világba most, úgy látom, hogy alkalom humorra és felháborodásra még mindig akad elég.

Tessék csak ide figyelni: találkoztam Mohóné öngyűlöletével, éppen jött a piacról. Mondja, hogy vett néhány tojást. De képzeljem, hogy tizenötezerért vette darabját. Erre én aggodalmas képet öltöttem, és azt kérdeztem a hölgytől, hogy hány darabot vett? Nyolcvan darabot – mondta ő, mert bár csak ketten vannak a férjével, és otthon van még néhány tojás, de sosem lehet tudni. Hogy

mit nem lehet tudni, ezt persze ő sem tudta, csak egy bizonytalan mozdulatot tett. Erre azt kérdeztem tőle: tudja-e, hogy a tojás fogyasztása – éppen mert a tojás az intenzív fejlődés egy már-már végső foka – gyorsabbá teszi az emberi szervezetben az égés folyamatát, ami egyet jelent azzal, hogy gyorsabb lesz az élés, amiből következik, hogy hamarabb eljön az öregedés.

Ez elméletem lehet, hogy nem éppen tudományos, sőt valószínűségi szempontból sok kívánnivalót hagy maga után, de őnagyságára csodálatos hatást tett: azonnal felajánlott negyven darab tojást tizenkétezerben. Természetesen ezt elhárítottam magamtól azzal, hogy még adok üde fiatalságomra, de ha valaki aznap egy izgatott hölgytől olcsó tojást vett, tisztán az én érdemem.

De végül is – és tréfán kívül – a magam részéről így gondolom: így, a tojásnál kezdeni. Ahogy a klasszikusok mondták: ab ovo.

Ki ahogy tudja: humorral, vagy metszőkéssel.

De soha bele ne nyugodva!

Most pedig, ebben az elképzelésemben, nagyobb áhítattal és fokozottabb felelősségérzéssel, tollamat belemártom a tintába...

1947. augusztus 10.

NÉHÁNY SOR EGY KISKORÚHOZ

Gyermekem, bizonyára még élénken élek emlékezetben, hiszen csak tegnap történt. Talán még mindig röhögsz, esetleg a markodba, esetleg nyíltan bele a világba, harsányan és gonoszul. Nyilván elmondtad az esetet a barátaidnak, egy utcasarkon, összegúbva, a barátaid is röhögtek, és azt kérdezték, ki volt az a marha, mármint én.

Gyermekem, hadd elevenítsük fel a történeteket. Én siettem az állomásra a délután 2 óra 15 perckor induló vonathoz, hogy adjak fel egy sürgős levelet. Némelyek a levélfeladást kényelmesebben csinálják: elsétálnak egy levélszekrényig, és nyugodalmasan beledobják, vagy a postára andalognak el vele, hogy a tövénél adják le az elküldendő levelet. Nekem, gyermekem, a belső alkatom és beállítottságom már olyan, hogy ha a vonat délután kettő tizenötökor indul, akkor én még kettőkor írom a levelet. Ezt a beosztást, ezt a rendszeremet, ezt a másodpercre menő játékot idővel és vonattal én sem helyeslem, de belenyugodtam abba, hogy már nem próbálok változtatni természetemen.

...Na, szóval rohantam a levéllel az állomásra. Hogy rövidítsek, letértem az útról, és átvágtam a fapiacon. Te szembe jöttél velem az állomásról, vagy legalábbis a közvetlen környékéről, mert abból az irányból, ahonnan jöttél, nem is jöhettél másfelől. Kellett tehát tudj a vonat pillanatnyi helyzetéről. Már távolról szemléltetek. Úgy tizenkét évesre saccoltalak, öltözéked meglehetősen rendez volt, szemed értelmesnek látszott. Feltétlen azt a benyomást keltetted, mint aki meg tudja állapítani, illetve vissza tud emlékezni percekre, hogy a vonat ment-e, vagy még az állomáson van. És ezt meg is kérdeztem tőled, ezt, hogy elment-e a vonat.

Te, gyermekem, egy pillanatra haboztál. Az emberben lévő örök, kiirthatatlan szolidaritás egy kis bizonytalan mozdulatra kényszerített, egy röpke együttérzésre, de aztán fellobbant a szemedben valami fény, döntöttél, és azt mondtad, hogy a vonat elment. – Biztosan elment-e? – kérdeztem a lemaradt emberek és levelek kétségtelesen valami komikus tragikumával, mire te most már nyugodtan, notóriusan azt válaszoltad: „Elment, kérem, hiszen onnan jövök.”

De tudod, gyermekem, mi, akik már nem vagyunk kiskorúak, a megismerés, hagyomány és gyakorlat folytatán nem veszünk mindent készpénznek, ahogy mondani szokták: nem dőlünk be. Már szeretünk meggyőződni. Éppen ezért megnyomtam a lépést, s mikor kiértem az állomásra, a vonat még tényleg ott volt, úgyhogy az utolsó pillanatban sikerült a levelet feladnom. Hogy ez sikerült, határozott örömet és megnyugvást keltett bennem. És ebbe az örömbe csöppentél bele te mint üröm. Rád gondoltam, gyermekem, és elkomorodtam.

Gyermekem, aki egyébként egész jó kiállítású fiúnak látszottál, vigyázz, hogy ne legyél az a felelőtlen, sótalan, ún. vicces emberfajta, vagy ami még rosszabb, olyan, aki tudatosan kárt okoz másnak, aztán valami félreeső helyen a markába röhög. Inkább azt hazudd, hogy a vonat még nem ment el, éltesd a reményt a bánatos lemaradóban. Aztán mit lehessen tudni, hátha a vonat tényleg elindult, de valamiért visszatért. Én már így is jártam.

De efféjét soha többet, gyermekem...

1948

INDOKOLÁS

A férj egy karosszékekben olvasta az újságot, a feleség az asztal mellett varrt. Varrás közben gyakran használta ollóját, amely mikor letette, mindig kis csörrenő hangot hallatott. Nem volt ez lárma, még csak zaj sem, hiszen az asztalterítő felfogta az olló hangosabb koppanását. Csak amolyan cirrenő hangot adott az olló – talán mert meglazult az átfogószegnél –, és még csak nem is kellemetlen, mert finom, ezüstözött holmi volt

A férj mégis minden egyes esetben arra nézett, orrlyukai tágultak, és a nyaka vörösödni kezdett. Aztán egyszer nyilván már nem bírta tovább, mert térdére vágta az újságot, és ingerülten rászólt a feleségére: – Hagyd már azzal az ollóval!

Nem kiáltott éppen, de hangja érdes volt a különös szenvedéstől és legyűrt dühtől.

Az asszony a váratlan rendreutasításra felkapta fejét, és összehúzott szemekkel ránézett az urára, mégis lenyelte a kitörő szavakat, majd lenézett, arca kisimult, és csak ennyit mondott:

– Ideges vagy.

Ezt sem hangosan mondta, még megállapítászerűen sem, inkább csak úgy mellékesen, önmagának, valamilyen elégtételként.

A férfi nem nézett rá, kissé szégyenkezve hallgatott. Hallgattak.

Hanem egyszer csak az asszony csendesen, zajtalanul megint letette az ollót, aztán az olló mellé fektette a varrnivalóját, hátradőlt a széken, és olyan hangon, mint aki már nem nyugszik, és elszántan végére akar járni a dolgoknak, ezt kérdezte:

– Miért is vagy te ideges?

E kérdés tagadhatatlanul olyan váratlanul jött, mint az iménti felszólítás. A férfi félig háttal ült, lassan megfordult, és az asszony szemébe nézett. Érezte a hangból és az asszony pillantásából, hogy nem lehet kitérni a kérdés elől egy száraz, fanyar legyintéssel vagy családi pacskolással. Most felelnie kell, magyarázattal és felvilágosítással kell szolgálnia. És feltétlenül van joga a feleségének ilyent kérdezni, részben mert a felesége, részben mert ebben a lelkiállapotában annyit gyötörte, és olyan sokszor igazságtalanul megbántotta. Aztán pénzbe sem kerül – gondolta –, egy valamirevaló orvos ötszáz lejen alul nem kérdez efféleket, és hátha a vallomás valami enyhületet ad. Kinézett az ablakon – pocsék idő van, másképpen talán felugrana és egyet járna. Az asszony türelmesen, konokul várakozott. Elhatározta, hogy felelni fog. Őszintén, legelrejtettebb érzése és legjobb tudása szerint. Tehát szembefordította a székét, és elkezdte:

– Szóval azt kérdezed, hogy miért vagyok ideges. A kérdés, úgy, ahogy felteszed, kissé naiv, de kétségtelen, hogy vannak kérdések, melyeket csak egyféleképp, azonmód lehet feltenni. Ilyen kérdés még – teszem –, hogy „miért vagy ember?“, „miért van vakbélgyulladásod?“, „miért nem születted a Lajosok korában?“ – és a többi száz meg száz. Köztük ez, amire bizonyára pontos és kimerítő választ óhajtasz kapni: hogy miért vagyok ideges. Ne hidd, hogy e kérdés laza naivsága fölöttébb idegesít. Korántsem. Ha te arra vagy kíváncsi, hogy miért vagyok ideges, akkor nem kérdezheted, hogy szeretem-e a csukamájolajat éjjel háromnegyed négykor; ebben az esetben neked tényleg azt kell kérdezned, hogy miért vagyok ideges. De e kérdés mégis, éppen világossága, pontosságga és szabatosságga miatt felkavaró, egyszerűsége és félreérthetlensége miatt nyomasztó. És gyanúsító és aljas is, mert mintha valami olyanra kérnél felvilágosítást, hogy én eldugom a pénzt, és ezért a gyermekeink éheznek. „Hol van a pénz, te rongy?“ – ez a kérdés illő, megnyug-

tató, helytálló, ez a kérdés olyan, hogy vagy szájon vágom az illetőt, vagy azt mondom neki, hogy a pénz az éjjeli szekrény alatt van elásva két és fél méternyire. De te azt kérdezed, hogy miért vagyok ideges. Persze, hiszen éppen erre vagy kíváncsi. Viszont azt hiszed, hogy idegeségem oka itt van a zsebemben sztaniolpapírban, vagy úgy rejtegetem, mint valami gyártási titkot, és úgy véled, hogy egy gyenge pillanatomban kiadom. Esetleg azt tételezed fel, miszerint az idegesség amolyan kettős könyvtel, amibe ha beavatlak, két hónap alatt olyan perfekt ideges leszel, mint egy könyvelő, aki tizenkét órát dolgozik naponta. De egy kérdés egyben mindig támadás is. Támadás a magánéletem, a kulturális felkészültségem, ízlésem csiszoltsága, irodalmi színvonalam satöbbi ellen. Persze te erre mind köpsz, te pontosan arra vagy kíváncsi, hogy miért vagyok ideges. Az egésért! Mindenért! Most már tudod. Idegességem felöleli az eget, a földet, a világrészeket, a tudomány, művészet minden ágát, a technika vívmányait, a politikát, a társadalmi kérdéseket, mindent, mindent! Most szerelnek fel Amerikában egy teleszkópot, nyolc éve dolgoznak egy öt méter átmérőjű lencsén. Idegesít, hogy az utolsó pillanatban leejtik ezt a lencsét, és vége. Idegesít a Mannerheim-vonal. Idegesít, hogy Jeritza Mária él-e. Idegesít, hogy az *Utolsó vacsora* képe egyre fakul. Idegesít, hogy Kanada csak hatezer repülőgépet tud szállítani egy éven belül, de idegesít az, hogy éppen úgy idegesítene, ha hatvanhatezret tudna szállítani. Idegesít a cukorrépa ára, és idegesít, hogy megcsappant Velencében az idegenforgalom. Idegesít, hogy a filmsztárok már nem keresnek annyit, és idegesít, hogy Byrd megy-e újabb délsarki expedícióra...

Itt a feleség inkább szelíden közbeszólt:

- De hát mit tartozik mindez rád?

- Nahát, ez idegesít aztán a legjobban - suttogta a férj. Mert már berekedt az üvöltéstől.

1940

VALLOMÁS

Ha majdan életrajzíróim magánéletem részleteinek kutatása és feldolgozása közben eljutnak a nyári hónapokig, a nyári magánanyagom feltárásánál meglepődve fogják tapasztalni, hogy a július hónap bizonyos napjaiban magánmozgásom, illetve testemnek önerejéből való helyváltoztatása különös színezetet, módosítást, ritmikát kap. Azaz: az addigi megfontolt, komoly, sőt ünnepélyesnek mondható magánmenésem az év fent jelzett napjaiban váratlanul és minden feltételezhető és látható ok nélkül pongyola, kitérő, cikornyás, csapongó, olykor visszavisszatérő lesz. E napok elteltével aztán járásom megint visszanyeri egyenes és komornak mondható folyamatoságát, mely tart egész éven keresztül, egészen a titokzatos júliusi napokig.

Életrajzíróim menésem e megváltozását bizonyára beható tanulmányozás tárgyává teszik, és nem fogja elkerülni figyelmüket az a körülmény, hogy a rejtélyes júliusi napokon belül is menésem akkor veszi fel a sajátos jelleget, ha kemény talajon és emberek által sűrűn járt terepen vezet keresztül. Ez csak növelni és mélyíteni fogja a titkot. Mert a szájhagyományok és a titokban felvett mozgófényképek – „nevezett ismert szerénysége, mely irtózott a nyilvánosságtól”... stb. (részlet az életrajzból) –, szóval mert a szájhagyományok és a titokban felvett mozgófényképek tanúbizonysága szerint, mikor puha és emberektől gyéren vagy egyáltalán nem járt területen haladtam, menésem ismételten visszakarta általános és rendes dinamikáját, határozott irányát és megfontolt tempóját.

És életrajzíróim kétségbeesett kísérleteket fognak tenni e júliusi rejtély kiderítésére, mert ebben vélik megtalálni annak a magyarázatát, hogy miért késlekedtem felrobbanni az irodalmi horizont ama részében, ahol csak a

legnagyobbak vannak. És bizonyára összehasonlítanak Schillerrel, aki rothadt almát szagolt, Balzackal, aki fehér barátcruhában dolgozott, Shelleyvel, aki halhatatlan versei írása közben az orrát vakargatta, és a többivel, és ki fogják mondani, hogy titok volt, hogy ilyen volt, de egyáltalán örülünk, hogy volt.

Persze lesznek stréber életkutatóim is, akik nem fognak belenyugodni a titokba, és sok vitára alkalmat adott menésemet a holdjárással, bizonyos betegség tünetével (lásd: kergesség), esetleg bizonyos bódítószeres fogyasztásával hozzák majd összefüggésbe.

Ezért, mivel nyilván nem fogom szeretni, hogy haló poraimban tapogassanak, szagolgassanak és pároljanak, elárulom a titkot.

Vallok.

Júliusban van a cseresznye- és a meggyeszüret, és az emberek e rokonszenves és olcsó gyümölcsök magját szétköpködik utcán, piacon, várótermekben és előcsarnokokban.

És én rémítően szeretek rálépni ezekre a magokra. Iszonyúan élvezem, mikor a mag, mint egy pici bomba, szétrobban a talpam alatt. Annyira, hogy képes vagyok kerülőt csinálni egy ilyen magért, kipiszkálni a kövek közül, aztán rálépni, esetleg – ha elkerülte a figyelmemet – vissza is fordulni, és szétroppantani.

Szenvedélyem. Volt eset, hogy éjjel az ágyamban eszembe jutott egy mag, és felkeltem. Roppantani.

Ez a titok nyitja.

S ezzel aztán végeztem is, azt hiszem, életem minden titkával.

1938

EGY LEVÉLRE,
melyben meggyanúsítottak, hogy kövér vagyok,
férj vagyok, és a humorizáláshoz kellő anyagi tőkével rendelkezem

Mindig Tomcsának hívtak, és a keresztségben a Sándor nevet nyertem. Ez volt egyszer mind egyetlen nyereségem az életben, s így büntetlen előéletű vagyok, amivel korántsem dicsekszem, csak úgy megemlítem. A büntetlen előélet ma valami olyan, mint a mellékkereset: jó, ha van, de egyáltalán ne számítson rá az ember. Iskoláimat Székelyudvarhelyen végeztem, az ősi gimnázium háta mögött elterülő futballpályán. Kissé zajos diákmúltamból csak egy epizódot, mely a napokban végződött happy enddel.

Egyik tanárommal valami latin ige szenvedő alakja fölött összekülönböztünk. Az lett a vita vége, hogy a latin ige szenvedő alakja én lettem: kaptam egy pofont. Nem vagyok bosszúálló természet, mégis, előadás után nem állhattam meg, hogy elégtételt ne vegyek oly módon, hogy mikor a tanár úr ment haza, hátul a kabátjára felcsempészttem a – nyugodtan merem állítani – kitűnően sikerült karikatúráját. A karikatúrának a korzó műértő közönsége előtt örült sikere volt, melyet én az arányosság kedvéért kenyérbéllal kitömött jobb arccal, hamleti pózban élveztem. Ennek a frappáns első tárlatomnak az lett a vége, hogy a tanár úr menyasszonya a jegygyűrűt visszaküldte. A tanár úr először önkezeivel akart megfojtani, amin nem is csodálkoztam, mert a menyasszonya szép, gömbölyű, barna fehérnép volt. Telt az idő, a tanár úrral csak most, a tanárok ötvenszázalékos fizetésredukciója alkalmával találkoztam. A tanár úr vidám agglegény, melyért nem bírt eleget hálálkodni nekem. Örömeiben valósággal kirángatta kezemet a helyéből. Sajat szavai szerint,

az első időben mélyen megvetett karikatúráját most úgy őrzi, mint egy ereklyét.

1917-ben csatlakoztam a hadra kelt központi hatalmakhoz, és 18-ban össze is omlottam velük. Akkor megütötte a szívemet, s mikor fájdalmannak hangot adtam, M. I. szerkesztő felfedezte bennem a humoristát. Azóta nyilvánosan nem merek sírni.

Egyetlen szenvedélyem van: a cigaretta. Az orvosom azt mondta, hogy ha súlyt akarok jelenteni az irodalomban, hagyjak fel a dohányzással. Most ingadozom: cigarettázam-e tovább, vagy majdan elhízott, pohos szobrom ékesítse az irodalom berkeit...

180 centi magas vagyok és 70 kiló.

A szerelem előtt leveszem a kalapom, a házasság – jobban mondva: a mai házasságok előtt aztán megint felteszem.

Minden ellenkező híresztelés ellenére: szerintem nincs a világon annál gyönyörűbb valami, mint ha valaki fiatal, szép és lány. Életutamon én is találkoztam efféle gyönyörű valamivel, csak mindig volt egy kis baj. Az illető vagy nem volt fiatal, vagy nem volt szép, vagy nem volt – gazdag.

Pont.

Alábbiakban adom a humorról való felfogásomat:

Tüzérségi tűzben vonultunk fel Volhíniában.

A gránát meg a srapel úgy hullott, mint az eső; jobbról-balról dőltek ki a fiúk. És akkor, mikor szakadozott már az utolsó cérnaszál is, mely az élet reménységéhez fűzött, mikor beleinket mardosta a halálfélelem, mikor torkunkból vinnyogva buggyant elő az utolsó menedék: „Anyám!”, mikor soraink már ingadoztak, és egy pillanat múlva már nem előre mentünk volna, hanem vissza, vagy szét a biztos halálba, akkor... akkor egyik baka talált a földön egy rossz, lyukas esernyőt.

Az esernyő jó kezekbe került. Kovács György 22-es honvédbaka elkövette a világháború legvitézibb tettét:

felnyitotta ezt a siralmasan lyukas esernyőt, és ahogy szokás, amúgy rendesen a feje fölé tartotta a zuhogó golyózáporban.

A hatás hihetetlen volt.

A kontraszt, a háború dühöngő bestiái előtt egy lyukas esernyő mögé való megbúvás, a helyzet humora egy pillanat alatt levezette kétségbeejtő állapotunk borzalmas voltát.

Kiköptük a szájunkba vágódó földet, csárdásra nyomtuk a páncélsisakot, és röhögtük, röhögtük azt a marha Kovácsot előtt az ernyővel.

...Nini, most ott rohan a dombon... most mellette vágott be... semmi... rohan tovább, és kezében... nézd, pajtás, a kezében, a feje fölött az ernyő...

És röhögtünk, és rohantunk az ernyő után, mely ott imbolygott előttünk a füstben és a tűzben. Nevettünk, nevettünk, és észre sem vettük, hogy közben átjutottunk a zárótűz borzalmain. Mikor már minden reményünk elhagyott, egy lyukas esernyő adott nekünk erőt, mely szomorú látvány, ha becsurog rajta az eső, de egyetlen védelem pergőtűzben.

A lyukas ernyő.

A humor.

Nem kell sokat magyarázni, hogy a gond, a nyomor és a kétségbeesés pergőtüzében rohanunk előre. Torkunkat szorongatja a rémület, csurog rólunk a halálveríték, és soraink bomladoznak.

Ha néha felnyitom a humor lyukas ernyőjét, Kovács közhonvéd alakja imbolyog előttem, és ha ezzel az ernyővel önöknek csak egy jottányival is megkönnyítem az előnyomulás borzalmait, akkor nem bánom – hogy stílszerűen fejezzem be –, ha el is bukom.

Pont.

1932. január

TARTALOMJEGYZÉK

Gyávák-e az erdélyi írók?	5
A szegénység művésze	10
Két művész	16
Kísérnek a csendőrök...	18
Jaj, a nadrágom...!	21
Őszi tárlat kisvárosban	25
Hajnali menedékhely	29
Na, azért még lehet keresni!	34
A mozi hatalma	37
Kisvárosi divatok	40
Temetésnézés	40
Vöcsökékhez tortát vittek...	41
Ősbemutató	43
Penyák Tóni végzete	45
Egy rettenetes vasárnap délután...	54
8-17-44	64
Galamblovó világbajnokságon vettem részt	75
Hogy miért mentem oda	75
Egy merész vállalkozás	76
A verseny	77
Társalgok, majd távozom	78
A recept	82
Mint apa a fiával...	87
A fellázadt pofozógép	93
Doktor Munkanélküli végre is rájön	99
Javak	104
Kaland	107
Évforduló	119
A gól	123
Fából vaskarika	149
Találkozásom az olvasóval	151

Most...	154
Néhány sor egy kiskorúhoz	158
Indokolás	160
Vallomás	163
Egy levélre	165

A Székely Könyvtár előfizetőinek névsora

Anghel Anna – Csíkmindszent
Antal Orsolya – Székelyudvarhely
Apáczai Csere János Pedagógusok Háza – Csíkszereda
Arany János Általános Iskola – Csíkszentimre
Bagoly Zsolt – Székelybós
Balázs Bécsi Zsolt – Csíkszereda
Bálint Szilárd – Székelyudvarhely
Balogh Brigitta – Nagyvárad
Bán Dalma – Nyárádremete
Barabási Albert László – Boston
Barabás Ildikó – Sepsiszentgyörgy
Bereczki Kovács Balázs – Csíkbánkfalva
Berszán Lajos – Gyimesfelsőlok
Biró Levente Tibor – Kézdivásárhely
Bod Péter Megyei Könyvtár – Sepsiszentgyörgy
Bokor Botond – Fenyéd
Borboly Csaba – Csíkszereda
Borcsa Hanna – Budapest
Bölöni Ildikó – Székelyudvarhely
Burus Anikó – Csíkszereda
Burus Borbála – Csíkcsomortán
Butyka Andrea – Tusnád
Czine Zsolt Attila – Sepsiszentgyörgy
Czoppelt Julianna – Kovászna
Cseh Csaba – Csíkszentsimon
Csíki Dénes – Marosvásárhely
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Szépvíz
Dán Károly – Budapest
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Deák Csaba – Székelyudvarhely
Demeter Anna Sára – Kolozsvár
Dénes László – Székelyudvarhely
Dobos Sándor – Nagyvárad
Domokos Zoltán – Gyergyócsomafalva
Egyed Csaba – Lövete

Egyed József – Lövete
Elekes Béla Ernő – Csíkszereda
Dr. Elek Sándor – Miskolc
Fábián Helén – Kézdivásárhely
Fejér András – Bromma
Fekete Béla – Budapest
Ferenczes István – Csíkszereda
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz S. Katalin – Csíkpálfalva
Fülöp Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor László – Csíkszereda
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gergely Orsolya – Csíkszereda
Görbe Katalin – Gyergyóújfalu
György Réka – Pozsony
Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
Dr. Györfi Sándor – Csíkszereda
Heidenhoffer Ilona Csilla – Érmihályfalva
Horváth Péter – Győr
Ilia Mihály – Tápé
Illyés Angéla – Szentegyháza
Incze Csaba – Csíkszereda
Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
János Julianna – Csíkszereda
Jánosi Csaba – Csíkszereda
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Kádár Gabriella – Temesvár
Kájoni János Megyei Könyvtár – Csíkszereda
Kajtár Csaba – Csíkdánfalva
Kató Katalin – Algyógy
Kecskés Emőke – Székelykeresztúr
Kemény János Elméleti Líceum – Maroshévíz
Kerekes György – Nagyenyed
Kerestély Zsolt – Székelyudvarhely
Kirják Attila – New York
Kiss Magdolna – Temesvár
Kocsis Erika – Csíkbánkfalva
Mgr. Kovács Gergely – Róma
Kolcsár Géza – Gyergyószárhegy
Kosztai Csaba – Csíkszereda
Kovács Ágnes – Székelyudvarhely

Kovács Irén – Székelyszáldobos
Községi Könyvtár – Bögöz
Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
Kurkó Árpád – Csíkszentkirály
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
Lázár Júlia – Csíkszentdomokos
Lehoczky Ferenc – Sepsiszentgyörgy
Lezsák Sándor – Budapest
Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
Major Lehel – Székelykeresztúr
Markó Balázs – Marosszentanna
Márkos Katalin – Csíkszereda
Márton László Szilárd – Gyergyócsomafalva
Mirk László – Csíkszereda
Minier Gábor – Gyergyószentmiklós
Murányi János – Székelyudvarhely
Muszka Balázs – Szépvíz
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Páll Emil – Csíkszereda
Pálosi Réka Zsófia – Csíkszereda
Péter Ádám – Connecticut
Péter Zsuzsa – Csíkszereda
Peti Rozália – Marosvásárhely
Petőfi Sándor Iskolaközpont – Csíkdánfalva
Petres Sándor – Csíkszereda
Polgármesteri Hivatal – Balánbánya
Polgármesteri Hivatal – Csíkcsicsó
Polgármesteri Hivatal – Csíkdánfalva
Polgármesteri Hivatal – Csíkkarcfalva
Polgármesteri Hivatal – Csíkmadaras
Polgármesteri Hivatal – Csíkrákos
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentdomokos
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentgyörgy
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentimre
Polgármesteri Hivatal – Csíkszentkirály
Polgármesteri Hivatal – Csíkszenttamás
Polgármesteri Hivatal – Madéfalva
Polgármesteri Hivatal – Szépvíz
Póra Bence – Csíkszereda
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Püskösti Piroska – Sepsiszentgyörgy

Rogranex KFT – Csíkszereda
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
Simai László – Veszprém
Simon Viola – Csíkszereda
Szabó Béla Attila – Madéfalva
Szabó Éva – Madéfalva
Szalai Attila – Székelyudvarhely
Szálinger Balázs – Budapest
Szántó András – Csíkszereda
Szarka Gábor – Csíkszereda
Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
Székely Gyöngyvér – Homoródszentpéter
Székely Réka – Csíkszereda
Székely Zoltán – Csíkszereda
Szőke László – Gyergyószentmiklós
Szőnyi László – Budapest
Tatár Zsuzsanna – Barót
Tiffán Zsolt – Villány
Veres Enikő – Kolozsvár
Veress János – Kovászna
Veress László – Budapest
Víg Emese – Kolozsvár
Waum Péter – Székelyudvarhely

A Székely Könyvtár
sorozatban megjelent:

Székely népballadák

Mikes Kelemen: *Törökországi levelek*

Tamási Áron: *Ábel a rengetegben*

Bözödi György: *Székely bánja*

Kányádi Sándor: *Válogatott versek*

Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae*

Benedek Elek: *Székely népmesék*

Tamási Áron: *Ábel az országban*

Zsögödi Nagy Imre: *Följegyzések*

Farkas Árpád: *Válogatott versek*

Hermányi Dienes József: *Nagyenyeddi Demokritus*

Előkészületben:

Tamási Áron: *Ábel Amerikában*

Balázs Ferenc: *A rög alatt*

Király László: *Válogatott versek*

0039/2012

Kiadja a Hargita Kiadóhivatal
Csíkszereda, 2013
A kiadásért felel: Lövétei Lázár László,
a Hargita Kiadóhivatal igazgatója
www.szekelykonyvtar.ro

Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető: Hajdú Áron igazgató